

**Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje**

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Jana Beránková

**PODMÍNĚNOST MEZINÁRODNÍ MIGRACE
SOUČASNOU GLOBÁLNÍ EKONOMICKOU KRIZÍ
(SE SPECIÁLNÍM ZAMĚŘENÍM NA ČESKO A MLADOBOLESLAVSKO)**

**IMPACT OF GLOBAL ECONOMIC CRISIS ON THE
CURRENT INTERNATIONAL MIGRATION
(WITH SPECIAL REGARD TO CZECHIA AND MLADÁ BOLESLAV DISTRICT)**

Diplomová práce

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 22.8. 2011

.....

Jana Beránková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi pomohli se vznikem této práce, především panu Doc. RNDr. Dušanu Drbohlavi, CSc., vedoucímu diplomové práce, za poskytované konzultace, cenné rady a postřehy. Ráda bych také poděkovala všem pedagogům, kteří mě obohatili o mnoho cenných vědomostí. V neposlední řadě děkuji rodině za podporu v průběhu celého studia.

ABSTRAKT

Práce se zabývá tématem podmíněnosti mezinárodní migrace současnou globální ekonomickou krizí, se speciálním zaměřením na Česko a Mladoboleslavsko. První část je věnována teoretickým konceptům migrace a také detailnímu rozboru literatury, která se zabývá vlivem ekonomické krize na migrační toky, životní podmínky migrantů, na obyvatele zemí přijímající migranty a pracovní trh cílových zemí a na zdrojové země migrantů. V následující části práce jsou analyzovány výsledky vlastního empirického šetření. Cílem bylo zjistit, jak ovlivnila současná globální ekonomická krize zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav. Metodami empirického výzkumu bylo dotazníkové šetření a semistrukturovaná interview. Dotazovanými respondenty byly převážně zahraniční pracovníci ze Slovenska.

Klíčová slova: migrace, migranti, současná globální ekonomická krize, okres Mladá Boleslav

ABSTRACT

The work deals with the issue of impact of global economic crisis on the current international migration, with special regard to Czechia and Mladá Boleslav district. The first part is devoted to migration theory and analysis of literature that deals of impact of economic crisis on migration flows, on immigrants themselves, on host communities and labour markets and on sending countries. In the following part of the work are analyzed the results of empirical research. The aim was determine impact current global economic crisis on migrants working on Mladá Boleslav district. The methods of empirical research was a questionnaire survey and interviews. Respondents were mostly immigrants from Slovakia.

Keywords: migration, migrants, the current global economic crisis, Mladá Boleslav district

OBSAH:

1. ÚVOD.....	7
1.1 Vliv současné ekonomické krize na mezinárodní migraci	7
1.2 Cíl práce a formulace výzkumných otázek.....	9
1.3 Metodologie	10
1.4 Struktura práce.....	11
2. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ TÉMATU	13
2.1 Definice migrace.....	13
2.1.1 Vymezení pojmu v Česku.....	14
2.2 Charakteristika mezinárodní migrace v roce 2010	15
2.3 Teoretické koncepty migrace	13
2.3.1 Push-pull teorie	18
2.3.2 „Neoclassical economic approach - macro theory“	20
2.3.3 „Neoclassical economic approach - micro theory“	20
2.3.4 Teorie dvojího pracovního trhu	21
2.3.5 Teorie sítí	23
2.3.6 Institucionální přístup	24
2.3.7 Teorie kumulativní příčiny	25
2.3.8 „New household economics of migration“	25
2.3.9 Transnacionální migrace.....	26
2.3.10 Shrnutí.....	29
3. SOUČASNÁ EKONOMICKÁ KRIZE A KRIZE MINULÉ	30
3.1 Současná globální ekonomická krize	30
3.2 Ekonomické krize v průběhu 20. století a jejich vliv na migraci	31
3.2.1 Světová hospodářská krize (30. léta 20. stol.)	31
3.2.2 Ropná krize – 1973	32
3.2.3 Asijská finanční krize 1997 – 1999	33
3.2.4 Finanční krize v Rusku – 1998	34
3.2.5 Latinskoamerická finanční krize 1998 – 2002.....	35
3.3 Velká hospodářské krize a současná globální ekonomická krize.....	35
4. VLIV SOUČASNÉ EKONOMICKÉ KRIZE NA MEZINÁRODNÍ MIGRACI..	37
4.1 Vliv na migrační toky a počty migrantů.....	37
4.1.1 Migrační toky v Evropské unii	38
4.1.2 Migrační toky v USA.....	40
4.1.3 Migrační toky v Asii	41
4.1.4 Dopady ekonomické krize na toky migrantů v neoprávněném postavení	42
4.2 Vliv na počet pracovních míst a nezaměstnanost v cílových zemích	44
4.2.1 Nezaměstnanost imigrantů.....	45

4.3 Vliv na zdrojové země migrantů.....	47
4.3.1 Remitence	48
4.3.1.1 Definice a typy remitencí	48
4.3.1.2 Vliv ekonomické krize na remitence.....	49
4.3.2 Návraty migrantů do zemí původu	51
4.4 Vliv na veřejné mínění o migraci a migrantech	53
 5. VÝZKUM – VÝSLEDKY VLASTNÍHO EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ	57
5.1 Cizinci v okrese Mladá Boleslav	58
5.2 Definování výzkumných otázek.....	60
5.2.1 Vliv současné ekonomické krize na zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav	60
5.2.2 Vliv současné ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovních migrantů v okrese Mladá Boleslav	62
5.3 Sběr dat	63
5.3.1 Cílová skupina respondentů – firmy v okrese Mladá Boleslav	64
5.3.2 Cílová skupina respondentů – zahraniční pracovní migranti.....	65
5.4 Analýza výsledků výzkumu.....	66
5.4.1 Dotazníkové šetření mezi zahraničními pracovníky.....	66
5.4.2 Rozhovory se zahraničními pracovníky	76
5.4.2.1 Stručná charakteristika jednotlivých respondentů – zahraniční pracovníci	76
5.4.2.2 Vliv ekonomické krize na zahraniční pracovníky	77
5.4.3 Rozhovory se zástupci firem zaměstnávající zahraniční pracovníky	85
5.4.4 Rozhovory se zástupci firem zaměstnávající cizince.....	85
5.4.4.1 Stručná charakteristika jednotlivých respondentů – firmy v okrese Mladá Boleslav	86
5.4.4.2 Vliv ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovníků ...	86
 6. DISKUZE A ZÁVĚR.....	90
 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	97
 SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A MAP.....	105
 PŘÍLOHY	107

1. ÚVOD

Současná globální ekonomická krize ovlivnila ve větší či menší míře téměř celý svět. V minulých letech byla v médiích tématem číslo jedna a ještě i v současné době můžeme zaznamenávat zprávy, které informují o tom, jak ekonomická krize ovlivnila ekonomický rozvoj států světa, produktivitu různých průmyslových odvětví, míru nezaměstnanosti a mnohé jiné další ukazatele.

V roce 2008 ovlivnila svět nejhorší globální ekonomická recese od roku 1930, která snížila v roce 2009 celosvětové HDP o 2,2 % (World Bank 2010). Tato krize vznikla z mezinárodní finanční krize, která začala nejprve ve Spojených státech amerických a rychle se proměnila v druhé polovině roku 2008 a v roce 2009 v globální ekonomickou krizi (IOM 2010). V roce 2010 se světová ekonomika začala pomalu obnovovat. Oživení se očekává v roce 2010 a 2011. I když stále se předpokládá vysoká míra nezaměstnanosti, a to zejména ve vyspělých zemích, které byly nejvíce ovlivněny ekonomickou krizí. Je to z toho důvodu, že i když dojde k ekonomickému růstu, tak to automaticky také neznamena, že dojde ke vzniku nových pracovních míst (World Bank 2010).

Hloubka, rozsah a délka trvání ekonomické krize se mění v závislosti na charakteristice zasaženého státu. Podle toho, jaký měla ekonomická krize vliv na ekonomiku zasažených států, ovlivnila také mezinárodní migraci. Celkový počet migrantů sice v důsledku krize neklesl, avšak toky nových migrantů se v mnoha oblastech světa zpomalily (IOM 2010).

1.1 Vliv současné ekonomické krize na mezinárodní migraci

Současná globální ekonomická krize měla značný vliv na mezinárodní migraci (IOM 2010). Právě důsledky této ekonomické krize na mezinárodní migraci se zabývá tato diplomová práce. Tyto důsledky ekonomické krize můžeme rozdělit do několika oblastí v rámci studia migrace:

- vliv na migrační toky (počty imigrantů a demografické charakteristiky)
- vliv na samotné imigranty (životní podmínky a integrace)
- vliv na obyvatele zemí přijímající migranty a pracovní trh cílových zemí

- vliv na země vysílající migranty (remitence a návraty migrantů)
- vliv na migrační a integrační politiky jednotlivých zemí (Somerville, Sumption 2009b).

Ekonomická krize ovlivňuje počty a složení imigrantů v zemi. Jednak má vliv na ty, kteří do země nově přicházejí, na ty, kteří zemi v důsledku krize opouštějí, ale i na ty, kteří do dané země přišli ještě před začátkem krize a rozhodli se v zemi zůstat.

Imigranti jsou ovlivněni ekonomickou krizí ve většině případů více než ostatní skupiny obyvatel. Jedním z důvodů je, že bývají reprezentováni v zaměstnáních s nízkou kvalifikací, kde počet pracovních míst v důsledku ekonomické krize klesá nejvíce. Při posuzování vlivu ekonomické krize na migranty je tedy důležité rozlišovat v jakém oboru a s jakou kvalifikací je migrant zaměstnán. Ztráta zaměstnání a nemožnost čerpat sociální dávky pak ovlivňují životní podmínky imigranta a jeho možnost sociální a ekonomické integrace (Somerville, Sumption 2009b).

Otázka imigrace se dostává do popředí zájmu veřejnosti právě v období ekonomického poklesu. V současných průzkumech veřejného mínění v Evropě a Severní Americe vidí obyvatelé v imigraci významnou hrozbu jejich vlastních příležitostí (Somerville, Sumption 2009a). Např. podle průzkumu veřejného mínění ve Velké Británii provedeného v roce 2008 si většina populace myslela, že imigranti berou domácím zaměstnancům práci (German Marshall Fund 2008). Tyto průzkumy veřejného mínění jsou však v rozporu s ekonomickými a politickými analýzami, které uvádějí, že imigrace nesnižuje mzdy domácím zaměstnancům ani nezvyšuje jejich nezaměstnanost (Somerville, Sumption 2009a).

Důsledky ekonomické krize na migraci budou také záviset na povaze současné globální ekonomické krize. Čím bude recese hlubší a delší, tím závažnější důsledky pro imigraci může mít (Papademetriou, Sumption, Sommerwille 2009).

V současné době jsou již patrné některé krátkodobé dopady ekonomické krize na migraci, které jsou prezentovány v médiích.

- Došlo k návratu některých migrantů do země jejich původu v reakci na vyšší nezaměstnanost a nižší mzdy.
- Byl zaznamenán pokles migrace ze zdrojových do cílových zemí.

- Vlády některých států se pokoušejí přesvědčit nezaměstnané migranty k návratu do země jejich původu. V některých zemích jsou spuštěné návratové programy.
- Došlo ke snížení remitencí posílaných do zemí původu migrantů, což může vést ke zhoršení životních podmínek v komunitách, které jsou na těchto převodech peněz závislé.
- Došlo také k zhoršení veřejného mínění vůči imigrantům u majoritní populace (Castles, Vezzoli 2009).

V současné době ještě není možné jednoznačně posoudit, zda budou změny v oblasti migrace v důsledku ekonomické krize dlouhodobé nebo zda po skončení této krize nastane v oblasti migrace podobná situace, která panovala před touto krizí.

V důsledku globální ekonomické krize sice došlo ke zpomalení migrace v mnoha částech světa, ovšem s hospodářským oživením a růstem pracovních příležitostí očekává většina expertů, že toto zpomalení bude pouze dočasné. Podle provedených prognóz se očekává, že intenzita migrace může brzy překročit předchozí úroveň. Jedním z faktorů naznačující právě tento vývoj migrace je fakt, že v méně rozvinutých zemích dochází k rychlému růstu pracovní síly oproti vyspělým zemím (IOM 2010).

1.2 Cíl práce a formulace výzkumných otázek

Cílem diplomové práce je pokusit se postihnout změny, které nastaly v oblasti migrace v důsledku současné globální ekonomické krize a to v oblastech, které jsou popsány výše. V první polovině práce se budu zabývat vlivem současné globální ekonomické krize na mezinárodní migraci ve světě, ale i v Česku. Výzkum k diplomové práci byl realizován v okrese Mladá Boleslav. Tento okres jsem si vybrala z důvodu toho, že je jedním z okresů, kde se nachází nejvíce migrantů v Česku a také proto, že je místem mého bydliště. Cílem výzkumu bylo zodpovědět na následující základní výzkumné otázky a podotázky:

- Jak ovlivnila současná globální ekonomická krize zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav?

- *Situace v zemi původu migranta a příčina migrace do Česka*
 - *Vliv ekonomické krize na zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav*
 - *Vliv ekonomické krize na migrační strategie migrantů*
 - *Vliv ekonomické krize na zasílání remitencí*
 - *Vliv ekonomické krize na budoucí plány migrantů na pobyt v Česku*
- Jak ovlivnila současná globální ekonomická krize zaměstnavatele zahraničních pracovních migrantů v okrese Mladá Boleslav?
 - *Vliv ekonomické krize na počet a strukturu zahraničních pracovníků*
 - *Zavedená úsporná opatření firem v důsledku ekonomické krize a jejich vliv na zahraniční pracovníky*
 - *Motivace k zaměstnávání zahraničních pracovníků*
 - *Vliv ekonomické krize na nábor zahraničních pracovníků prostřednictvím zprostředkovatelských agentur*

1.3 Metodologie

Během výzkumu byla použita kombinace metod kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Před samotným zahájením výzkumu jsem si nejprve prostudovala dostupnou literaturu k danému tématu, abych získala základní přehled o dané problematice. Kromě toho byla také provedena základní statistická analýza dostupných dat o zahraničních migrantech v okrese Mladá Boleslav, tedy v oblasti, kde výzkum probíhal.

Vliv současné globální ekonomické krize na zahraniční pracovní migranty byl zkoumán prostřednictvím dotazníkového šetření a polostrukturovaných rozhovorů (semistrukturovaná interview) se zahraničními pracovními migranty. Respondenty tedy byli cizinci¹, kteří žijí a pracují v pozici zaměstnanců v okrese Mladá Boleslav.

Polostrukturovaný rozhovor je charakteristický tím, že výzkumník má předem připravený seznam otázek, které následně respondentovi pokládá. Zůstává tedy na tazateli, „jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu i volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace“ (Hendl 2005: 174).

¹ Přesné vymezení pojmu cizinec v kapitole 2.1.1

Mezi respondenty – zahraničními pracovníky jsem také provedla dotazníkové šetření. Avšak nepodařilo se mi získat dostatečně velký počet respondentů, kteří by byli ochotni dotazník vyplnit.

„Kvantitativní analýza je v migračním výzkumu problematická z důvodů časté práce s malými, ale především „nereprezentativně vybranými“ soubory (v mnoha případech totiž není možné reprezentativní výběr vůbec uskutečnit – zejména u výzkumu migrantů v neoprávněném postavení). Jde však o problém obecné povahy, který je typický pro mnohé jiné výzkumy migrace dělané po celém světě. Při citlivé aplikaci a následné interpretaci výsledků mají přesto takové přístupy v migračním výzkumu své místo, a to zvláště tehdy, jsou-li doplněny o informace kvalitativní povahy (umožňující hlubší pochopení a porozumění zkoumanému jevu/procesu)“ (Drbohlav 2010: 54).

Vliv současné globální ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovních migrantů měl být původně zkoumán prostřednictvím dotazníkového šetření mezi subjekty (firmy/organizace), které zaměstnávají zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav. Tyto subjekty musely splňovat následující podmínky: 1) firma musela působit v okrese Mladá Boleslav a 2) alespoň od roku 2008 zaměstnávala minimálně tři cizince. Toto dotazníkové šetření nebylo úspěšné kvůli velmi nízké návratnosti dotazníků, proto jsem se rozhodla, že ho nebudu do výzkumu zařazovat.

Místo dotazníkového šetření jsem provedla několik rozhovorů se zástupci firem, které zaměstnávají v okrese Mladá Boleslav cizince. Toto téma jsem se rozhodla uvést pouze jako doplnění předchozí výzkumné otázky.

Celý průběh výzkumu, výběr respondentů a realizace sběru dat jsou podrobně popsány v kapitole 5.

1.4 Struktura práce

Téma této práce jsem si vybrala z toho důvodu, že reaguje na aktuální dění ve světě - na globální ekonomickou krizi, která jak jsem již zmínila výše, ovlivnila i situaci na poli mezinárodní migrace.

V první části diplomové práce se budu zabývat teoretickým zakotvením tématu. Nejprve definuji pojem mezinárodní migrace ve světě i v Česku a poté již uvedu jednotlivé teoretické koncepty migrace, které vysvětlují příčiny vzniku migrace, ale i

trvání migrace samotné. Vybrala jsem takové teoretické koncepty, které popisují jak faktory vedoucí k migraci, tak faktory vysvětlující samotné trvání migrace, které mohou být ovlivněny ekonomickou krizí.

Další část se bude zabývat konkrétně současnou globální ekonomickou krizí, jejím vznikem a stručně jejími důsledky. Tuto krizi bych chtěla porovnat s ekonomickými krizemi, které se odehrály v průběhu 20. století a zjistit, jak ovlivnily mezinárodní migraci.

Následně již budu rozebírat vliv současné globální ekonomické krize na migrační toky, samotné imigranty, na obyvatele žijící v zemích přijímající migranty, na země vysílající migranty.

Potom se již zaměřím na to, jakým způsobem ovlivnila ekonomická krize migraci v okrese Mladá Boleslav. V této části práce budu analyzovat výsledky svého výzkumu a budu se snažit nalézt odpovědi na výzkumné otázky. Následovat bude ještě zpětná diskuze ve světle teorií a konceptů a v závěru práce shrnutí hlavních výsledků empirického šetření.

2. TEORETICKÉ ZAKOTVENÍ TÉMATU

2.1 Definice migrace

Dnes existuje velké množství různých definic migrace, které jsou si z velké části podobné. Aby bylo možné zabývat se vlivem ekonomické krize na migraci, podíváme se v následující části této kapitoly na některé definice migrace.

Migraci lze definovat jako časově více či méně ohraničený proces přesunu lidí mezi prostory určenými státními hranicemi (MV ČR 2008). Podle Sociologického slovníku je migrace neboli prostorová mobilita označována jako „pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru, spojený s přechodnou nebo trvalou změnou místa pobytu“ (Jandourek 2001). Podle slovníku pojmů MV ČR je migrace také definována jako „přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje (MV ČR 2010).

Jiná definice říká, že „migrace je změna místa pobytu na delší dobu, migrující lidé obvykle překračují hranice států. Lidé utíkají před přírodními katastrofami, válkami, přelidněním, náboženským pronásledováním, politickými poměry či otroctvím a stěhují se za lepšími ekonomickými podmínkami, za náboženskou svobodou, sociální rovností, demokracií, bezpečím, zdroji potravy a volným prostorem“ (Downs et al. 2006: 207).

Podívejme se nyní na definici mezinárodního migranta podle Organizace spojených národů. Tato definice se od 70. let 20. století trochu mění a současná verze je oproti té původní jednodušší. V roce 1976 charakterizovala OSN mezinárodního migranta jako „osobu, která byla neustále přítomná v zemi původu více než rok, opustila ji, aby zůstala v cílové zemi více než rok“ (IOM 2003: 295 in Stojanov 2008: 15).

Úprava původní definice označuje mezinárodního migranta jako „osobu, která mění zemi svého obvyklého pobytu“, tento pojem je ještě rozdělen do dvou kategorií na dlouhodobého a krátkodobého migranta. Dlouhodobý migrant je definován jako „osoba, která se přestěhuje do jiné země, než je její obvyklé bydliště po dobu nejméně jednoho roku“. Ve skutečnosti je termín mezinárodní migrant obvykle používán jako

synonymum pro dlouhodobého migranta. Termínem krátkodobý migrant je definována „osoba, která se přestěhuje do jiné země, než je její obvyklé bydliště po dobu nejméně tří měsíců, ale méně než jednoho roku“ s výjimkou případů jako je např. cesta za účelem rekreace, návštěvy přátel a příbuzných, služebních cest, lékařského ošetření nebo náboženských poutí. Tyto definice OSN nezmiňují občanství nebo státní příslušnost zúčastněných migrantů stejně tak jako legalitu nebo ilegalitu pobytu migrantů (IOM 2003: 295 in Stojanov 2008: 15).

2.1.1 Vymezení pojmu v Česku

V Česku se pojmu imigrant, případně migrant v zákonech nepoužívá. Podle zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky se cizincem rozumí fyzická osoba, která není občanem České republiky, včetně občana Evropské unie (Zákon 326/1999 Sb.). Podle tohoto zákona lze rozlišovat následující kategorie cizinců pobývajících v Česku:

A. Občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska (zkráceně „občané EU) a jejich rodinní příslušníci

1. občané zemí EU registrovaní bez povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu a jejich rodinní příslušníci
2. občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci s povolením k přechodnému pobytu (toto povolení se započítává do doby rozhodné pro žádost o povolení k trvalému pobytu)
3. občané zemí EU a jejich rodinní příslušníci s povolením k trvalému pobytu (povolení k trvalému pobytu se uděluje po 5 letech nepřetržitého přechodného pobytu)

B. Občané zemí mimo Evropskou unii (tzv. občané třetích zemí)

4. občané třetích zemí pobývajících v Česku krátkodobě (obecně do 90 dnů) bez víz
5. občané třetích zemí pobývajících v Česku na základě krátkodobých víz do 90 dnů
6. občané třetích zemí pobývajících v Česku na základě víz nad 90 dní
7. občané třetích zemí s povolením k dlouhodobému pobytu
8. občané třetích zemí s povolením k trvalému pobytu

9. cizinci s platným azylem

C. Cizinci bez ohledu na hranice Evropské unie

10. registrovaní žadatelé o azyl

11. cizinci pobývajících v Česku v rámci dočasné ochrany

12. nelegálně pobývajících cizinci v Česku (ČSÚ 2010: 20-21).

Cizince můžeme také rozdělit do dvou skupin podle zaměstnanosti: 1) na cizince v postavení zaměstnanců a 2) cizince s živnostenským oprávněním (Pořízková 2008). Cizince v postavení zaměstnanců můžeme ještě rozdělit do tří skupin podle zemí původu, druhu pobytu a podle typu povolení k výkonu zaměstnání.

- a) občané zemí EU/EHP² a Švýcarska (informační karta)
- b) občané třetích zemí s trvalým pobytem (informační karta)
- c) občané třetích zemí bez trvalého pobytu (pracovní povolení) (Pořízková 2008).

„Pracovní povolení je úřední dokument, který vydává úřad práce ve správním řízení a který opravňuje cizince k legálnímu výkonu práce u českého zaměstnavatele. V souladu s platnou právní úpravou žádají o pracovní povolení pouze občané třetích zemí, kteří nemají na území České republiky trvalý pobyt“ (Pořízková 2008: 9).

Informační kartu odevzdávají zaměstnavatelé občanů zemí EU/EHP a Švýcarska a občané třetích zemí s trvalým pobytem na příslušný úřad práce nejpozději v den nástupu cizince do zaměstnání. Tyto kategorie cizinců mají volný přístup na trh práce v Česku, což znamená, že nepotřebují pracovní povolení (Pořízková 2008).

2.2 Charakteristika mezinárodní migrace v roce 2010

Počet mezinárodních migrantů se odhaduje v roce 2010 na 214 milionů, což představuje pouze 3% světové populace. Pracovní migranti (tedy ti, kteří migrují kvůli pracovním aktivitám) a jejich rodinní příslušníci představují asi 90 % z celkového počtu mezinárodních migrantů (ILO 2010).

² Evropský hospodářský prostor tvoří země Evropské unie a Norsko, Island a Lichtenštejnsko.

Počet mezinárodních migrantů se ve většině zemí OECD pohybuje v rozmezí mezi 7 a 20 % celkové populace. Avšak například v zemích Perského zálivu je tento podíl mnohem vyšší (ILO 2010).

Fakt, že počet mezinárodních migrantů se v současné době pohybuje kolem 3 % světové populace, může být vysvětlen pomocí Straubhaarova (2001) konceptu „*value of immobility*“. Tento koncept vysvětluje, proč většina lidí preferuje život a práci v zemi původu před pracovní migrací i přes vysokou atraktivitu zahraniční pracovní migrace. Je to z důvodu toho, že v každém místě existuje specifické „*know-how*“ týkající se trhu práce, získávání příjmů a dalších oblastí, které by v případě migrace do jiné země bylo ztraceno. Migrant by pak toto nové „*know-how*“ obtížně získával v nové zemi. Velká většina lidí tak chce žít a pracovat v zemi svého původu. Ani jednoduché zrušení právní překážky k migraci (jako např. volný pohyb osob v rámci společného trhu práce v Evropské unii) není obvykle dostatečným podnětem k překonání individuálních (mikroekonomických, sociálních a kulturních) překážek pro migraci (Straubhaar 2001).

2.3 Teoretické koncepty migrace

Migraci vyvolávají různé příčiny, kterými se zabývají migrační teorie. Teoriemi migrací se zabývali a stále zabývají vědci různých vědních oborů, jak z oblasti sociálních, tak i přírodních věd. Každý vědec nahlíží na migraci z pohledu svého oboru, proto existuje takové množství teorií. Některé se např. zaměřují na ekonomickou stránku, jiné řeší sociální vztahy migrantů, další vysvětlují migraci z pohledu společnosti a jiné z hlediska migrujícího jedince.

Proces migrace ovlivňuje velké množství faktorů. Právě proto vznikaly a stále vznikají migrační teorie, které zkoumají příčiny migrací jakož i jejich důsledky. Každá z nich vysvětluje určitý aspekt nebo typ mezinárodní migrace podle toho, ve které době a v rámci kterého vědního oboru vznikala, a také kterými migračními proudy a příčinami se zabývala. Teorie se často liší především tím, kterou příčinu migrace považují za hlavní při vzniku mezinárodní migrace a na které otázky hledají vysvětlení. Jednotlivým teoriím je vytýkána jednostrannost, jelikož pro pochopení tak složitého procesu jakým je mezinárodní migrace, je třeba více hledisek a přístupů (Vojtková 2007).

Teorie migrace můžeme rozdělit např. na ekonomické, sociologické, geografické či politické. Jiné dělení těchto teorií je podle toho, jakou fází migračního procesu se daná teorie zabývá. Existují teorie, které se zabývají vznikem migračního procesu a vysvětlují důvody, proč se migranti rozhodli k migraci. K těmto teoriím patří např. neoklasická teorie nebo teorie dvojího pracovního trhu. Jiná skupina teorií zkoumá migraci z hlediska jejího trvání v čase, k této skupině teorií patří např. teorie sítí nebo institucionální teorie (Massey 1993). K tomuto dělení patří také teorie, které se zabývají koncem migračního procesu a řeší otázky integrace, asimilace, separace a marginalizace (Berry 1992).

Už samotné použití slova „teorie“ v souvislosti s migrací je značně problematické. Většina teorií migrací nejsou v pravém slova smyslu teoriemi. Nesplňují totiž některé základní podmínky, které v případě teorií musí být dodrženy – např. nemají obecnou platnost nebo jednotlivé části nejsou logicky provázány. Často jde tedy spíše o tzv. koncepty, perspektivy, přístupy, modely či prostou kumulaci nahromaděných pravidelností (Drbohlav, Uherek 2007).

Vzhledem ke složitosti zkoumaného jevu dosud nebyla nalezena, a s největší pravděpodobností ani nalezena být nemůže, jedna komplexní teorie mezinárodní migrace, která by uměla vysvětlit všechny faktory, které souvisejí a ovlivňují pohyb osob (Drbohlav 1999). „V průběhu vývoje migračních teorií dochází stále výrazněji k rezignaci na ucelenou migrační teorii“ (Drbohlav, Uherek 2007: 135).

V současné době se autoři spíše věnují komparaci jednotlivých konkrétních příkladů, z nichž se pak utváří mozaika umožňující vymezení rámců, v nichž se daná skupina pohybuje (Drbohlav, Uherek 2007). Otázky hledající odpovědi na příčiny mezinárodní migrace v podstatě vyžadují pochopení toho, proč drtivá většina lidské populace nikam nemigruje a proč většina z těch, co migrují, zůstává v zemi svého původu. Výzkum současných migračních procesů si vyžaduje použití metod a nástrojů mnoha disciplín, různých úrovní analýz a rozdílné přístupy a hypotézy (Stojanov et al. 2006).

V následující části se budu zabývat vybranými migračními teoriemi, které vysvětlují příčiny migrace i její samotné trvání. Vybrány byly takové koncepty, které se zabývají faktory, které mohou být ovlivněny ekonomickou krizí.

2.3.1 Push-pull teorie

V 50. a 60. letech 20. století se začíná diskutovat o faktorech, které daného jedince ze zdrojového prostředí migrace vypuzují - tzv. „push“ faktory a faktory, které ho naopak přitahují do cílového prostoru migrace - tzv. „pull“ faktory. Tímto teoretickým konceptem se zabýval Bogue (Drbohlav, Uherek 2007).

Mezi „push“ faktory se řadí demografický tlak – enormně vysoký přírůstek obyvatelstva (zejména v Africe a v některých částech Asie), ekologické katastrofy i lidská touha poznávat nové oblasti (Šišková 2001). Dále je to také nízká životní úroveň, nedostatek ekonomických a pracovních příležitostí a politické represe. Ke druhé skupině faktorů („pull“ faktory) jsou řazeny zejména poptávka po práci, dostupnost pozemků, příznivé ekonomické příležitosti a politické svobody (Vojtková 2007).

Příliv migrantů je ale značně regulován migračními politikami států, které se snaží různými způsoby regulovat a omezovat příliv migrantů na své území (Šišková 2001). Myšlenka „push“ a „pull“ faktorů byla v minulosti doplněna o koncept mezilidských překážek a příležitostí, které vstupují mezi migrační zdroj a cíl. Z tohoto modelu lze vyvodit, že migrační pohyb nastává až teprve za předpokladu, že faktory, které migranta z původního prostoru vytlačují a které ho přitahují do prostoru cílového, dosáhnou určité intenzity. Intenzita těchto faktorů, která je potřebná k tomu, aby jednotlivec migroval, se mění s okolnostmi a závisí na celé řadě subjektivních důvodů (Drbohlav, Uherek 2007).

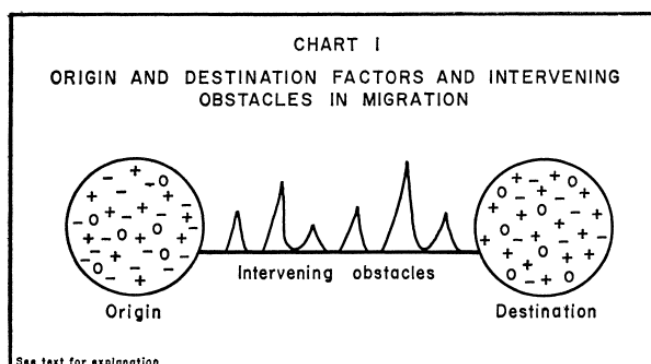
Faktory, které jsou rozhodující v procesu migrace lze zjednodušeně shrnout do čtyř okruhů. Jsou to faktory, které jsou spojené se zemí původu, faktory spojené s cílovou zemí migrace, překážky v migraci a osobní faktory. Ve zdrojové i cílové zemi existují různé faktory, které k dané oblasti lidi přitahují nebo je od dané oblasti odpuzují. Ty jsou zobrazeny v Obr. 1 jako + a -. Některé faktory jsou na obrázku zobrazeny symbolem ○, tyto faktory migraci nijak zvlášť neovlivňují. Pro každého migranta je tento soubor faktorů individuální, co je pro jednoho migranta pozitivním faktorem, může být jiným migrantem považováno za negativní faktor. Migrant může mít často i zkreslené informace o místě pobytu v cílové zemi, a tak faktory, které migrant původně hodnotil jako pozitivní, nemusí být úplně reálné.

Mezi zdrojovou a cílovou zemí stojí soubor různých překážek, které mohou být překonatelné, ale v některých případech i nepřekonatelné. Každý migrant je také

ovlivněn různě i stejným souborem překážek. Co se někomu může zdát jako nepřekonatelná překážka (např. příliš vysoké náklady na dopravu do zdrojové země), může být pro jiného migranta překážka snadno překonatelná.

Kromě těchto faktorů působí na rozhodnutí o migraci také mnoho osobních faktorů, které usnadňují nebo naopak ztěžují rozhodnutí o migraci. Některé faktory působí na konkrétního migranta více méně stejným způsobem po celý jeho život a jiné jsou naopak spojené s fázemi životního cyklu a zejména s přechodem z jednoho životního cyklu do jiného (Lee 1966).

Obr. 1: Faktory migrace zdrojové a cílové země a koncept překážek

Zdroj: Lee (1966)

Rozhodnutí o migraci je silně spojeno s ekonomickými podmínkami. Migranti se často stěhují do cílové země, protože chtějí zlepšit životní podmínky svoje a také své rodiny. Kvůli ekonomické krizi dochází k poklesu pracovních příležitostí. Avšak migrace není závislá pouze na ekonomických faktorech, ale ovlivňují ji také rodinné okolnosti, sociální sítě, otázka bezpečnosti nebo vízová politika.

Následující faktory, ovlivňující příliv migrantů do zdrojové země a odliv migrantů ze zdrojové země, mohou být obzvláště v období ekonomické krize pro migranty důležité. Příliv migrantů tak může být ovlivněn rozdílnými příležitostmi ve zdrojové a cílové zemi migrace, nabídkou pracovních příležitostí, délkou administrativního vyřizování celého procesu a vyřizování víz. K faktorům, které ovlivňují rozhodnutí o návratu do zdrojové země, patří podmínky v zemi původu migrantů, stálost migračního záměru, sociální a rodinné vazby, délka pobytu, náklady spojené s návratem do země původu, snadnost návratu do zdrojové země migrace a nárok na sociální dávky (Somerville, Sumption 2009b).

2.3.2 „Neoclassical economic approach – macro theory“

Neoclassical economic approach - macro theory vysvětluje pracovní migraci v rámci procesu ekonomického rozvoje (Massey et al. 1993). „Teorie vysvětluje migraci prostřednictvím konceptu racionálně kalkulujícího jedince, který se rozhoduje tak, aby maximalizoval svůj zisk z možné migrace“ (Pořízková 2008: 16).

Teorie zkoumá příčiny migrace z hlediska makroekonomických ukazatelů, jako jsou rozdíly ve výši mezd mezi zdrojovými a cílovými zeměmi, rozdíly v nabídce a poptávce pracovních sil, možnosti zaměstnání, životní úroveň, technologické vybavení, nezaměstnanost a celkové vyhlídky socioekonomického vývoje (Pořízková 2008).

V dalším vývoji ale teorie předpokládá, že chudí se budou stěhovat do bohatších oblastí a že pouze ekonomické rozdíly a rozdíly v nabídce a poptávce pracovních sil jsou postačujícím důvodem k vytvoření migračních proudů. V dlouhodobém měřítku se dokonce uvažuje o vyrovnání ekonomických rozdílů mezi rozvinutými a zaostalými regiony, což by mělo vést k ekonomické rovnováze (Vojtková 2007). Odstraněním rozdílů ve výši mezd mezi státy dojde také k ukončení migračního pohybu pracovních sil (Massey et al. 1993).

Kritika této teorie poukazuje na to, že existují i jiné příčiny migrace než jsou pouze ekonomické faktory jako např. náklady spojené s migrací nebo sociální a psychologické vlivy podmiňující rozhodnutí potenciálního migranta k migraci (Pořízková 2008). Kromě toho také ve vyspělých zemích nemusí být stále poprávka po zahraniční pracovní síle. To znamená, že migranti nemusí ani ve vyspělých zemích ihned nalézt zaměstnání (Massey et al. 1993).

2.3.3 „Neoclassical economic approach – micro theory“

Naopak *neoclassical economic approach - micro theory* používá tzv. model lidského kapitálu (*human capital model*). Ten „počítá s dynamikou lidského rozhodování. Každý hodnotí zisky a ztráty odlišně na základě individuálně psychologických a kulturně podmíněných předpokladů a dalších životních cílů“ ((Drbohlav, Uhrek 2007: 131). V tomto přístupu je tedy mezinárodní migrace brána jako forma investice do lidského kapitálu (Massey et al. 1993).

Mezi výdaje patří například materiální náklady na cestu, náklady na dobu než najde jedinec práci, případně úsilí vynaložené na učení se novému jazyku a kultuře, na

vytváření nových vazeb atd. Volbu ovlivňují podmínky na trhu práce v cílové zemi, pravděpodobnost nalezení práce, možné uplatnění jedincových dovedností a výše předpokládaného výdělku. U nelegální migrace je to ale i riziko navrácení do země původu (Vojtková 2007).

Model lidského kapitálu tak vysvětluje proč některé skupiny osob migrují a jiné ne, i když měly zdánlivě stejnou motivaci a předpoklady k migraci (Drbohlav, Uherek 2007).

2.3.4 Teorie dvojího pracovního trhu

Teorii dvojího pracovního trhu (*dual labor market theory*) systematizoval Piore (1979). Podle této teorie mezinárodní migrace vzniká z poptávky po levné pracovní imigrační síle v moderních průmyslových společnostech, která je typická pro ekonomickou strukturu vyspělých zemí. Podle Pioreho není imigrace zapříčiněna vypuzujícími (push) faktory ve zdrojových zemích jako jsou nízké mzdy nebo vysoká nezaměstnanost, ale naopak přitahujícími (pull) faktory v cílových zemích a těmi jsou zejména nevyhnutelná potřeba zahraniční pracovní síly (Massey et al. 1993). Hlavním důvodem této poptávky je schopnost imigrační pracovní síly zaplnit nejméně atraktivní a nejméně placená zaměstnání (Drbohlav et al. 2008).

Faktory ovlivňující trh práce v přijímajících zemích, spíše než v zemích původu migrace, určují vlastní pracovní nároky v moderních společnostech. Tím se vytváří neustálá potřeba nových pracovníků ve spodní části společenské hierarchie, která bude akceptovat nízké mzdy a nedostatek perspektivy sociální mobility. Motivací migranta je v tomto případě zlepšení jeho životních podmínek v zemi původu než v cílové zemi migrace (Schoorl et al. 2000).

Teorie dvojího pracovního trhu nebo také „teorie segmentovaného pracovního trhu“ považuje za hlavní faktor migrace hierarchickou segmentaci trhu pracovních míst a náborové politiky zaměstnavatelů“ (Baršová, Barša 2005: 271).

Podle této teorie se rozlišují dva odlišné trhy práce s různými mechanismy stanovování mezd a také existují různé překážky v mobilitě mezi těmito dvěma různými trhy práce (Dickens, Lang 1985). Tyto dva trhy práce jsou podle Pioreho pro moderní kapitalistickou společnost charakteristické, a proto tedy sám způsob produkce v industriální společnosti je vlastně příčinou migrace (Drbohlav, Uherek 2007).

Pracovní trh se dělí na primární a sekundární trh práce. Primární sektor (tzv. „capital-intensive“) je určen primárně pro domácí populaci, pro zaměstnance kvalifikované, relativně dobře placené, kteří mají relativní stabilitu svých pracovních pozic a mají perspektivu růstu kariéry (Drbohlav 2008). Zaměstnanci primárního sektoru pracují s nejlepším vybavením a jejich zaměstnavatelé jsou nuceni investovat do jejich vzdělání a poskytovat jim specializovaná školení. Práce v tomto sektoru bývá složitá, vyžaduje určité znalosti či dovednosti v daném oboru, což vede k hromadění specifického firemního lidského kapitálu. Zaměstnavatelé nesou část nákladů pokud musí být tito zaměstnanci propuštěni, např. ve formě odstupného nebo vyplacení dávek v nezaměstnanosti. Zaměstnavatelé nemají zájem propouštět své zaměstnance v primárním sektoru, jelikož se pro ně stávají důležitou investicí. (Massey et al 1993).

Druhý sektor (tzv. „labour-intensive“) nabízí práci fyzicky namáhavou, méně kvalifikovanou, většinou manuální a špatně placenou. Zaměstnanci, které lze snadno propustit, nemají téměř žádné vyhlídky kariérního postupu (tzv. „dead-end-jobs“). Tato pracovní místa jsou také spojena s nízkým sociálním statusem (Drbohlav et al. 2008). Domácí pracovní síla o tato pracovní místa zájem spíše nemá, proto zde existuje poptávka po dodatečné pracovní síle, proto jsou do tohoto pracovního sektoru najímáni právě pracovní migranti, kteří jsou nejvhodnější skupinou pro zaplnění volných míst na trhu práce. Imigrační pracovní síla je totiž schopna a také ochotna pracovat na těchto pozicích. Poptávka po této pracovní síle je patrná i v případě vysoké míry nezaměstnanosti. Důvodem zaměstnávání imigrantů na tyto pracovní pozice jsou jednak rozdíly ve výši mezd mezi zemí původu a zemí cílovou a také jejich krátkodobé pracovní úvazky. Migranti, především ti krátkodobí, se také tolik nestarají o svůj sociální status, který je spojován se sekundárním trhem práce, jelikož nespojují svůj status a identitu se svým postavením v cílové zemi, ale spíše se zemí svého původu, kde se jejich status zvýší vlivem zahraničních výdělků (Baršová, Barša 2005). „Práce v hostitelské zemi jsou tak odděleny od jejich sociální identity, která má stále kořeny v sociální struktuře země původu“ (Baršová, Barša 2005: 271).

Systém dvojího pracovního trhu se uplatňuje především v takové situaci, kdy některé skupiny obyvatel v domácí populaci, které by mohly zaplnit volná pracovní místa v druhém sektoru místo zahraničních pracovníků (např. ženy nebo mládež) nejsou pro tento trh práce dostupní (Drbohlav et al. 2008).

2.3.5 Teorie sítí

U dosud předložených migračních teorií byl kladen důraz především na ekonomickou stránku migrace. Podívejme se nyní na teorii migračních sítí (*network theory*), která je založena na tvrzení, že migrační toky se odehrávají v rámci sociálních interakcí, kterých se migrant aktivně účastní (Šišková 2001). Teorie sítí zdůrazňuje v migračním procesu význam mezilidských vazeb mezi migranty již usazenými v cílové zemi a těmi, kteří zůstávají ve zdrojové zemi (Drbohlav et al. 2008). „Sítě se ustavují díky migraci, ale současně migraci zpětně živí a posilují“ (Baršová, Barša 2005: 275).

Migrační sítě jsou tedy založeny na vzájemných vazbách, které propojují nové migranty s migranty, kteří jsou v dané zemi již nějakou dobu a domácím obyvatelstvem prostřednictvím příbuzenství, přátelství nebo společného původu. Zvyšují pravděpodobnost mezinárodní migrace, protože snižují náklady a rizika způsobená migrací a zvyšují očekávané výnosy migrace. Tyto sítě představují formu sociálního kapitálu, ze kterého mohou migranti čerpat při získávání přístupu k zahraničnímu zaměstnání (Massey et al. 1993).

Migračními sítěmi se lze zabývat z několika hledisek. Jsou brány buď jako systémy, které snižují sociální, ekonomickou a emoční investici do samotného procesu migrace nebo jako systémy sociálních vztahů, které ovlivňují chování člověka po migraci (Light, Bhachu, Karageorgis 1989).

Teorie migračních sítí doplňuje model „push – pull“ faktorů, protože ho obohacuje o další dimenzi, a to o dimenzi efektu účelových vazeb mezi samotnými migranty. Existence migračních sítí mění vztah mezi původními příčinami migrace a následným pohybem migrantů mezi zdrojovým a cílovým prostorem migrace (Drbohlav, Uherek 2007).

Migrační sítě mají ale omezenou životnost. Jejich přítomnost při zaplnění cílového prostoru může krátkodobě zvýšit nezaměstnanost a způsobit další sociální problémy (Drbohlav, Uherek 2007). Nasycení sítě není nevyhnutelné, ale pokud je migrační příliv do dané lokality obzvláště rychlý a překonává hospodářský růst, důsledkem může být to, že pro nové imigranty již nejsou dostupná volná pracovní místa ani bydlení. Pokud dojde k nasycení v jedné lokalitě, migrační sítě odvádí příliv migrantů do jiných dosud nenasyčených lokalit, kde se pak tempo přílivu imigrantů zvyšuje (Light, Bhachu, Karageorgis 1989). Po čase migrační sítě zanikají nebo se přesouvají jinam a v dané lokalitě nastává podobná situace jako před vytvořením

migrační sítě. V některých případech však mohou být migrační sítě prospěšné pro ekonomický rozvoj regionu (Drbohlav, Uherek 2007).

Samotné fungování migrační sítě se může stát důvodem k migraci (Drbohlav, Uherek 2007). Cizinci, kteří již pracují v cílových zemích migrace, snižují pro své přátele a příbuzné náklady a rizika plynoucí z migrace, čímž působí na odstraňování mnoha bariér migrace. Tendence migrovat a setrvávat v určitých destinacích, kde se koncentrují imigranti stejného občanství, je označována jako tzv. „family and friend effect“ (Massey, 2005:130 in Pořízková 2008: 17).

Fungování migračních sítí může budoucí migranty nejen do daného místa přitahovat, ale i odpuzovat. Ti migranti, kteří hledají v migraci zásadnější změnu, mohou v migračních sítích vidět překážku svého migračního cíle. Jelikož se chtějí odpoutat od svých dosavadních kontaktů a ne navazovat nové kontakty prostřednictvím svých krajanů v zahraničí (Drbohlav, Uherek 2007).

2.3.6 Institucionální přístup

Institucionální teorie (*institutional approach*) „zdůrazňuje vliv institucionálních subjektů (vládních či nevládních), které významným způsobem formují vzorce migračního chování populací“ (Šišková 2001: 74). Tato teorie se snaží vysvětlit vliv institucí na migrační proudy. Teorie je založena na faktu, že migranti potřebují k uskutečnění migrace nějakou zprostředkovatelskou instituci, která se podílí na vzniku i trvání migrace ale i na tom, zda a jak se migrant integruje do společnosti v cílové zemi (Drbohlav et al. 2008).

Instituce tedy vznikají jako důsledek migrace a zpětně ji podporují. Příkladem mohou být instituce, které reagují na úsilí migrantů překonat úřední překážky vstupu do země, ale i pobytu a práce v ní. Mohou tak vznikat mnohé nelegální aktivity jako převádění přes hranice nebo zprostředkování nelegální práce atd. Kromě toho sem patří i různé nevládní organizace, které se snaží migrantům pomáhat (Baršová, Barša 2005). Instituce odstraňují nebo naopak vytvářejí překážky a tím pomáhají nebo komplikují migraci a mají vliv na migrační toky (Drbohlav, Uherek 2007).

Vysoká poptávka migrantů po vstupu do vyspělých cílových zemí je v nerovnováze s omezeným počtem vstupních víz, která tyto státy obvykle migrantům nabízejí. Tato nerovnováha umožnila vznik různým institucím, které zabývají

zprostředkováním mezinárodní nelegální migrace. Na druhou stranu naopak vznikají různé organizace, které se zabývají prosazováním práv migrantů (Massey 1993).

Kvůli institucím, které vznikly, aby podporovaly a udržovaly mezinárodní migraci, se mezinárodní migrační toky stávají stále více institucionalizované a nezávislé na faktorech, které je původně způsobily. Podle této teorie mají vlády potíže s regulací migračních toků, protože proces institucionalizace spojený s migrací je těžké regulovat (Massey 1993).

2.3.7 Teorie kumulativní příčiny

Tato teorie byla nejprve zpracována Myrdalem v roce 1957 v jeho konceptu cirkulační a kumulativní příčiny. Teorii pak později rozpracoval Massey, který ji pojmenoval teorie kumulativní příčiny (*cumulative causation theory*) (Massey 1993).

„Teorie je založena na tezi, že migrace je evolučním procesem, který přispívá k institucionálním a socioekonomickým změnám jak v zemi cílové, tak zdrojové, a to díky mechanismům různorodých zpětných vazeb. Migrace tak mění jak samotného migranta, tak prostředí a strukturální kontexty, ve kterých operuje. Výsledkem je nastolení klimatu, který vede k dalším migračním pohybům, než aby naopak migrační tendence tlumil“ (Drbohlav, Uherek 2007: 133-134). Uskutečnění migračního pohybu tedy přináší sociální, ekonomické a kulturní změny, jak v emigrační, tak i imigrační zemi, v rámci kterého se odehrávají rozhodnutí o migraci (Drbohlav, Uherek 2007).

Název kumulativní je v názvu teorie proto, že každá migrace mění sociální kontext, ve kterém se pak následně rozhodují další migranti o možné migraci. V rámci této teorie existuje šest socioekonomických faktorů, které jsou ovlivňovány migrací kumulativním způsobem. Těmito faktory jsou rozložení příjmů, rozdělení půdy, organizace zemědělské výroby, kultura, regionální rozložení lidského kapitálu a sociální význam práce (Massey 1993).

2.3.8 „New household economics of migration“

New household economics of migration připouští, že migrace nelze být vysvětlována pouze příjmovými rozdíly mezi zeměmi. K migraci se nerozhodují jednotlivci, ale k rozhodnutí dochází v rámci rodin, domácností nebo širšího příbuzenstva. Jedná se tedy do jisté míry o druh kolektivního rozhodnutí. Účelem je

jednak maximalizace předpokládaného příjmu rodiny, ale také minimalizace rizik spojených s nepředvídatelnými událostmi a výkyvy trhu. Často jsou posíláni do jiné země za prací pouze někteří členové dané rodiny, zatímco ostatní zůstávají v mateřské zemi. Rodina se pak stává závislou na finančních prostředcích posílaných migrantem ze zahraničí (Vojtková 2007). „Jedná se o teoretický přístup, který bere na vědomí, že i při současné časté individualizaci migračního pohybu je migrace stále spjata s rozhodovacími procesy v domácnostech a v rodinách“ (Drbohlav, Uherek 2007: 134).

Migrace jednoho nebo více členů rodiny je pak formou diverzifikace příjmů pro domácnost. Tyto příjmy pak mohou pomoci například získat pro některého člena domácnosti možnost dalšího vzdělání díky příjmům, které zasílá migrující člen své rodině, která zůstává v zemi původu, formou remitencí (Schoorl et al. 2000).

Ekonomický rozvoj ve zdrojové zemi migrace nemusí nutně snížit tlak na mezinárodní migraci. A to z důvodu toho, že zvýšení místní ekonomické aktivity může vést k tomu, že se migrace stává ještě atraktivnější, protože zasílané remittance mohou být v zemi původu úspěšně investovány (Schoorl et al. 2000).

2.3.9 Transnacionální migrace

Teorie transnacionální migrace vznikala od konce 80. let 20. století, kdy skupina amerických antropologů zjistila, že mezi migranty, se kterými pracovali, se rozšířily transnacionální postupy, které dosavadní migrační teorie nebyly schopné zachytit. Tyto „staré“ teorie chápaly migranty jako jednotlivce, kteří se buď do určité země přistěhovali (imigranti) nebo se z určité země odstěhovali (emigranti) (Levitt, Sørensen 2004).

Do konceptu transnacionalizace („*transnational social spaces*“) jsou transformovány a zobecňovány aspekty sociálních sítí migrantů, které dosáhnou přes hranice států (Portes, Guarnizo, Landolt 1999). „Základem teorie je důraz na různorodé, migrací propojené přeshraniční vztahy mezi jednotlivci a skupinami, kdy se díky aktivitám migrantů především v oblasti ekonomické, politické i socio-kulturní budují pevné a funkční svazky mezi zemí zdrojovou a cílovou“ (Drbohlav, Uherek: 133).

Transnacionalismus můžeme zjednodušeně definovat jako aktivity a povolání, které vyžadují v průběhu času trvalé sociální kontakty přes státní hranici. Transnacionální migranti žijí vlastně dvojím životem. Domov mají ve dvou zemích, často mluví dvěma jazyky a vydělávají si prostřednictvím nepřetržitého pravidelného

kontaktu přes národní hranice (Portes, Guarnizo, Landolt 1999). Nina Werbner definuje transmigranta jako „migranta, který se pohybuje tam a zpět mezi Západem a ostatními částmi světa“ (Werbner 2004: 896).

Transmigrant tedy často žije střídavě na dvou místech. Na každého takového jedince působí tedy obě dvě lokality, ve kterých se ocitá. Tyto lokality tak formují identitu těch, kdo k ní přináležejí (Szaló 2007). „Teorie transnacionální migrace rozvinuly interpretační strategie směřující k dekonstrukci představy „jedno místo rovná se jedna kultura“. Dále demonstrovaly, že pojem kultury nemusí odkazovat na místní prostředí významů, ale že může pojmut také soustavu sdílených vědění a praktik, jež se mohou nacházet na více místech souběžně“ (Szaló 2007: 109).

Transnacionální migrace, tak jak ji známe v dnešní podobě, se rozvíjí až s rozvojem určitých technologických podmínek. Nutné pro rozvoj tohoto typu migrace jsou komunikační podmínky a rozvoj a dostupnost dopravy. Dříve byla komunikace na velké vzdálenosti obtížná a pomalá. Ovšem dnes dostupnost letecké dopravy, rozvoje telefonu, komunikace prostřednictvím internetu daly základ vzniku transnacionalismu v masovém měřítku (Portes, Guarnizo, Landolt 1999). „Díky stále se zrychlujícím formám dopravy a telekomunikací se zkracuje vzdálenost mezi různými zeměmi, ke kterým se přistěhovalci vážou. Přistěhovalci se tím pádem už nezdají být vykořeněnými subjekty, naopak jde o aktivně jednajících lidi, kteří opakovaně – tam a zpět – překračují nejenom hranice států, ale také hranice různých kultur a společenstev (Szaló 2007: 110-111).

S rozvojem komunikačních technologií může transmigrant pobývat ve své cílové zemi a často ani nemusí navštěvovat zemi svého původu, a přesto stále udržuje kontakt s mateřskou zemí. Transmigranti jsou tedy nejenom ovlivňováni prostředím svého nového domova, ale také zároveň pořád ovlivňují svůj původní domov a to ekonomicky, sociálně a kulturně (Szaló 2007).

Ekonomicky ovlivňují transmigranti rodiny zanechané v původní zemi především prostřednictvím remitencí. Jak poukazují Levitt a Sørensen (2004), remittance jsou v současné době nejviditelnějším a nejlépe měřitelným indikátorem vazeb, které spojují migranty a jejich zemi původu. Zároveň tyto autoři říkají, že transnacionální migrace rozděluje populaci na tři kategorie obyvatel. Na ty, kteří migrují, na ty kteří nikam nemigrují, zůstávají v zemi svého původu, ale jsou finančně podporováni těmi, kteří migrují a poslední skupinou jsou ti, co nikam nemigrují a ani nemají žádné finanční prostředky plynoucí z transnacionální migrace (Levitt, Sørensen 2004).

Zatímco toky kapitálu mají tendenci v průběhu příznivých ekonomických podmínek růst a v průběhu ekonomických krizí klesat, tak remitence vykazují pozoruhodnou stabilitu v čase. Například remitence do rozvojových zemí rostly neustále v letech 1998-2001, i když toky soukromého kapitálu v reakci na asijskou finanční krizi poklesly (Ratha 2003).

Transnacionální sociální prostor je kombinací vazeb, pozic v sítích a organizacích, které dosahují přes hranice několika států. Tyto prostory se vyznačují dynamickými sociálními procesy. Kulturní, politické a ekonomické procesy v transnacionálním prostoru zahrnují hromadění, používání a účinky různých druhů kapitálu jako např. ekonomický kapitál, vzdělání, dovednosti, know-how a sociální kapitál (Faist 2000). Transnacionální sociální prostor tvoří nadnárodní korporace, mediální a komunikační sítě, různé kriminální skupiny (Vertovec 2004), politické strany a jiné různé další subjekty, jako např. transnacionální rodiny, náboženské komunity nebo sítě nevládních organizací. Tyto subjekty se také liší tím, do jaké míry jsou institucionalizovány, některé jsou málo, ale jiné jsou naopak vysoce institucionalizované (Faist 2000).

S koncepcí transnacionalismu se řeší otázka, zda jsou aktivity transnacionálních migrantů novým fenoménem nebo do jaké míry jsou tyto aktivity nové (Vertovec 2004). Podle Mertona (1987) je nutné k vytvoření nového fenoménu splnit tři následující podmínky. Do procesu musí být zahrnuto dostatečné množství osob, aktivity, které jsou prováděny, nejsou nijak výjimečné a mají určitou stabilitu v čase, a nakonec tyto aktivity nejsou zachyceny v žádném jiném již popsáném jevu (Merton 1987 in Portes, Guarnizo, Landolt 1999).

Migrace ve světě vždy byla, je a bude. Ovšem transnacionální migrace je podle mého názoru fenomén, který se mohl plně rozvinout právě až s rozvojem nových technologií (rychlejší doprava, telefon, internet). V současné době může být transmigrant neustále v kontaktu se svou mateřskou zemí, se svou rodinou a známými. Dříve to nebylo možné v takovém rozsahu jako dnes. Dnes transmigrant odletí to cílové země vzdálené tisíce kilometrů od země mateřské a hned po přiletu může zavolat: „*jsem v pořádku na místě*“. V minulosti, když migrant odjel do cílové země, nejenže cesta trvala často velmi dlouho, ale než přišel domů dopis, že v pořádku dorazil, vše trvalo příliš dlouho. Proto si myslím, že transnacionální migrace je novým fenoménem.

2.3.10 Shrnutí

Migrace je velmi komplexní proces, který výrazně zasahuje do života jedince, ale i do struktury obyvatelstva zdrojových a cílových zemí. Zdrojové země se často chrání před nadměrným přílivem migrantů různými omezeními, některé ale rozvíjejí kampaně, které se snaží přilákat migranty do své země. Naopak zdrojové země musí řešit problémy související s odchodem pracovní síly. Na všechny tyto oblasti má také vliv ekonomická krize.

Migračních teorií existuje velké množství, a to i díky tomu, že migrace není studována pouze jedním vědním oborem a každý přináší nové poznatky a pohledy. Je prakticky nemožné navrhnout komplexní migrační teorii, která by byla aplikovatelná na současnou situaci na poli migrace ve světě, která je velmi rozmanitá a je ovlivňována a doprovázena velkým komplexem různých faktorů, příčin a důsledků, které nelze shrnout v jediné teorii. Jednotlivé teorie budou vždy upřednostňovat jeden nebo více faktorů, které budou označeny za příčinu migrace. Některé teorie se také zaměřují pouze na jeden migrační proud či konkrétní oblast a tam se snaží vyvodit příčiny a důsledky migrace.

3. SOUČASNÁ EKONOMICKÁ KRIZE A KRIZE MINULÉ

3.1 Současná globální ekonomická krize

Současná světová globální finanční a ekonomická krize začala ve Spojených státech amerických nejprve jako hypoteční krize v roce 2007. V souvislosti s pády bank a jiných finančních institucí v USA (např. Lehman Brothers) a později i v Evropě došlo k celosvětové hospodářské recesi (Fix et al. 2009). Krize na finančních trzích se rychle rozšířila a zasáhla světovou ekonomiku v polovině roku 2008. Po Spojených státech zasáhla i Evropu a zbytek světa a vedla tak k nejzávažnější recesi od druhé světové války (Koehler et al. 2010).

V důsledku současné globální ekonomické krize dochází celosvětově ke snižování úrovně globálního ekonomického růstu (Skeldon 2010). Na druhé straně před recesí mnoho průmyslových zemí světa zažilo téměř dvě desetiletí nepřetržitého hospodářského růstu a také nízké nezaměstnanosti (Papademetriou et al. 2010).

Ačkoliv je tato krize globální, její vliv a dopady nejsou stejné ve všech částech světa. Některé ekonomiky, jako např. Čína, pokračují v růstu, i když s nižším tempem ve srovnání s předchozími lety. Indie a Bangladéš svůj ekonomický růst v roce 2009 oproti roku předchozímu zpomalily, ale stále si udržely relativně rychlý růst přibližně o 6 %. Latinská Amerika zaznamenala negativní hospodářský růst, stejně jako vyspělé ekonomiky Eurozóny, Velké Británie a Spojených států. Proto při posuzování zpomalení ekonomiky na migraci je třeba vzít v úvahu i tyto regionální rozdíly (Skeldon 2010).

Například americká ekonomika před rokem 2007 rostla v triadvaceti z posledních pětadvaceti let. V prosinci 2008 však Národní úřad pro ekonomický výzkum³ vydal oficiální prohlášení o tom, že Spojené státy jsou v recesi⁴, ale podle odhadů začala recese již o rok dříve (Papademetriou, Terrazas 2009).

Ekonomická krize zasáhla také Evropu. Po mnoha letech růstu ekonomiky a zaměstnanosti došlo v Evropské unii k ročnímu poklesu HDP z 2,9 % v roce 2007 na 0,9 % v roce 2008. Do konce roku 2008 byla v Evropské unii polovina ekonomik

³ National Bureau of Economic Research (NBER)

⁴ Ekonomové za recesi považují nulový nebo případně záporný růst (pokles) HDP v daném státě, který trvá nejméně dvě po sobě jdoucí čtvrtletí. Z toho ovšem také plyne, že existenci krize je možno připustit až po uplynutí šesti měsíců a to se již může stát, že sama recese již pomalu odezní (Fassman 2008: 3).

v recesi nebo na jejím počátku. Od roku 2008 do roku 2009 průměrná míra nezaměstnanosti v EU vzrostla ze 7 % na 9,9 % (Koehler et al. 2010).

Je důležité upozornit, že dopady ekonomické krize na migraci není jednoduché zcela objektivně posoudit. Jednak proto, že existuje mnoho různých forem migrace, které nejsou tolik závislé na stavu ekonomiky (např. žadatelé o azyl, migrace z humanitárních důvodů atd.). Ale i v zemích, kde je důležitá právě pracovní migrace, závisí vliv ekonomické krize na profilu migrantů a míře vlivu recese na ekonomiku dané země. Například v některých zemích může být pracovní migrace soustředěna do odvětví jako je např. stavebnictví, které jsou náchylnější k účinkům recese než jiná odvětví (Koehler et. al. 2010).

3.2 Ekonomické krize v průběhu 20. století a jejich vliv na migraci

V současné době je obtížné předvídat, jak velký vliv bude mít současná ekonomická krize na migraci z dlouhodobého hlediska. Zda změní směr migračních toků, jak ovlivní migranty samotné a jaký bude mít vliv na obyvatelstvo ve zdrojových a cílových zemích. Každá ekonomická krize má své specifické vlastnosti. Následující kapitoly se zabývají vybranými ekonomickými krizemi v průběhu 20. století a jejich důsledky na migraci.

3.2.1 Světová hospodářská krize (30. léta 20. stol.)

Světová hospodářská krize začíná v roce 1929 a končí v různých obdobích mezi lety 1930 a 1940. Krize začala náhlým kolapsem na akciovém trhu v USA, ale měla hlubší strukturální příčiny jako předlužení a inflaci. Vedla ke snížení mezinárodního obchodu, v mnoha zemích došlo téměř k zastavení stavebnictví a primární sektor jako zemědělství, hornictví nebo těžba dřeva byl těžce postižen. Míra nezaměstnanosti tak dosáhla více než 25 % v Austrálii, Kanadě, Německu a USA (Koser 2009).

Důsledkem světové hospodářské krize došlo k výraznému poklesu mezinárodní pracovní migrace. Během této krize, ale i krizí následujících, bylo značné množství imigrantů propuštěno ze svých zaměstnání (Castles, Vezzoli 2009).

Avšak někde byl pokles migrace v tomto období způsoben spíše restriktivní migrační politikou v některých státech. V USA byla zavedena řada restriktivních imigračních zákonů a to včetně národních kvót a zákazu imigrace z některých asijských zemí. Tato politika byla v USA přijata po první světové válce, což způsobilo, že příliv imigrantů do USA v tomto období značně poklesl. I přes tento úbytek imigrace v letech po první světové válce, hospodářská krize výrazně ovlivnila migraci (Green, Winters 2010).

V období mezi lety 1923–1929 bylo v průměru naplněno v USA 93 % imigračních kvót. Avšak s postupem ekonomické krize, která způsobila prudký nárůst nezaměstnanosti a snížením mezd, se stala imigrace do USA méně výhodnější. Výsledkem toho bylo, že v roce 1933 bylo v USA méně než 10 000 nových přistěhovalců, což je pouhých 5 % povolených imigračních kvót (OECD 2009).

Výrazně klesala i imigrace ze zemí, na které se imigrační kvóty v USA nevztahovaly, což byla především Kanada a Mexiko. Celkový příliv z obou zemí byl asi 20krát menší v letech 1932-1935 oproti období mezi lety 1925-1928 (OECD 2009).

Během světové hospodářské krize docházelo k návratům, někdy i povinným, migrantů do zemí původu. Mnoho migrantů se ale do své mateřské země v období světové hospodářské krize nevrátilo a zůstalo v imigrační zemi i přes ekonomickou krizi (Castles, Vezzoli 2009). V USA došlo tedy k zvýšené emigraci, především migrantů, vracejících se do zemí původu. Velké zpětné migrační toky v tomto období směřovaly ze Spojených států do Mexika. Saldo migrace cizinců do USA prudce kleslo v roce 1931 a v letech 1932-1935 bylo negativní (OECD 2009).

Světová ekonomická krize tedy výrazně urychlila pokles mezinárodní pracovní migrace, který začal v roce 1918. Jejím důsledkem byly odchody imigrantů a také zavedení restriktivních imigračních politik v řadě průmyslových zemí (Koser 2009).

3.2.2 Ropná krize - 1973

Ropná krize začala 15. října 1973 poté, co členové Organizace arabských zemí vyvážející ropu OAPEC⁵ prudce zvýšili cenu ropy a také vyhlásili ropné embargo na země (především USA), které podporovali Izrael během Jomkipurské války. V důsledku zvýšení cen ropy došlo k velkému hromadění bohatství států, které vyvážely ropu, ale

⁵ Arabští členové organizace OPEC a Egypt se Sýrií

naopak k velké inflaci ve státech, které jsou na dovozu ropy závislé. Následkem toho byla globální recese a krize na světových burzách. Tato krize byla označena jako důležitý mezník pro mezinárodní migraci a migrační politiku (Koser 2009).

Ekonomický pokles, který následoval po ropné krizi, měl pro migraci velké následky. Výrazný pokles imigrace téměř o polovinu zaznamenalo např. Německo a o třetinu Švýcarsko (Dobson, Latham, Salt 2009). Přitoky migrantů v tomto období sice často prudce poklesly, ale stále zůstávaly kladné a do roku 1980 byly počty imigrantů ještě vyšší než v roce 1973 (např. v Německu a Francii) (Green, Winters 2010).

V Evropě skončila migrace tzv. „guestworker“ programů v důsledku klesající poptávky po pracovních silách, negativního veřejného mínění a změnám v migrační politice (Green, Winters 2010). Nábor dělníků zastavily země jako Francie a Německo, především kvůli vysokému růstu nezaměstnanosti a to zejména ve zpracovatelském průmyslu a stavebnictví, které zaměstnávalo velké množství imigrantů (Martin 2009). Mnoho imigrantů se ale místo návratu domů začalo usazovat a docházelo k procesům slučování rodin, což vedlo ještě k navýšení počtu imigrantů a vzniku nových etnických menšin (Castles, Vezzoli 2009).

Ropná krize vyvolala ekonomický růst v zemích Perského zálivu, což způsobilo nárůst migrace do tohoto regionu z jižní Asie, která trvá do současnosti (Green, Winters 2010). Polovina 70. let 20. století se tak stala počátkem nové éry dělníků na Středním Východě. Zde využívají státy prostředky z vyššího příjmu z ropy k rozšíření infrastruktury, hospodářství a bydlení a k tomu jsou zapotřebí zahraniční migranti (Martin 2009).

Velké korporace vyvinuly nové strategie exportu kapitálu a „nové mezinárodní dělby práce“. To vedlo ke vzniku nových průmyslových center např. v Asii nebo v Latinské Americe, což způsobilo z dlouhodobého hlediska nové toky pracovní migrace (Castles, Vezzoli 2009).

3.2.3 Asijská finanční krize 1997 - 1999

Asijská finanční krize začala v červenci 1997 v Thajsku. Postupně se krize rozšířila do většiny zemí jihovýchodní Asie (Malajsie, Indonésie, Filipíny a Jižní Korea) a Japonska (Koser 2009). Krize snížila celkovou poptávku po pracovní síle. Nejvíce bylo krizí postiženo stavebnictví a výroba. Tato odvětví byla hlavním zdrojem poptávky po zahraničních pracovnících (Wickramasekera 2000). To způsobilo v regionu velkou

nezaměstnanost, např. v roce 1998 došlo v Indonésii k úbytku pracovních míst o 20 % (Sarkisyan 2007).

Např. stavební dělníci jsou v období krize velmi zranitelní, protože pracují v odvětví, které produkuje výstupy velmi závislé na dovozu a bankovních úvěrech. Také tovární dělníci bývají krizí značně postiženi, protože výrobek, který produkuje má často vysoký podíl dovozu, a také protože výrobní podniky jsou často velmi citlivé na nedostatek úvěrů a vysoké úrokové sazby (Knowles, Pernia, Racelis 1999).

Ovšem důsledky asijské finanční krize na migraci nebyly tak velké. Počty migrantů se v některých zemích v regionu snížily, ale v některých došlo dokonce k jejich navýšení. A to i přes zpřísnění migrační politiky v některých zemích, kde byla zavedena politika „národní preference práce“ (Green, Winters 2010). Např. Malajsie poslala v roce 1998 zpět asi 200 000 indonéských pracovníků zaměstnaných v oblasti služeb a stavebnictví. Stejný počet zahraničních migrantů odešlo do konce roku 1998 také z Thajska (Wickramasekera 2000).

Avšak brzy zaměstnavatelé zjistili, že mnoho domácích obyvatel není ochotno nastoupit na pracovní místa, která zastávali imigranti a to ani v době ekonomické krize. Tento fakt se ukázal již během ropné krize. Ekonomiky jednotlivých států se staly závislými na migrantech. Proti vládním programům odchodů migrantů během asijské krize protestovali někteří tamější zaměstnavatelé, kterým scházel dostatek pracovní síly (např. v Malajsii a Thajsku pracovníci na plantážích nebo v rybářském průmyslu) (Castles, Vezzoli 2009).

Asijská finanční krize netrvala dlouho a po krátkém přerušení hospodářského růstu, došlo k opětovnému ekonomickému oživení a s tím byl spojen i nárůst migrace po roce 1999 (Castles, Vezzoli 2009).

3.2.4 Finanční krize v Rusku - 1998

V roce 1998 došlo v Rusku k prudkému snížení cen ropy. Toto snížení způsobilo v srpnu roku 1998 ruskou finanční krizi, která byla také nazývána jako „krize rublu“. Inflace v Rusku dosáhla 84 % a sociální náklady výrazně vzrostly. Došlo téměř ke zdvojnásobení cen ruských potravin (Koser 2009).

Jedním z důsledků finanční krize v Rusku byl nárůst emigrace a „odliv mozků“ z Ruska (Koser 2009). Po srpnové finanční krizi, během následujících čtyř měsíců vzrostla emigrace o 18 %. Např. emigrace z Ruska do Izraele se zdvojnásobila

v prvních dvou měsících roku 1999. Finanční krizí byl také ovlivněn počet těch, kteří se chtěli do Ruska přistěhovat. Mnoho Rusů a ruský mluvících obyvatel států bývalého Sovětského svazu odložilo imigraci do Ruska právě kvůli probíhající krizi (World Bank 2001).

3.2.5 Latinskoamerická finanční krize 1998 - 2002

Důsledkem asijské finanční krize byla v letech 1998-2002 finanční krize v Argentině a Brazílii. Jednou z příčin krize byla neochota mezinárodních investorů půjčovat rozvojovým zemím v důsledku asijské finanční krize. V Argentině došlo od října 1998 do října 2002 k nárůstu nezaměstnanost z 12 % na 18 % (Koser 2009).

Důsledkem této krize byla podobně jako v Rusku zvýšená vlna emigrace. Z Argentiny mezi lety 2000-2004 emigrovalo 250 000 lidí, což je značný nárůst oproti období mezi lety 1993-1999, kdy z Argentiny emigrovalo pouze 41 000 obyvatel (Koser 2009). Podle odhadů odešlo v období krize nejvíce Argentinců do Španělska. A také argentínští migranti pobývající ve Španělsku, kterým v období ekonomické krize v Argentině skončila platnost povolení k pobytu, raději zůstali ve Španělsku nelegálně, než aby se vraceli v době krize zpět do Argentiny (Blazquez, Sebastian 2004).

3.3 Velká hospodářské krize a současná globální ekonomická krize

Ve své prezentaci u příležitosti konference „Posilování konkurenceschopnosti EU – potenciál migrantů na trhu práce“ porovnává Mejstřík (2009) dopady velké hospodářské krize ve 30. letech na USA a současné globální ekonomické krize na EU.

V době velké hospodářské krize existovaly velké rozdíly v tom, jak moc byly jednotlivé státy USA krizí zasaženy. Tyto nerovnoměrnosti tak posilovaly ekonomickou migraci. Tu ovlivňovala i nerovnoměrná nouzová opatření přijatá v rámci New Deal v letech 1933-1937. Ovšem celkový pokles migrace v tomto období byl i tak extrémní. Šok na finančních trzích také způsobil přechod od preference soukromých penzijních úspor ke státní sociální podpoře a důchodovému systému. Současná ekonomická krize zastihla členské státy EU v nekoordinovaném úsilí o vytvoření pilířů důchodového systému založeném na soukromém spoření (Mejstřík, Chvalková 2009).

Důležitým rozdílem, na který Mejstřík upozorňuje, je to, že minulé finanční krize ovlivnily převážně firmy, ale současná krize s hypotékami může mít negativní dopady na domácnosti. Ekonomický tlak uvalený na jednotlivce může způsobit nárůst migrace. Pokud v důsledku krize dojde ke zvýšení rozdílů mezi novými a starými členskými státy EU, stejně tak jako mezi chudými a bohatými regiony v rámci členských států, může to vést k potenciálnímu zvýšení migrace mezi členskými státy EU (Mejstřík, Chvalková 2009).

Zatímco všechny předchozí krize měli globální následky, jejich dopady byly nejvíce pozorovatelné na regionální úrovni. Během minulých recesí došlo k tomu, že některým regionům se ekonomicky více dařilo na úkor jiných, což migrantům umožňovalo přestěhovat se do ekonomicky více prosperujícího regionu. Naproti tomu současná ekonomická krize se odehrává ve světě více propojeném než kdykoliv předtím, proto se předpokládá větší dopad na migrační vzorce a trendy (Koser 2009).

4. VLIV SOUČASNÉ GLOBÁLNÍ EKONOMICKÉ KRIZE NA MEZINÁRODNÍ MIGRACI

Ekonomická recese zpomalila pohyb ekonomických migrantů do hlavních oblastí, které přijímají migranty. V rozporu s veřejně rozšířeným názorem se imigranti převážně rozhodli zůstat v cílových zemích migrace místo návratu do země původu, i když v důsledku krize došlo k nárůstu nezaměstnanosti a nedostatku pracovních míst (Fix et al. 2009).

V důsledku ekonomické krize došlo také ke globálnímu poklesu remitencí, i když některé regiony zažívají naopak zvýšení nebo stagnaci remitencí. I přes pokles, remittance stále zůstávají důležitým zdrojem příjmu pro země vysílající imigranty. Ekonomický pokles výrazně ovlivnil migranty a jejich finanční situaci. Důsledky recese tak pociťují nejenom samotní migranti a jejich rodiny, ale také země vysílající a přijímající migranty (Fix et al. 2009). Tato kapitola se bude zabývat výše naznačenými důsledky ekonomické krize na situaci na poli migrace.

4.1 Vliv na migrační toky a počty migrantů

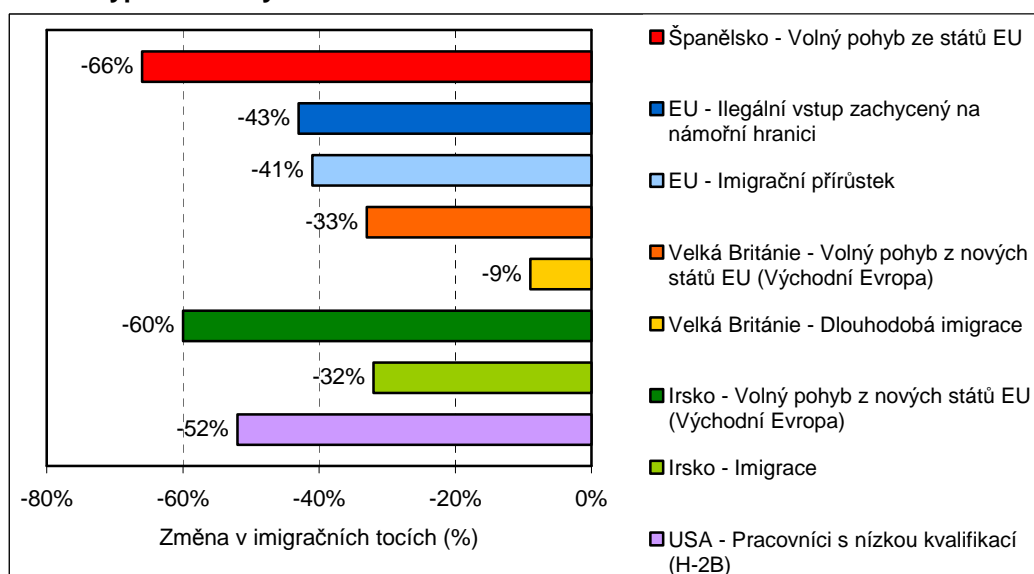
Tato krize má globální dopad na pohyb lidí na celém světě více než jiná hospodářská krize v období od druhé světové války (Fix et al. 2009). Celkově se imigrace do vyspělých zemí v důsledku hospodářské krize prudce zpomalila. V grafu 1 je zachyceno snížení vybraných migračních toků v Evropské unii, v Irsku, Velké Británii, Španělsku, ale také i ve Spojených státech mezi roky 2008 a 2009 (Papademetriou et al. 2010).

Existují různé formy mezinárodní migrace. Ne všechny jsou stejně ovlivněny ekonomickou krizí. Někteří migranti dostanou povolení k vstupu do cílové země na základě pracovního povolení, jiným je povolen vstup jako rodinným příslušníkům a jiní získají povolení k pobytu na základě žádosti o azyl. V těch zemích, kde jsou migrační toky více spojeny s migrací za účelem sloučení rodiny nebo humanitárními hledisky, může mít globální ekonomická krize menší dopad než v zemích, kde převládá právě ekonomická migrace. V zemích, kde převládá ekonomická migrace, se dopady krize liší v závislosti na profilu imigrantů a ekonomiky. V některých zemích jsou pracovní migranti soustředěni do odvětví jako např. stavebnictví. Imigranti zaměstnaní v tomto

oboru jsou pak náchylnější k dopadům krize mnohem více než imigranti zaměstnaní v odvětvích, na které nemá krize takový vliv (Koehler et al. 2010).

Kromě pracovního odvětví má vliv na výši dopadu krize také pohlaví a věk imigrantů. Např. v zemích, kde je vysoký podíl imigrantů mladších 25 let, může být míra nezaměstnanosti imigrantů vysoká, což naznačuje, že mladí lidé mají s hledáním zaměstnání během ekonomické krize problémy (Koehler et al. 2010). Tato kapitola se tedy bude zabývat změnami migračních toků a počtu imigrantů v důsledku globální ekonomické krize.

Graf 1: Snížení vybraných imigračních toků do vybraných zemí a podle vybraných migračních typů mezi lety 2008 a 2009

Zdroj: Papademetriou et al. (2010)

4.1.1 Migrační toky v Evropské unii

V období před hospodářskou krizí, která ovlivnila evropské ekonomiky v polovině roku 2008, se počet cizích státních příslušníků v členských státech Evropské unie zvýšil mezi lety 2001 a 2008 o 9,5 mil., z 4,5 % na 6,2 %. Většina zahraničních státních příslušníků pochází ze zemí mimo Evropskou unii, i když se tento podíl snížil z 66 % v roce 2001 na 63 % v roce 2008 (Koehler et al. 2010).

Migrační toky nereagují na ekonomickou krizi ihned, v této reakci existuje určitý časový posun. I přesto lze již nyní říci, že ekonomická krize ovlivnila migrační toky v zemích Evropské unie. (Koehler et al. 2010). Během dvou let od počátku krize je

patrné, že migrační toky za prací nebo volný pohyb v rámci Evropské unie zažily velký pokles (Papademetriou et al. 2010).

V některých zemích Evropské unie imigrace v reakci na hospodářskou krizi zpomalila. Tento pokles je patrný zejména u států, kde je nejvýraznějším druhem migrace právě migrace pracovní, jedná se např. o Španělsko, Velkou Británii či Itálii (Koehler et al. 2010).

Mezinárodní migrace hraje důležitou roli ve většině zemí Evropské unie. V roce 2008 byl ve všech členských státech zaznamenán příchod celkem 3,8 milionu imigrantů a naopak počet emigrantů⁶ se v tomto roce pohyboval okolo 2,3 milionů. Ve srovnání s předchozím rokem došlo v roce 2008 k poklesu imigrace do členských států EU o 6 % a naopak emigrace se zvýšila v témže roce o 13 %. Přes pokles imigrace a zvýšení emigrace však migrační saldo⁷ v roce 2008 přispělo v EU k populačnímu růstu. Situace na poli migrace se ale v jednotlivých státech Evropské unie značně liší (Eurostat 2011).

Poklesl i příliv imigrantů v rámci států Evropské unie. Výrazně např. klesl mezi lety 2008 a 2009 příliv migrantů do Irska z nových členských států Evropské unie a to o 60 %. Příliv imigrantů do Velké Británie z východní Evropy poklesl více než o polovinu oproti roku 2006. Také imigrace z Evropské unie do Španělska poklesla o dvě třetiny (Papademetriou et al. 2010).

Migranti, kteří pocházejí z členských zemí Evropské unie, velmi citlivě reagují na výkyvy na trhu práce. Spíše se vracejí do zemí svého původu, protože mají jistotu, že se budou moci vrátit zpět, až se ekonomická situace v cílové zemi migrace zlepší. Zatímco migranti pocházející ze zemí mimo Evropskou unii, spíše zůstávají v cílové zemi migrace, protože návrat zpátky by byl již výrazně složitější, např. kvůli vyřizování víz nebo pracovního povolení. Např. v Irsku vzrostl odliv migrantů z nečlenských zemí v roce 2008 pouze o 16,7 %, ale odliv migrantů ze zemí Evropské unie ve stejném období vzrostl na 57 %. Snižující se hodnota migračního salda může být však pouze součástí přirozeného migračního cyklu. Migranti se mohou rozhodovat o odchodu ze země i z jiných důvodů (např. rodinných nebo osobních). Ekonomická krize tak mohla pouze urychlit a ne nutně vyvolat návraty migrantů do zemí původu (Koehler et al. 2010).

⁶ Emigrací se rozumí opuštění země původu a přestěhování do jiné země z pohledu zdrojové země migrace po dobu nejméně 12 měsíců (Eurostat 2011)

⁷ Migrační saldo nebo také čistá migrace je rozdíl mezi počtem imigrantů a emigrantů.

4.1.2 Migrační toky v USA

Podívejme se nyní podrobněji na počty migrantů v USA. Před rokem 2007 během období trvalého ekonomického růstu přilákaly Spojené státy rekordní počet nových imigrantů. Počet cizinců žijících v USA se od roku 1970 do roku 2007 více než zčtyřnásobil. V roce 1970 zde žilo 9,6 milionů cizinců, ale v roce 2007 to bylo již okolo 38,1 milionu. Data z oficiálních průzkumů naznačují, že růst populace imigrantů ve Spojených státech zpomalil svoje tempo. Mezi lety 2006-2007 bylo zaregistrováno kolem 0,5 milionu nových imigrantů, ale mezi lety 2000-2006 to bylo každoročně o více než jeden milion nových imigrantů (Papademetriou, Terrazas 2009a).

Se stagnací amerického hospodářství se USA staly zemí méně atraktivní pro pracovní imigranty. Imigrace do Spojených států začala zpomalovat ke konci roku 2007. Kromě toho také došlo ke snížení toků migrantů v neoprávněném postavení. Nicméně odhady počtů ilegálních migrantů zatím nenaznačují, že by ekonomická krize způsobila výraznou vlnu návratu imigrantů z USA do Mexika. Počet migrantů v neoprávněném postavení, z nichž je kolem 59 % z Mexika, zaznamenal mezi lety pouze mírný pokles a to z odhadovaných 12,1 mil. (v červenci 2008) na 11,9 mil. (v srpnu 2009) (McCabe, Meissner 2010).

Migrační příliv do Spojených států klesl téměř ve všech kategoriích vydávaných dočasných pracovních víz, např. 50% pokles zaznamenal počet vydaných víz málo kvalifikovaných sezónních pracovníků (Papademetriou et al. 2010). Snížení poptávky zaznamenalo také vydávání víz pro vysoce kvalifikované pracovníky (McCabe, Meissner 2010).

Vliv ekonomické krize na imigranty v USA byl o to větší, že mnoho imigrantů patří podle socioekonomických a demografických charakteristik do nejzranitelnějších skupin. Jsou to mladí lidé, osoby s nižším vzděláním a ti, kteří nedávno vstoupili na trh práce. Imigranti bývají rovněž zastoupeni v odvětvích, které bývají v období krize postiženy nejvíce a to stavebnictví, výroba, pohostinství a různé pomocné a osobní služby. Výrazným způsobem byli ovlivněni krizí zejména imigranti z Mexika a Střední Ameriky, jelikož mnoho z nich pracovalo ve stavebnictví. Tyto dopady mohou migranti do jisté míry zmírnit tím, že jsou obvykle flexibilnější při změně zaměstnání a jsou více ochotni se za prací přestěhovat než domácí obyvatelstvo (McCabe, Meissner 2010).

Došlo ke zpomalení migračních toků z Mexika. Podle National Survey of Occupations and Employment se počet migrantů z Mexika do USA v přepočtu na 1000

obyvatel snížil z hodnoty 10,5 na 1000 obyvatel v roce 2006, na 9,2 v roce 2007 a až na 6,0 v roce 2008 (Papademetriou, Terrazas 2009b).

Imigrace z Jižní Ameriky zpomaluje již od roku 2000, proto toto zpomalení nemůže být bezprostředním důsledkem ekonomické krize. Může to být způsobeno zpřísněním vízové politiky a také tím, že migranti z Jižní Ameriky se v průběhu posledních deseti let začali stěhovat ve větším počtu i do zemí jako je Španělsko, Japonsko a Itálie. Imigrace z Evropy a Kanady také zpomaluje na rozdíl od imigrace z Asie, která se naopak zdá být rostoucí (Papademetriou, Terrazas 2009b).

4.1.3 Migrační toky v Asii

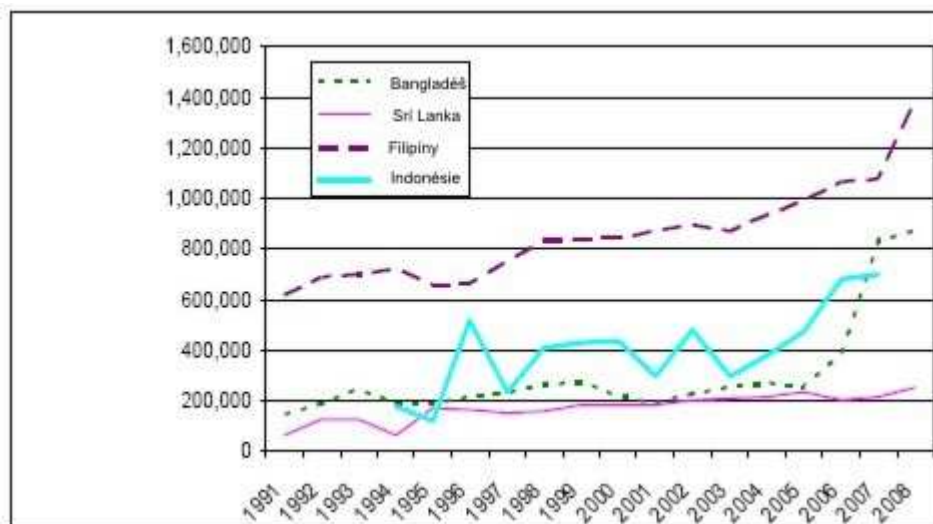
Ani asijské země nezůstaly ušetřeny vlivu ekonomické krize. Ekonomický pokles se nevyhnul např. Singapuru, Malajsii nebo Thajsku. Některé země v Asii začaly v důsledku ekonomické krize omezovat příliv pracovních migrantů. Výrazný nárůst odlivu pracovních migrantů z vybraných zemí je patrný od roku 2003. Vývoj odchodu pracovních migrantů ve čtyřech vybraných zemích Asie (Bangladéš, Srí Lanka, Filipíny a Indonésie) je zobrazen v následujícím grafu 2 (Abella, Ducanes 2009).

Migranti jsou v některých asijských zemích nerovnoměrně rozmístěni. Proto vliv ekonomické krize na migrační toky bude záležet na tom, do jaké míry zasáhla ekonomická krize daný region či stát. Např. migranti z Jižní Asie jsou z velké části soustředěni do zemí Perského zálivu, kde se předpokládá i přes pokles cen ropy růst ekonomiky. V průběhu let nahromaděné rezervy umožní vládám tohoto regionu, aby mohly pokračovat v naplánovaných projektech v rozvoji infrastruktury a dalších, na které je potřeba pracovní síla imigrantů. Jsou to např. země jako Saudská Arábie, Kuvajt, Katar, které očekávají i nadále růst ekonomiky, na rozdíl od Spojených arabských emirátů, které zaznamenaly růst ekonomiky již dříve a nyní očekávají hospodářský pokles. Tato koncentrace migrantů z Jižní Asie v oblasti Perského zálivu byla dříve považována vládami jihoasijských zemí jako důvod k znepokojení, ale s ohledem na současnou relativní stabilitu regionu je tato silná koncentrace považována za výhodu (Abella, Ducanes 2009).

Očekává se, že výraznější dopad ekonomické krize na migranty bude zaznamenán v zemích jihovýchodní a východní Asie, tedy v zemích s více otevřenou ekonomikou. Ekonomická krize zasáhla země jako Jižní Koreu, Tchajwan, Thajsko a Malajsii, ve kterých došlo k poklesu vývozu jejich průmyslových výrobků, poklesu

přlivu turistů i zahraničních investic. Toto všechno má pak dopad i na migranty pracující v těchto zemích (Abella, Ducanes 2009).

Graf 2: Roční odliv pracovních migrantů z vybraných zemí v letech 1991 - 2008

Zdroj: Abella, Ducanes (2009)

4.1.4 Dopady ekonomické krize na toky migrantů v neoprávněném postavení

Počet migrantů v neoprávněném postavení se během současné globální ekonomické krize podle odhadů zvýšil. K navýšení počtu těchto migrantů došlo především v případech, pokud migrant, který vstoupil do cílové země legálně, ztratil v důsledku ekonomické krize zaměstnání, překročil délku povolení k pobytu, víza nebo pracovního povolení nebo je zaměstnáván bez pracovního povolení. Naopak počet migrantů, kteří vstoupili do cílové země již nelegálně, podle odhadů naopak ubylo, protože se celkově snížily toky nově příchozích migrantů (Koehler et al. 2010).

Někteří migranti, kteří přišli v důsledku ekonomické krize o své zaměstnání, se nevrátili zpět, ale zůstávají i nadále v cílové zemi migrace a vyčkávají, zda se ekonomická situace a situace na trhu práce nezlepší (IOM 2010). V těch zemích, kde jsou omezeny nároky migrantů na sociální dávky, by mohlo dojít a také pravděpodobně dochází k nárůstu počtu migrantů, kteří jsou zaměstnáni nelegálně. Ovšem neexistují žádné spolehlivé důkazy, které by toto tvrzení potvrzovaly (Koehler et al. 2010).

Obecně se předpokládá, že ilegální migrační toky více reagují na změny ekonomických podmínek, tedy i na ekonomickou krizi. Různé studie potvrdily vztah

mezi nelegální migrací a výkyvy ekonomického cyklu (Papademetriou, Terrazas 2009a). Některé migrační studie dokládají, že toky migrantů v neoprávněném postavení zpomalily. Došlo k tomu například během roku 2009 na americko-mexické hranici (McCabe, Meissner 2010).

I když je nelegální migrace citlivější na ekonomické podmínky, tak v případě migrantů v neoprávněném postavení v USA se nepředpokládá nějaký masový návrat do zemí jejich původu. Důvodů je hned několik. Jednak jsou migranti v neoprávněném postavení důležitou pracovní silou. V rámci USA jsou meziodvětvově a geograficky mobilnější než legální migranti a domácí populace. Náklady na vstup do USA narůstají, což přispělo ke snížení cirkulární migrace v průběhu posledních dvou desetiletí (Papademetriou, Terrazas 2009a).

Výraznější návraty migrantů v neoprávněném postavení se nepředpokládají, i když došlo k zhoršení jejich životních podmínek v důsledku ekonomické krize (Papademetriou, Terrazas 2009a). Mexiko je hlavním zdrojem těchto migrantů v USA. Podle odhadů Pew Hispanic Center bylo v USA v roce 2008 59 % migrantů v neoprávněném postavení z Mexika, 11 % z Asie a také Střední Ameriky a 7 % z Jižní Ameriky (McCabe, Meissner 2010).

Pew Hispanic Center odhaduje, že příliv migrantů v neoprávněném postavení do USA v poslední době zpomalil, i když zatím není jasné, zda toto zpomalení přinese i celkový pokles. Mezi lety 2000 a 2008 došlo k navýšení těchto migrantů o více jak 40 % z odhadovaných 8,4 milionu na 11,9 milionu (Papademetriou, Terrazas 2009a). Studie Cornelius et al. (2008) dospěla k závěru, že nelegální migrace reaguje na měnící se ekonomické podmínky. Ve fázi expanze ekonomiky dochází k prudkému navýšení toků nelegální migrace a naopak ke snižování toků během ekonomického poklesu (Cornelius et al. 2008).

Také v Evropě neexistuje přesvědčivý důkaz o tom, zda došlo ke zvýšení nebo snížení nelegálních migračních toků, jelikož tyto toky nelegální migrace jsou obtížně statisticky měřitelné. Avšak zdá se, že toky nelegální migrace se chovají podobně jako toky legální migrace a tedy dochází ke snížení počtu nově příchozích migrantů v neoprávněném postavení (Frontex 2008).

Podle agentury Frontex bylo v roce 2008 zaznamenáno 175 004 pokusů o nelegální překročení vnějších námořních a pozemních hranic Evropské unie, což představuje 20% nárůst oproti roku 2007 (Frontex 2008). Avšak toto navýšení bylo

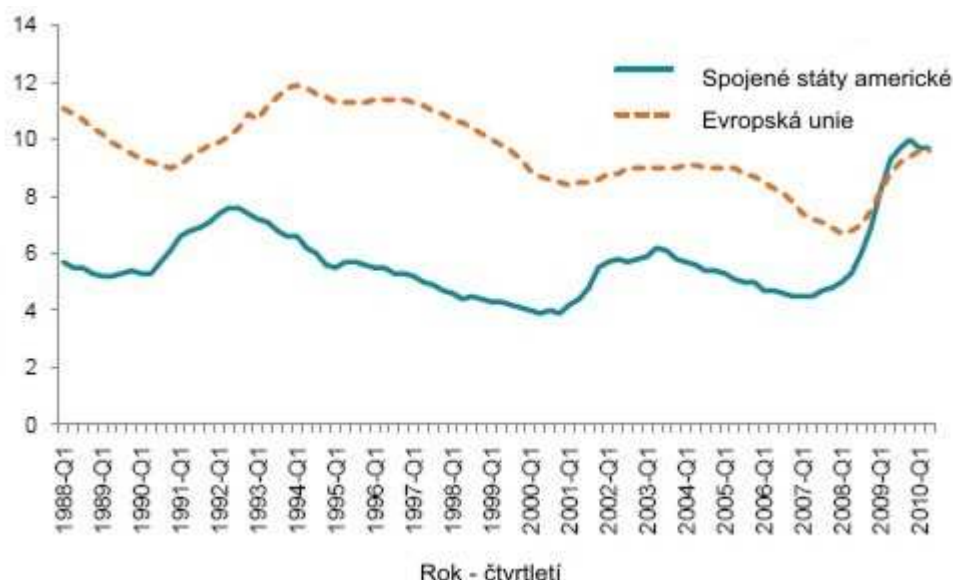
spíše zapříčiněno větší intenzitou kontrol především ze strany Itálie a Řecka, než nárůstem nelegální migrace v tomto období (Koehler et al. 2010).

4.2 Vliv na počet pracovních míst a nezaměstnanost v cílových zemích

V této kapitole se podíváme, jakým způsobem ovlivnila ekonomická krize nezaměstnanost a pracovní trh v zemích přijímajících migranty, což pak následně ovlivňuje i samotné migranty.

Mezinárodní organizace práce (ILO) odhaduje, že v důsledku globální recese ubylo po celém světě v roce 2009 51 milionů pracovních míst (Skeldon 2010). V důsledku ekonomické krize došlo také ke zvýšení nezaměstnanosti. V průběhu dvou let od konce roku 2007 do konce roku 2009 se zvýšila míra nezaměstnanosti v USA z méně než 5 % na téměř 10 %. V Evropě došlo taktéž k jejímu zvýšení a to ze 7 % na 9,6 %. V následujícím grafu 3 je patrné, že na konci roku 2009 došlo k tomu, že míra nezaměstnanosti v USA poprvé za několik desetiletí převýšila nezaměstnanost v Evropě (Papademetriou et al. 2010).

Graf 3: Míra nezaměstnanosti (%) v EU a USA podle čtvrtletí (od Q1 1988 do Q2 2010)

Zdroj: Papademetriou et al. (2010)

Kromě oficiálních statistik nezaměstnanosti má ekonomická krize i jiné důsledky v rámci zaměstnanosti. Došlo ke snížení pracovní doby a rostoucímu počtu

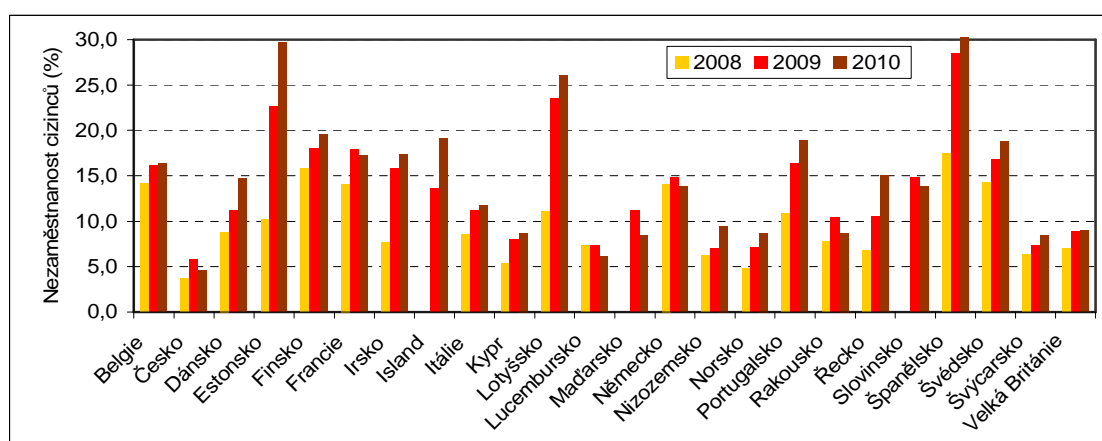
zaměstnání na zkrácený pracovní úvazek. Podle autorů citované studie ovlivnila recese v zemích OECD zaměstnanost více než zaznamenávají pouze oficiální údaje o nezaměstnanosti (Papademetriou et al. 2010).

4.2.1 Nezaměstnanost imigrantů

V důsledku ekonomické krize došlo k nárůstu nezaměstnanosti u migrantů ještě mnohem více než u ostatních skupin obyvatelstva. Např. v celé Evropské unii vzrostla nezaměstnanost mezi lety 2008–2010 ze 7 % na 9,6 %, ale u migrantů se pohybovala ještě výše (Eurostat 2011a).

Graf 4 ukazuje vývoj nezaměstnanosti cizinců ve vybraných evropských státech mezi lety 2008 a 2010. Celkově lze konstatovat, že v roce 2008 byla nezaměstnanost cizinců nejnižší. To je způsobeno tím, že se ekonomická krize začala v Evropě projevovat až ve druhé polovině roku 2008. Celkem je v tabulce zobrazeno 24 evropských států. Ve všech vybraných státech došlo v roce 2009 k nárůstu nezaměstnanosti cizinců oproti roku 2008 (u Islandu a Slovinska chybí za rok 2008 data). Situace v roce 2010 již není tak jednoznačná. U sedmnácti států došlo ještě v roce 2010 k opětovnému nárůstu nezaměstnanosti cizinců oproti předchozímu roku, ale u sedmi zbylých států již došlo k snížení míry nezaměstnanosti cizinců (např. ve Francii a Německu) (Eurostat 2011a).

Graf 4: Nezaměstnanost cizinců ve vybraných evropských státech v letech 2008 - 2009

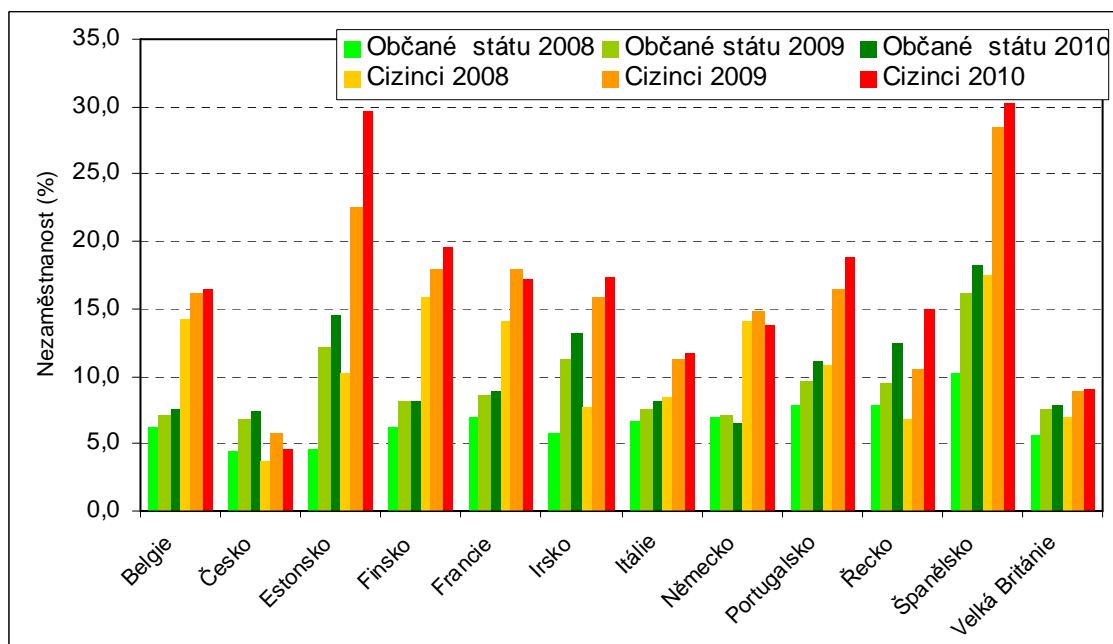
Zdroj: Eurostat (2011a): Unemployment rates by sex, age groups and nationality (%)

Z grafu 4 je patrné, že nejvyšší nezaměstnanost cizinců byla zaznamenána ve Španělsku v roce 2010. V tomto roce byla ve Španělsku nezaměstnanost cizinců na

hodnotě 30,2 %. Těsně za Španělskem je Estonsko, jehož míra nezaměstnanosti cizinců činila v roce 2010 29,7 %. Vysokou míru nezaměstnanosti cizinců mělo v tomto roce také Lotyšsko 26,1 %. Naopak nejnižší nezaměstnanost cizinců z vybraných evropských států byla v Česku, kde její hodnota činila 4,6 %. V tomto hodnocení je třeba vzít do úvahy celkový počet cizinců, který je např. ve Španělsku mnohonásobně vyšší než v Česku (Eurostat 2011a).

Předchozí graf 4 ukazoval pouze nezaměstnanost cizinců. Následující graf 5 porovnává nezaměstnanost cizinců s nezaměstnaností občanů daného státu opět mezi lety 2008 a 2010. Ve vybraných evropských státech zobrazených v grafu je míra nezaměstnanosti cizinců vyšší než míra nezaměstnanosti domácího obyvatelstva. Výjimku tvoří Česko, které v každém z těchto let mělo míru nezaměstnanosti u cizinců o něco nižší než u domácího obyvatelstva. Nejvyšší nezaměstnanost u domácího obyvatelstva je zaznamenána stejně jako v případě nezaměstnanosti cizinců ve Španělsku. Její míra se v roce 2010 pohybovala na hodnotě 18,3 % (Collett 2011).

Graf 5: Nezaměstnanost státních občanů a cizinců ve vybraných evropských státech v letech 2008 – 2009

Zdroj: Eurostat (2011a): Unemployment rates by sex, age groups and nationality (%)

Jak v případě nezaměstnanosti cizinců, tak v případě nezaměstnanosti domácího obyvatelstva, byla nejvyšší míra nezaměstnanosti zaznamenána v roce 2010 ve Španělsku. Podívejme se nyní tedy podrobněji na situaci právě ve Španělsku. V období

před ekonomickou krizí bylo považováno za pilíř španělské ekonomiky stavebnictví. „Ceny nemovitostí zde v letech 1995 až 2007 vzrostly o 201 %. V letech 2004 a 2005 bylo každý rok postaveno přes půl milionu nemovitostí, z toho byla většina skoupena investory.“ (Kadlecová 2009: 6).

Stavebnictví bylo jedním z nejvíce postižených odvětví současné globální ekonomické krize. Příkladem toho může být právě situace ve Španělsku, kde krize ve stavebnictví vedla k zvýšení míry nezaměstnanosti. V období od června 2007 do poloviny roku 2008 vzrostla kvůli krizi ve stavebnictví míra nezaměstnanosti ve Španělsku o 25 %, z 1,9 milionu na 2,5 milionu nezaměstnaných. „Změna situace měla především obrovský dopad na migranty, kteří tvořili ve stavebním sektoru většinu.“ (Kadlecová 2009: 6). Míra nezaměstnanosti se oficiálně v roce 2010 pohybovala mezi cizinci podle Eurostatu kolem hodnoty 30 % (Eurostat 2011a). Podle názorů některých odborníků je její hodnota ale až 69 % (Global Detention Project 2010).

„I přes tuto situaci ale stále noví migranti přicházejí a většinu nově vytvořených pracovních míst zabírají právě oni. Místní pracovní trh je už ale není schopen absorbovat a i mnoho z těch, kteří dříve práci měli, se ocitlo bez obživy. Navíc cizincům začali konkurovat v práci místní. S rostoucí nezaměstnaností začínají obyvatelé Španělska dělat práce, které do té doby vykonávali pouze cizinci“ (Kadlecová 2009: 6).

4.3 Vliv na zdrojové země migrantů

Dopady ekonomické krize se projevily také v zemích vysílající migranty. Tato kapitola bude řešit otázku, jakým způsobem ovlivnily imigranti zasažení ekonomickou krizí země svého původu. V této části práce se budu zabývat remitencemi, vlivem ekonomické krize na jejich toky a tím, zda jejich objem nějak ovlivnil země původu migrantů. Druhým tématem bude otázka zpětné migrace a tzv. „pay to go“ programy nebo-li programy dobrovolných návratů imigrantů. Tyto programy zavedly vlády některých států, aby umožnily migrantům odchod do země svého původu. To, v jakém měřítku tyto programy proběhly a zda ovlivnily zdrojové země, bude také tématem této kapitoly.

4.3.1 Remittance

4.3.1.1 Definice a typy remitencí

Nejdříve definuji pojem remittance a pak již se zaměřím na to, jak ovlivnila ekonomická krize objem remitencí. Remittance jsou „transfery peněz nebo zboží od migrantů, kteří pobývají v zahraničí“ (Rejšková et al. 2011). Mezinárodní měnový fond (IMF) uvádí ve svých statistikách tři typy remitencí. V odborné literatuře se však používá tohoto pojmu ve smyslu první kategorie (Ghosh 2006:11 in Rejšková et al. 2009). Rozlišují se následující tři typy remitencí:

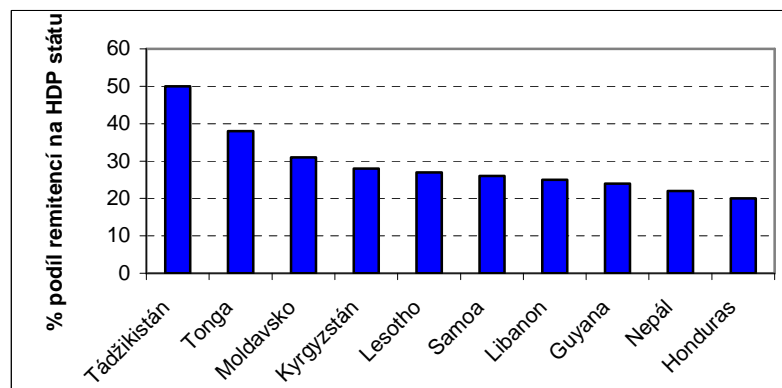
- remittance pracovníků (*workers remittances*) - pocházejí od pracovníků, kteří zůstávají v zahraničí rok nebo déle;
- zaměstnanecké kompenzace (*compensation of employees*) - transakce pocházející od osob, které zůstávají v zahraničí méně než jeden rok;
- migrační transfery (*migrants' transfers*) – transfery zboží a financí související s přeshraniční migrací (Ghosh 2006:11 in Rejšková et al. 2009).

Remittance lze také rozdělit na základě typu zasílatelů a příjemců remitencí. Podle tohoto dělení rozlišuje Carling (2005) následující typy remitencí:

- osobní vklady nebo investice – peněžní transfery určené pro vlastní použití;
- transfery v rámci rodiny – transfery prostředků rodinným příslušníkům nebo blízkým do zemí původu (ve většině zemí je tento typ remitencí nejdůležitější);
- charitativní dary – remittance určené pro charitativní účely;
- kolektivní investice směřující do rozvoje – transfery prostředků od migrantů či organizací sdružujících migranty v cílových zemích, které jsou posílány do zemí původu za účelem podpory a rozvoje komunity;
- daně a odvody – jde o povinné odvody vládním a veřejným institucím jako jsou např. školy nebo nemocnice;
- důchody a transfery sloužící k sociálnímu zabezpečení – transfery prostředků od bývalých zaměstnavatelů, penzijních fondů a vlád zemí, kde byl migrant zaměstnán (Carling 2005 in Rejšková et al. 2009).

Hlavními zeměmi, ze kterých byly v roce 2009 posílány remitence, jsou Spojené státy americké, Saudská Arábie, Švýcarsko, Rusko a Německo. V roce 2010 byly největšími příjemci remitencí Indie, Čína, Mexiko, Filipíny (Koehler et al. 2010).

Graf 6: Země s největším podílem migranty zasílaných remitencí na HDP státu v roce 2008

Zdroj: Ratha, Mohapatra, Silwal (2009)

V některých zemích původu migrantů představují remitence značné procento hrubého domácího produktu, to je zobrazeno v grafu 6. Ve zdrojových zemích migrantů, kde může panovat velmi vysoká míra nezaměstnanosti, mohou snížené toky remitencí a nárůst zpětné migrace mít zásadní dopad na životní podmínky obyvatel (Koehler et al. 2010).

V některých státech tvoří právě remitence i více než 25 % hrubého domácího produktu. V roce 2008 tvořily remitence až 50% podíl na HDP Tádžikistánu. Dalšími zeměmi, které v tomto roce měly velký podíl remitencí na HDP jsou Tonga, Moldavsko, Kyrgyzstán Lesotho a další země (viz graf 6) (World Bank 2010a).

4.3.1.2 Vliv ekonomické krize na remitence

Jak už bylo uvedeno, v důsledku ekonomické krize došlo v některých zemích k nárůstu nezaměstnanosti. Ta také souvisí se zpomalením mezinárodních toků remitencí. Vliv ekonomické krize na remitence má ale také svá regionální specifika. V letech 2000 a 2006 rostly remitence rychlým tempem v Latinské Americe a Karibiku, východní, jižní a střední Asii a Evropě. Růst remitencí na Blízkém východě a v Africe již nebyl tak výrazný (Fix et al. 2009).

Tab. 1: Tempo růstu remitencí do světových regionů (%)

Oblast	2007	2008	2009	2010 ⁸	2011 ⁹	2012 ¹⁰
Východní Asie a Pacifik	23,7 %	20,2 %	0,3 %	6,4 %	7,2 %	8,5 %
Evropa a střední Asie	38,5 %	16,5 %	-22,7 %	3,7 %	6,5 %	10,4 %
Latinská Amerika a Karibik	6,9 %	2,2 %	-12,0 %	2,0 %	7,6 %	10,0 %
Střední Východ a severní Afrika	21,5 %	11,8 %	-6,3 %	5,3 %	4,5 %	6,7 %
Jižní Asie	27,1 %	32,5 %	4,5 %	10,3 %	5,1 %	6,3 %
Subsaharská Afrika	46,7 %	14,9 %	-3,7 %	4,4 %	4,5 %	6,7 %
Svět	21,1 %	15,1 %	-6,1 %	5,8 %	5,4 %	7,5 %

Zdroj: World Bank 2010a

Tempo růstu remitencí začalo zpomalovat v Latinské Americe a Karibské oblasti mezi lety 2006 a 2007, což bylo způsobeno zhoršením situace ve stavebnictví ve Spojených státech amerických. K zastavení růstu došlo v této oblasti mezi lety 2007 a 2008. V tomto období s rozšířením ekonomické krize také zpomalilo tempo růstu remitencí v Evropě a střední Asii. I nadále rostly remittance posílané do jižní a východní Asie. Pokud to shrneme, tak lze říci, že v roce 2009 remittance v Asii stále rostly a v Evropě a Latinské Americe se jejich objem snížil (Fix et al. 2009). To je zobrazeno i v následujících tabulkách (Tab. 1 a Tab. 2), které ukazují toky remitencí v jednotlivých letech a prognózu tempa růstu pro roky 2011 a 2012.

Tab. 2: Toky remitencí do světových regionů (bilion \$)

Oblast	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ²	2012 ³
Východní Asie a Pacifik	71	85	86	91	98	106
Evropa a střední Asie	39	46	35	37	39	43
Latinská Amerika a Karibik	63	65	57	58	62	69
Střední Východ a severní Afrika	32	36	34	35	37	40
Jižní Asie	54	72	75	83	87	92
Subsaharská Afrika	19	21	21	21	22	24
Svět	385	443	416	440	464	499

Zdroj: World Bank 2010a

Jak píše Fix et al. (2009) k růstu remitencí dochází, když země původu migrantů zasáhne ekonomická krize. Tak se tomu stalo v roce 1994 v době mexické krize nebo v letech 1997-1998 v období asijské finanční krize (Fix et al. 2009). Podle studie Savage, Harvey (2007) remittance pozitivně reagují na politické a humanitární krize v rozvojových zemích (Savage, Harvey 2007). Toto však nejsou případy současné globální ekonomické krize, kdy se krize projevila především v cílových zemích migrantů. V důsledku toho ztratila část migrantů zaměstnání, což způsobilo snížení remitencí v některých státech v roce 2009. To je patrné z následující tabulky 3. Tabulka

⁸ Odhad pro rok 2010⁹ Prognóza pro rok 2011¹⁰ Prognóza pro rok 2012

ukazuje, že v některých státech došlo v roce 2009 ke snížení remitencí oproti roku 2008, v případě Turecka až o 43 %, naopak v tomto období došlo k nárůstu remitencí v Pákistánu o 23 % (Fix et al. 2009).

Tab. 3: Meziroční změna (2008-2009) výše remitencí zasílaných do hlavních zemí přijímající remittance a hlavní cílové země emigrace

	Meziroční změna remitencí (2008-2009)	Hlavní cílové země emigrace
Pákistán	23 %	Indie, Saudská Arábie
Bangladéš	16 %	Indie, Saudská Arábie
Kapverdy	6 %	Portugalsko, USA, Francie, Nizozemsko
Filipíny	3 %	USA, Saudská Arábie
Jordánsko	-1 %	Západní břeh Jordánu a Gaza, Saudská Arábie
Salvador	-11 %	USA, Kanada
Honduras	-11 %	USA, Nikaragua
Keňa	-11 %	USA, Tanzánie
Mexiko	-12 %	USA, Kanada
Maroko	-12 %	Francie, Španělsko
Ekvádor	-21 %	Španělsko, USA
Polsko	-27 %	Velká Británie, Německo
Moldavsko	-37 %	Rusko, Itálie
Turecko	-43 %	Německo, Francie

Zdroj: Fix et al. (2009)

Pokud mluvíme o ekonomické krizi a s ní souvisejícími změnami v oblasti remitencí, nelze opomenout fakt, že v období ekonomické krize může nastat i opačná situace transferu peněz. Toky peněz od migrantů jejich rodinám se otočí. Pokud přijde migrant o zaměstnání a nedaří se mu nalézt nové, tak může nastat situace, že jeho rodina mu posílá do cílové země finanční prostředky, aby období ekonomické krize mohl přežít a po zlepšení ekonomické situace si znovu nalézt zaměstnání. Prozatímní studie tohoto tématu ukazují, že např. některé mexické rodiny v období ekonomické krize posílaly peníze svým rodinným příslušníkům, kteří ztratili práci ve Spojených státech amerických (McCabe, Meissner 2010).

4.4.2 Návraty migrantů do zemí původu

Ve většině cílových zemích migrantů, ve kterých se v důsledku ekonomické krize snižovala poptávka po pracovní síle migrantů, nedošlo k velkému odlivu migrantů do zemí jejich původu. Cílem některých migrantů bylo zůstat v cílové zemi migrace a spoléhat se na vlastní úspory nebo podporu přátel nebo rodin (Arslan et al. 2009). Tento

fakt potvrzuje např. výzkum organizace La Strada, který probíhal v Česku a zabýval se situací agenturních zaměstnanců – Vietnamců v období ekonomické krize (Krebs 2010).

Zpětná migrace je nepravděpodobná u dlouhodoběji usazených migrantů zvláště v případě, že je v cílové zemi usazen s celou rodinou. Především ti migranti, kteří jsou v cílové zemi kratší dobu, se mohou rozhodnout k návratu do země původu. Otázkou je, zda pracovní trhy zemí původu migrantů budou schopné absorbovat vracející se migranty. Růst ekonomiky totiž zpomalil také v některých státech, které jsou zdrojem migrantů, např. v Mexiku nebo Rumunsku. V tomto případě by nějaký masový návrat mohl zbrzdit oživení ekonomik zdrojových zemí migrantů. Neočekává se však nějaký početný návrat migrantů. Ekonomická krize a podmínky na trhu práce v zemích přijímajících migranty však způsobila to, že potenciální migranti svůj úmysl o odchodu ze země odloží nebo vůbec neuskuteční. Očekává se ale, že po oživení ekonomiky se vlna migrace znovu obnoví (Arslan et al. 2009).

V některých zemích se objevily obavy z toho, že nezaměstnaní imigranti jsou přítěží pro stát nebo jsou konkurencí na pracovním trhu pro domácí obyvatelstvo. Výsledkem této situace se některých zemích vznikly programy zpětné migrace. Ve Španělsku, Česku, Dánsku a Japonsku měli tyto návraty podobu tzv. „*pay to go*“ programů (Papademetriou et al. 2010). Tyto programy označovány také jako programy dobrovolných návratů fungují na principu, že je migrantům zaplacená cesta zpět do země původu a poskytnuta určitá finanční pomoc. Některé programy nabízejí také pomoc při reintegraci v zemi svého původu (Black, Collyer, Somerville 2011).

Obecně však tyto programy nebyly příliš úspěšné a možnosti návratu využilo jen malé množství migrantů (Papademetriou et al. 2010). Následující tabulka 4 zobrazuje počty migrantů, kteří ve vybraných evropských zemích využily možnosti programů dobrovolných návratů organizovaných International Organization for Migration (IOM).

V tabulce 4 jsou však uvedené počty migrantů, kteří se zapojili do těchto projektů pouze v roce 2009. V Česku využilo tohoto programu od počátku až do jeho ukončení celkem 2 089 migrantů, i když maximum bylo stanoveno na 4 000 osob. V Japonsku, které také zavedlo programy dobrovolného návratu migrantů, tuto možnost využilo do října roku 2009 13 188 migrantů (IOM 2010). Podobný program probíhal také ve Španělsku. Do dubna 2010 se tohoto programu zúčastnilo 11 400 migrantů, což je pouhých 10 % z předpokládaných zájemců o program a malá část z celkového počtu imigrantů ve Španělsku (Papademetriou et al. 2010).

Tab. 4: Počet migrantů zapojených do programů dobrovolných návratů ve vybraných evropských zemích v roce 2009 organizovaných IOM

Země	Počet migrantů	Země	Počet migrantů
Rakousko	2 885	Malta	29
Belgie	2 661	Nizozemsko	2 582
Bulharsko	39	Norsko	1 005
Česko	1 102	Polsko	1 564
Finsko	228	Portugalsko	381
Francie	0	Španělsko	740
Maďarsko	102	Švédsko	176
Irsko	405	Švýcarsko	695
Itálie	131	Velká Británie	4 945
Lotyšsko	10	Německo	3 126
CELKEM	22 830		

Zdroj: Black, Collyer, Somerville (2011)

Celkově nebyly návraty migrantů do zemí původu nějak masové. To může být způsobeno různými faktory jako např. možností migrantů přijímat v některých zemích sociální dávky a také fakt, že podmínky v zemi původu migranta mohou být mnohem horší než v cílové zemi migrace, proto se migrant rozhodne zůstat. Přesto ale došlo v některých státech (např. Polsku) k většímu počtu návratu migrantů (IOM 2010). Např. počty Poláků žijících ve Velké Británii klesly mezi lety 2007 a 2009 až o 20 % (Papademetriou, Sumption, Terrazas 2011).

Návratové programy však nijak neřešily složitou situaci migrantů, kteří v důsledku ekonomické krize přišli o zaměstnání. Především migranti ze vzdálenějších zemí se často zadlužili, aby se dostali do cílové země a vlastně se ani neměli kam vrátit. V zemi jejich původu by často ani po návratu nenašli zaměstnání, proto se nedivím, že se do těchto programů zapojilo tak málo migrantů. Myslím, že to byl dobrý nápad, jak pomoci migrantům, kteří přišli o zaměstnání v důsledku krize, který se však v praxi příliš neosvědčil.

4.4 Vliv na veřejné mínění o migraci a migrantech

Zejména v období ekonomické krize se může postoj vůči migrantů v řadách domácí populace zhoršit, zejména pokud jsou migranti vnímáni jako ti, kteří berou domácím obyvatelům práci (Koehler et al. 2010). Tato kapitola bude řešit otázku, zda se v souvislosti s ekonomickou krizí nějak změnilo veřejné mínění o migrantech.

Průzkumy veřejného mínění o migraci a migrantech nevykazují nějakou výraznou změnu v postojích obyvatel. Např. z výsledků průzkumu veřejného mínění

Transatlantic Trends: Immigration z roku 2009¹¹ vyplývá, že 91 % Američanů a 85 % dotázaných Evropanů si myslí, že bylo nějak zasaženo ekonomickou krizí. Nejčastějším problémem obyvatel, který byl v těchto průzkumech zmiňován byla právě ekonomická situace. Imigrace byla uváděna méně často jako jeden z nejpálčivějších problémů. Avšak nejvíce byla uváděna jako problém ve Velké Británii a Itálii (Transatlantic Trends 2009).

Ekonomická krize nemusí nutně zvýšit zájem o migraci. Z průzkumů veřejného mínění vyplývá, že v zemích jako např. Velká Británie nebo Španělsko, kde byla migrace velmi zpolitizovaným problémem již v období před ekonomickou krizí, tak obavy obyvatelstva z recese samotné jsou mnohem větší než obavy z migrace. Naopak např. v Irsku bylo veřejné mínění v období před krizí relativně pozitivně naladěné vůči imigrantům, ale v období krize se tento postoj částečně zhoršil (Koehler et al. 2010).

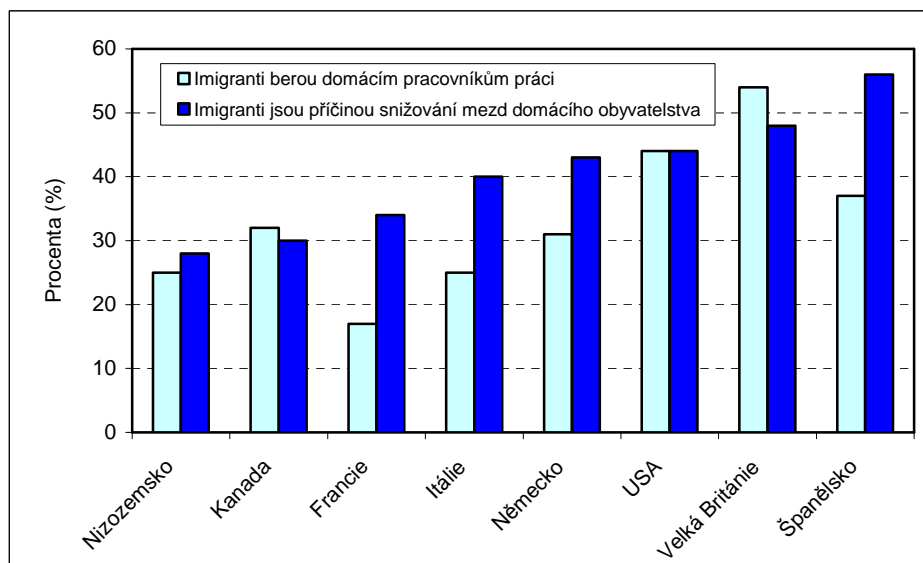
Jednou z otázek průzkumu veřejného mínění Transatlantic trends o imigraci z roku 2009 bylo, zda si obyvatelé daných států myslí, že jim imigranti v důsledku ekonomické krize berou pracovní příležitosti a jsou příčinou jejich nižších mezd. V grafu 7 je zobrazeno, jak respondenti v daných státech odpovídali. V případě otázky, jestli si respondenti myslí, že jim imigranti berou práci, odpověděla ano nadpoloviční většina dotázaných pouze ve Velké Británii (54 %) (Transatlantic Trends 2009).

Také bylo zjišťováno, zda si respondenti myslí, že imigranti jsou příčinou snižování mezd domácího obyvatelstva. 55 % respondentů ve Španělsku si myslí, že tomu tak je. K 50% hranici se pak těsně přiblížila Velká Británie (48 %). Průzkum taktéž ukázal, že veřejnost může mít mylnou představu o tom, koho si má představit pod pojmem imigrant. V těchto průzkumech veřejného mínění byla brána v potaz definice migranta podle OECD, které považuje za migranta člověka, který se narodil mimo cílovou zemi migrace¹², zatímco veřejnost někdy považuje za imigranta i druhou a třetí generaci imigrantů (Transatlantic Trends 2009).

¹¹ Transatlantic Trends: Immigration 2009 – průzkumy veřejného mínění prováděné v 8 státech (Spojené státy americké, Kanada, Velká Británie, Francie, Německo, Itálie, Nizozemsko a Španělsko)

¹² Viz kapitola 2.1 Definice migrace

Graf 7: Berou imigranti domácímu obyvatelstvu práci nebo jsou příčinou snižování mezd?

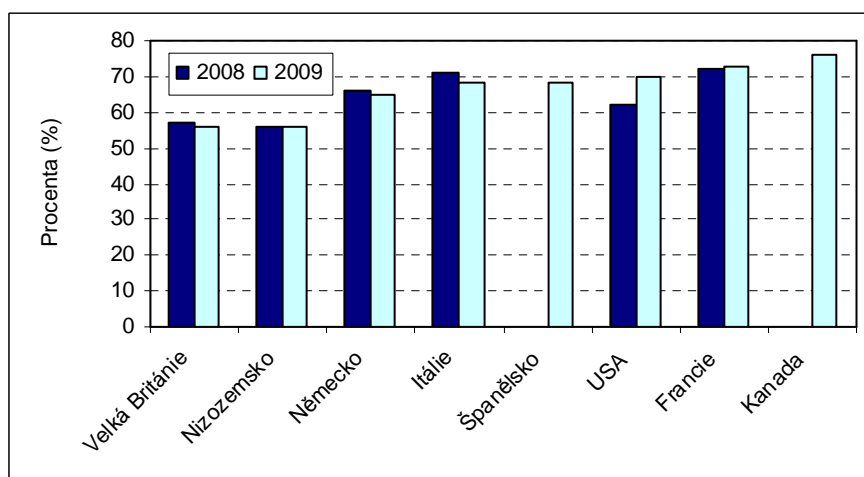
Zdroj: Transatlantic Trends (2009)

Z průzkumu Transatlantic trend o imigraci z roku 2009 zmíním ještě jednu zajímavou otázku, která byla v tomto průzkumu položena a jejíž výsledky jsou v grafu 8 znázorněny v letech 2008 a 2009, z čehož je možné srovnat, zda se nějak posunulo mezi těmito lety, kdy se projevila ekonomická krize nějak změnilo veřejné mínění. V grafu je znázorněna preference trvalé migrace oproti dočasné pracovní migraci v letech 2008 a 2009.

Ve všech zemích zařazených do průzkumu uvedla nadpoloviční většina obyvatel, že příchozím legálním migrantům by měla být dána příležitost, aby mohli v dané zemi zůstat natrvalo. Nejsilnější podpora trvalé migrace oproti dočasné byla v roce 2009 v Kanadě (76 %), dále pak ve Francii (73 %), a USA (70 %). Menší převaha byla patrná ve Velké Británii a Nizozemsku, kde preferovalo trvalou migraci před dočasnou v roce 2009 56 % respondentů.

Pokud srovnáme roky 2008 a 2009, tak jsou výsledky průzkumy celkem stabilní v obou dvou letech. Jediný výraznější posun byl zaznamenán v USA, kde v roce 2008 bylo pro podporu trvalé migrace oproti dočasné v roce 2008 62 % respondentů, ale v následujícím roce byl zaznamenán 8% nárůst (Transatlantic Trends 2009).

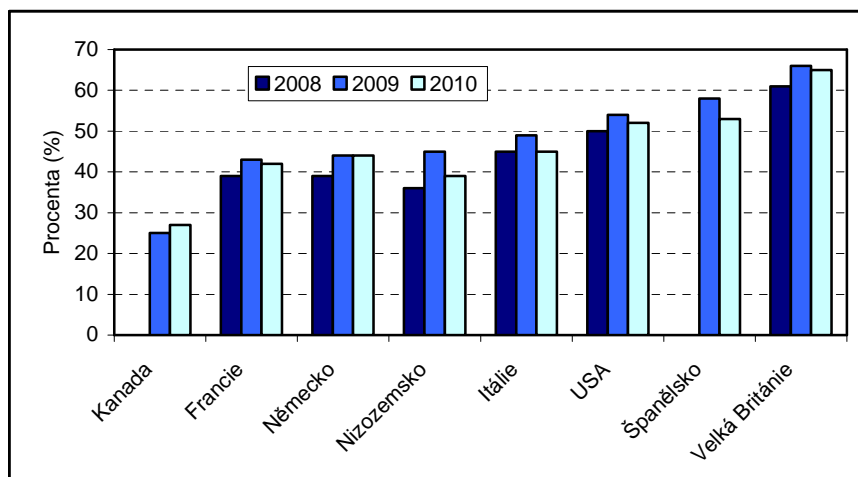
Graf 8: Preference trvalé oproti dočasné pracovní migraci v letech 2008 a 2009

Zdroj: Transatlantic Trends (2009)

Průzkum veřejného mínění o imigraci z roku 2010 (Transatlantic Trends), porovnával roky 2008 až 2010 v odpovědi na otázku, zda respondenti vnímají migraci spíše více jako problém než příležitost pro jejich zemi. Výsledky respondentů ukazuje graf 9. Nejvíce problematická byla imigrace vnímána v roce 2009, tedy v období ekonomické krize. Naopak v roce 2010 již byla imigrace vnímána o něco málo pozitivněji. Údaje však vykazují poměrnou stabilitu názorů respondentů v jednotlivých státech, kde průzkum probíhal (Transatlantic Trends 2010).

Graf 9: Vnímání imigrace více jako problému než příležitosti pro danou zemi

Zdroj: Transatlantic Trends (2010)

5. VÝZKUM – VÝSLEDKY VLASTNÍHO EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ

Výzkum, který je součástí této diplomové práce byl realizován v okrese Mladá Boleslav (viz Mapa 1). Okres Mladá Boleslav byl vybrán ze dvou důvodů. Prvním důvodem bylo to, že Mladoboleslavsko patří mezi okresy s nejvyšším počtem cizinců v Česku (viz níže). Druhým důvodem výběru této lokality pro realizaci výzkumu bylo to, že Mladá Boleslav je místem mého bydliště a tudíž jsem se během výzkumu pohybovala ve známé lokalitě.

Mapa 1: Okres Mladá Boleslav

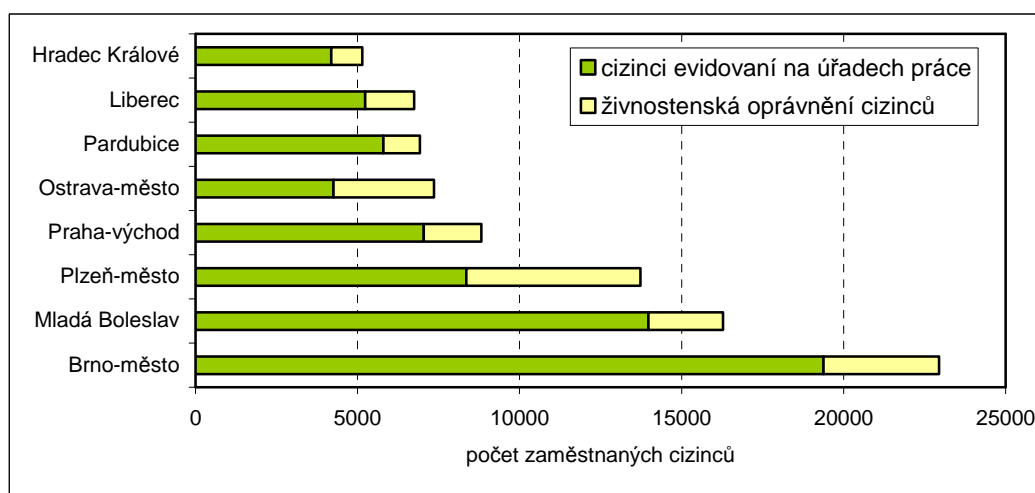

Zdroj: Autor, použita data z *ArcCR 500 Digitální geografická databáze [cd-rom]*. Praha: ARCDATA Praha, s. r. o., c 1992-2006

5.1 Cizinci v okrese Mladá Boleslav

Jak jsem již uvedla výše, okres Mladá Boleslav patří k okresům s nejvyšším počtem cizinců. To dokládá následující graf 10, který zobrazuje okresy s nejvyšším počtem zaměstnaných cizinců k 31.12. 2009. Z tohoto grafu je patrné, že okres Mladá Boleslav se řadí na druhé místo v celkovém absolutním počtu zaměstnaných cizinců¹³. K uvedenému datu bylo v tomto okrese zaměstnáno 16 274 cizinců, z tohoto počtu bylo 13 976 cizinců evidováno na úřadech práce (vlastnili pracovní povolení) a 2 298 získalo platné živnostenské oprávnění. Počet zaměstnaných cizinců na konci roku 2009 byl oproti údajům z konce roku 2008 vyšší o 2 742 (ČSÚ 2010).

Graf 10: Okresy s nejvyšším počtem zaměstnaných cizinců (k 31.12. 2009)

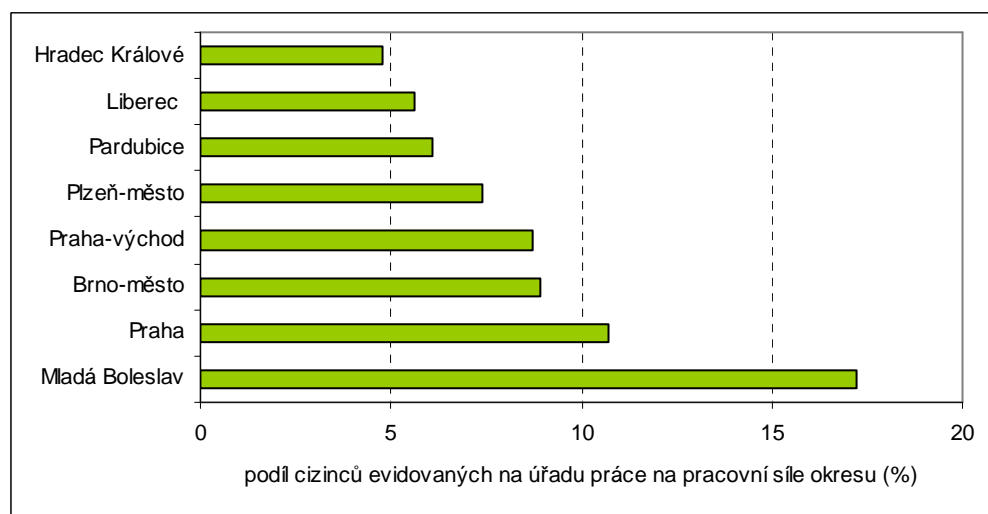
Zdroj: ČSÚ (2010): Cizinci v České republice 2010

Následující graf 11 zobrazuje podíl cizinců evidovaných na úřadech práce na pracovní síle okresu. Zde je patrné, že okres Mladá Boleslav měl ke konci roku 2009 tento podíl nejvyšší ze všech okresů v Česku včetně Prahy. Podíl cizinců evidovaných na úřadu práce na pracovní síle okresu Mladá Boleslav ke konci roku 2009 činil 17,2 % (Horáková, Macounová 2010).

Graf 12 zobrazuje vývoj počtu cizinců evidovaných na úřadu práce v okrese Mladá Boleslav v letech 2002 – 2009. Od roku 2002 až do roku 2009 se počet cizinců evidovaných na úřadu práce zvyšoval. Nejvyššího počtu dosáhl v roce 2009 (ČSÚ 2010).

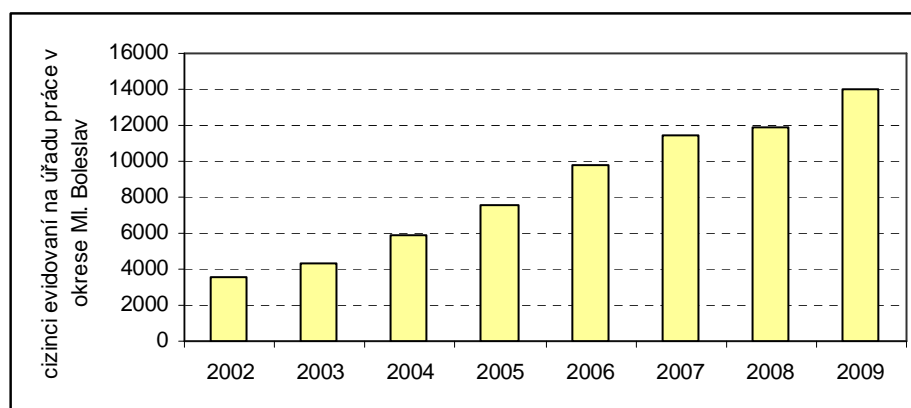
¹³ Do tohoto pořadí není zařazena Praha.

Graf 11: Podíl cizinců evidovaných na úřadech práce na pracovní síle okresu (k 31.12. 2009)

Zdroj: Horáková, Macounová (2010): Mezinárodní pracovní migrace v ČR

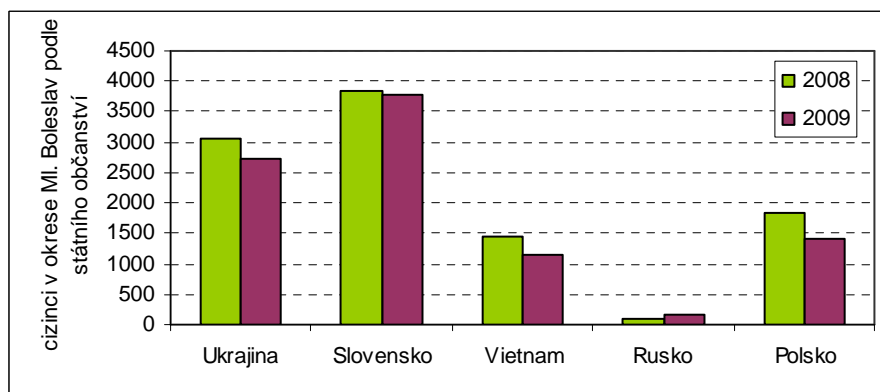
Graf 12: Cizinci evidovaní na úřadu práce v okrese Mladá Boleslav v letech 2002 - 2009

Zdroj: ČSÚ (2010): Cizinci v České republice 2010

Poslední graf 13 zobrazuje počty cizinců v okrese Mladá Boleslav podle 5 nejčastějších státních občanství cizinců v Česku v letech 2008 a 2009. Nejpočetnější skupinou cizinců v okrese Mladá Boleslav jsou občané Slovenska. Ke konci roku 2009 jejich počet činil 3 784. Následují občané Ukrajiny, Polska a Vietnamu. Počet občanů Slovenska, Ukrajiny, Polska i Vietnamu v roce 2009 v okrese Mladá Boleslav nepatrně poklesl. Jedinou výjimkou jsou občané Ruska, jejichž počet se v roce 2009 oproti roku 2008 nepatrně zvýšil. Avšak občané Ruska jsou výrazně méně zastoupeni ve srovnání s ostatními skupinami cizinců (ČSÚ 2010). Pokles počtu cizinců v roce 2009 může být způsoben ekonomickou krizí, i když předchozí graf 11 ukazuje, že se počet cizinců evidovaných na úřadu práce v roce 2009 ještě zvýšil oproti roku 2008.

Graf 13: Počet cizinců v okrese Mladá Boleslav podle 5 nejčastějších státních občanství v roce 2008 a 2009

Zdroj: ČSÚ (2010): Cizinci v České republice 2010

5.2 Definování výzkumných otázek

Tématem diplomové práce je zkoumání podmínek migrace v souvislosti se současnou globální ekonomickou krizí. Výzkum probíhal ve dvou rovinách. Během výzkumu jsem se zaměřila na to, jak vnímají ekonomickou krizi zahraniční pracovníci pobývající v okrese Mladá Boleslav. Ti se stali první skupinou respondentů. Druhou skupinou respondentů se staly firmy, které zaměstnávají zahraniční pracovníky. Cílem výzkumu bylo nalézt odpovědi na následující základní výzkumné otázky:

- Jak ovlivnila současná globální ekonomická krize zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav?
- Jak ovlivnila současná globální ekonomická krize zaměstnavatele zahraničních pracovních migrantů v okrese Mladá Boleslav?

5.2.1 Vliv současné ekonomické krize na zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav

Vliv současné globální ekonomické krize na zahraniční pracovní migranty byl zkoumán prostřednictvím dotazníkového šetření¹⁴, které bylo doplněno o polostrukturované rozhovory (semistrukturovaná interview) se zahraničními pracovními migranty. Respondenty byli cizinci, kteří jsou zaměstnáni v okrese Mladá Boleslav.

¹⁴ Celý dotazník viz příloha č. 1

Dotazníkové šetření i rozhovory s cizinci byly rozděleny do několika následujících tématických okruhů s několika podotázkami:

I. Situace v zemi původu migranta a příčina migrace do Česka

- *Co bylo příčinou migrace do Česka?*
- *Proč jste se rozhodl/a odejít právě do Česka a ne do jiné země?*
- *Měl/a jste předem zajištěné zaměstnání v Česku?*
- *Získal/a jste zaměstnání prostřednictvím zprostředkovatelské (personální) agentury?*

II. Zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav v roce 2011

- *Jaký je přibližný počet zaměstnanců firmy, u které je zahraniční pracovník zaměstnán?*
- *Jaká je pracovní pozice zahraničního pracovníka?*

III. Vliv ekonomické krize na zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav

- *Ovlivnila ekonomická krize Vaši situaci na trhu práce v Česku?*
- *Zavedla firma, u které jste zaměstnán, nějaká úsporná opatření v důsledku ekonomické krize, která se Vás osobně týkala?*
- *Přišel/a jste z důvodu ekonomické krize v Česku o zaměstnání?*

IV. Vliv ekonomické krize na migrační strategie migrantů

- *Navštěvujete během pobytu v Česku zemi svého původu?*
- *Ovlivnila ekonomická krize návštěvy zemí původu zahraničních pracovníků?*
- *Žije Vaše rodina s Vámi v Česku nebo zůstala v zemi Vašeho původu?*

V. Vliv ekonomické krize na zasílání remitencí

- *Zasíláte do země Vašeho původu část Vaší mzdy vydělané v Česku?*
- *Ovlivnila ekonomická krize výši zasílané mzdy do země Vašeho původu?*

VI. Vliv ekonomické krize na budoucí plány migrantů na pobyt v Česku

- *Ovlivnila ekonomická krize plány zahraničních pracovníků ohledně budoucího pobytu v Česku?*
- *Uvažoval/a jste o návratu do země svého původu v důsledku ekonomické krize?*

- *Jak dlouho plánujete v Česku zůstat?*
- *Chcete se v Česku usadit natrvalo nebo se chystáte vrátit do země Vašeho původu?*

5.2.2 Vliv současné ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovních migrantů v okrese Mladá Boleslav

Toto téma jsem chtěla zkoumat prostřednictvím dotazníkového šetření mezi firmami, které zaměstnávají v okrese Mladá Boleslav cizince. Avšak návratnost tohoto dotazníkového šetření byla velmi malá (blíže viz níže), proto jsem se rozhodla pojmout toto téma pouze jako doplnění předchozího dotazníkového šetření a rozhovorů s cizinci. Dotazníkové šetření mezi firmami bylo neúspěšné, proto byly se zástupci několika firem, které zaměstnávají v okrese Mladá Boleslav cizince, provedeny polostrukturované rozhovory. Cílem těchto rozhovorů bylo zodpovězení následujících výzkumných otázek:

I. Vliv ekonomické krize na počet a strukturu zahraničních pracovníků

- *Jaký vliv měla ekonomická krize na strukturu zahraničních pracovníků zaměstnaných ve firmách v okrese MB?*

II. Zavedená úsporná opatření firem v důsledku ekonomické krize a jejich vliv na zahraniční pracovníky

- *Jaká byla v důsledku ekonomické krize zavedena ve firmách úsporná opatření týkající se zahraničních pracovníků?*

III. Vliv ekonomické krize na nábor zahraničních pracovníků prostřednictvím zprostředkovatelských agentur

- *Ovlivnila ekonomická krize u vybraných firem nábor zahraničních pracovníků prostřednictvím zprostředkovatelských agentur?*

IV. Motivace k zaměstnávání zahraničních pracovníků

- *Ovlivnila nějak ekonomická krize plány firmy ohledně zaměstnávání zahraničních pracovníků?*

5.3 Sběr dat

Výzkum probíhal od března do července 2011. Původním záměrem výzkumu k této diplomové práci bylo provést dotazníkové šetření mezi firmami a organizacemi, které zaměstnávají v okrese Mladá Boleslav zahraniční pracovníky a dále provést polostrukturované rozhovory se zahraničními pracovníky, kteří jsou v okrese Mladá Boleslav zaměstnání. Informace o tom, které firmy zaměstnávají zahraniční pracovníky nejsou nijak veřejně dostupná. Jsou však zpracovávána úřady práce.

„Zaměstnávání zahraničních pracovníků ze třetích zemí je v Česku regulováno státem prostřednictvím pracovních povolení, která jsou vydávána příslušnými úřady práce. Zaměstnavatelé, kteří mají zájem o zaměstnání zahraničních pracovníků ze třetích zemí, podléhají rozhodnutí úřadů práce („Povolení získávat na volná pracovní místa zaměstnance ze zahraničí“). Při obsazení volných pracovních míst pak mají tito zaměstnavatelé povinnost písemně informovat příslušný úřad práce o obsazení volného pracovního místa cizincem. Obdobně má zaměstnavatel povinnost informovat také o zaměstnání pracovníka ze zahraničí, který nepodléhá pracovnímu povolení (zejména občané EU/EHP, Švýcarska, cizinci s trvalým pobytem na území Česka)“ (Rákoczyová et al. 2007: 15).

Stejně jako ve výše uvedeném výzkumu Rákoczyové et al. z roku 2007¹⁵, ve kterém bylo potřeba identifikovat firmy, které zaměstnávají zahraniční pracovníky, jsem se obrátila s prosbou o pomoc s identifikací těchto firem na Úřad práce v Mladé Boleslavi. Ovšem z tohoto Úřadu mi přišla zamítavá odpověď s odůvodněním, že Úřad práce dle zákona bez souhlasu zaměstnavatele nemůže poskytovat žádné informace o struktuře jejich zaměstnanců, tedy i tom, zda firma zaměstnává či nezaměstnává cizince.

Pokoušela jsem se tedy zjistit, zda na Mladoboleslavsku nefungují nějaké neziskové organizace, které by se zabývaly cizinci a měly by přehled o tom, jaké firmy zaměstnávají na v okrese Mladá Boleslav cizince. Zjistila jsem, že v Mladé Boleslavi nově funguje pobočka Centra pro integraci cizinců, která otevřela poradnu pro cizince. Podařilo se mi ji kontaktovat, ale bohužel ještě nemají situaci na Mladoboleslavsku zmapovanou tak, aby měli přehled o tom, které firmy v okrese zaměstnávají cizince. Kromě této organizace jsem našla ještě Multikulturní středisko v Mladé Boleslavi, které fungovalo na základě grantu, avšak ukončilo svoji činnost v prosinci 2009.

¹⁵ Zaměstnavatelé zahraničních pracovníků v České republice a jejich role v procesu sociální integrace (Analýza poptávky po zahraniční pracovní síle)

5.3.1 Cílová skupina respondentů – firmy v okrese Mladá Boleslav

Neuspěla jsem tedy ani s neziskovými organizacemi, proto jsem se rozhodla kontaktovat firmy, aniž bych tušila, zda daná firma zaměstnává cizince či ne. Firmy jsem vybírala ze čtyř internetových zdrojů. Jedním z nich byla HBI on-line databáze firem Česká republika¹⁶, dále pak webové stránky Ústavu územního rozvoje, kde jsem našla seznam hlavních zaměstnavatelů regionu¹⁷. Na stránkách Regionálního informačního servisu jsem našla seznam ekonomických subjektů na Mladoboleslavsku¹⁸. Posledním zdrojem výběru firem byl Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí¹⁹, který obsahuje databázi volných pracovních míst pro cizince – občany nečlenských zemí Evropské unie a také databázi volných pracovních míst pro občany EU/EHP a Švýcarska a jejich rodinné příslušníky. V této databázi jsem hledala, které firmy nabízejí pracovní místa zahraničním pracovníkům.

Dotazník byl určen zaměstnavatelům-firmám, které v okrese Mladá Boleslav legálně zaměstnávají cizince²⁰. Cílovou skupinou respondentů byly firmy, která mají alespoň jednu pobočku se sídlem v okrese Mladá Boleslav a alespoň od roku 2008 zaměstnávaly nebo v současné době zaměstnávají 3 a více cizinců.

Celkem jsem kontaktovala 403 firem v okrese Mladá Boleslav. Se sídlem přímo v Mladé Boleslavi jich bylo 183 a na území okresu 220. Kontakt proběhl prostřednictvím emailu. Některým firmám jsem poslala dotazník hned s dotazem, zda zaměstnávají cizince, jiným firmám jsem dotazník nejprve neposílala a čekala jsem, zda mi odpoví, jestli zaměstnávají cizince či nikoliv a zda budou ochotni mi dotazník vyplnit.

Dotazníkové šetření mezi firmami, které zaměstnávají cizince se ukázalo jako velmi neefektivní. Na moji žádost o spolupráci při výzkumu k diplomové práci odpovědělo celkem 93 firem, z toho jsem získala 5 vyplněných dotazníků. Nejčastěji udávaným důvodem pro nevyplnění dotazníku bylo, že firma zahraniční pracovníky nezaměstnává. Dalšími důvody pro nevyplnění dotazníku bylo, že firma nemůže kvůli

¹⁶ HBI on-line databáze firem Česká republika - <http://www.hbi.cz>

¹⁷ Ústav územního rozvoje - <http://www.uur.cz/default.asp?ID=3581>

¹⁸ Regionální informační servis - <http://www.risy.cz/cs/krajske-ris/stredocesky-kraj/regionalni-informace/ekonomicke-subjekty/mlada-boleslav/>

¹⁹ Integrovaný portál MPSV - http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/prociz

²⁰ Podle zákona 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky se cizincem rozumí fyzická osoba, která není občanem České republiky, včetně občana Evropské unie.

svým interním předpisům požadované informace poskytovat nebo velké pracovní vytížení či nedostatek času pro vyplnění dotazníku.

Vzhledem k neúspěchu dotazníkového šetření jsem se rozhodla, že ho do výzkumu zařazovat nebudu. Místo dotazníku jsem provedla tři polostrukturované rozhovory se zástupci firem zaměstnávající cizince. Ani pro rozhovory se mi nepodařilo získat dostatečně velký počet respondentů, proto toto téma bude pouze doplněním výzkumu, který probíhal mezi zahraničními pracovníky.

5.3.2 Cílová skupina respondentů – zahraniční pracovní migranti

Po neúspěchu s dotazníkovým šetřením mezi firmami zaměstnávajícími v okrese Mladá Boleslav zahraniční pracovníky jsem se soustředila na výzkum mezi zahraničními pracovními migranty. Díky doporučení ředitele místní pobočky personální agentury se sídlem v Mladé Boleslavi jsem získala kontakt na spolupracovníka této personální agentury, který zajišťuje na Mladoboleslavsku pro zahraniční pracovníky ubytování.

S tímto spolupracovníkem personální agentury, jsem se dohodla, že mě vezme do několika ubytoven, kde bych mohla provést rozhovory s několika zahraničními pracovníky a také mi pomůže rozdat mezi zahraničními pracovníky dotazníky.

Celkem bylo rozdáno 50 dotazníků. Zpět se mi podařilo získat 24 vyplněných dotazníků (návratnost 48 %). Z důvodu jazykové bariéry byli respondenty občané Slovenska. Dotazník jsem se snažila vytvořit na doporučení spolupracovníka personální agentury co nejjednodušší a nejsrozumitelnější, přesto jsem se však dozvěděla, že někteří zahraniční pracovníci měli s vyplňováním dotazníku značné problémy.

Cekem bylo provedeno 8 polostrukturovaných rozhovorů se zástupci zahraničních pracovníků (6 Slováků a 2 Poláci) a dva rozhovory se zaměstnanci firmy, která zajišťuje v Mladé Boleslavi ubytování pro zahraniční pracovníky.

Rozhovory probíhaly v prostorách vrátnice na ubytovnách. Původním záměrem bylo rozhovory nahrávat, ale od svého původního záměru jsem upustila. Nechtěla jsem hned na začátku rozhovoru ztratit důvěru respondenta. Někteří zahraniční pracovníci byli zpočátku velmi nedůvěřiví, takže jsem je ujistila o tom, že od nich nebudu požadovat žádné osobní údaje, a že rozhovor je plně anonymní. Během rozhovoru jsem si dělala stručné poznámky. Po skončení rozhovoru jsem si pak po příchodu domů udělala podrobnější zápis z proběhnutého rozhovoru.

5.4 Analýza výsledků výzkumu

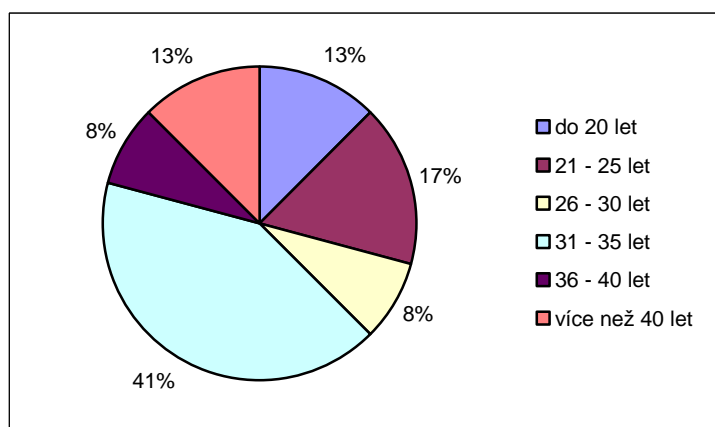
5.4.1 Dotazníkové šetření mezi zahraničními pracovníky

Dotazník se skládal celkem z 27 otázek, které byly rozděleny do několika tématických oblastí. V této části práce se budu zabývat vyhodnocením tohoto dotazníkového šetření. Celkem bylo vyplněno 24 dotazníků. Respondenty byli cizinci, kteří jsou zaměstnáni v okrese Mladá Boleslav. Určitým problémem tohoto dotazníkového šetření je malý výzkumný vzorek a také to, že v dotaznících nejsou vyplněny všechny otázky, proto se ve výsledných grafech objevuje možnost nevyplněno. I přes tyto problémy jsem dotazník vyhodnotila.

Osobní údaje respondentů

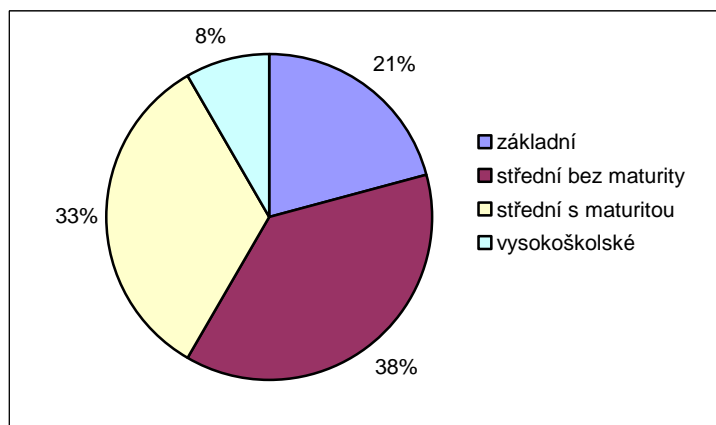
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 20 mužů a 4 ženy. Všichni respondenti měli slovenské občanství. Jak je vidět na následujícím grafu 14, nejvíce respondentů spadalo do věkové kategorie 31 – 35 let (41 %). V grafu 15 je zase zobrazena struktura respondentů podle dosaženého vzdělání. Mezi respondenty převládá střední vzdělání bez maturity, tak s maturitou.

Graf 14: Věková struktura respondentů

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf 15: Struktura respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

I. Situace v zemi původu migranta a příčina migrace do Česka

V úvodní části dotazníkového šetření jsem se ptala na příčiny migrace do Česka a také na důvody, které vedly cizince k výběru Česka oproti jiným zemím. Další otázky se zabývaly posledním pobytem a zařizováním zaměstnání v Česku.

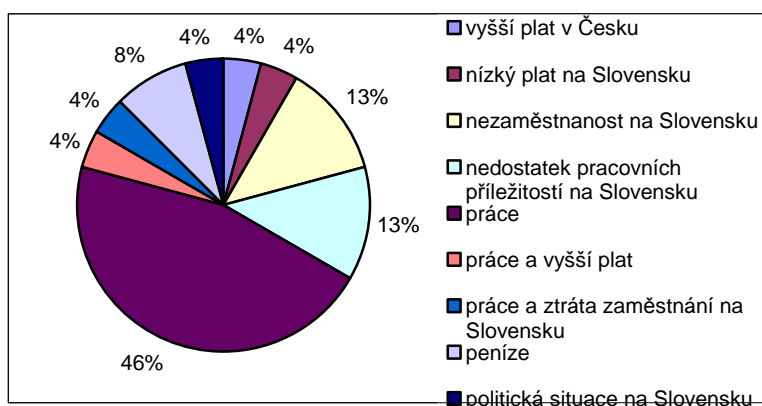
Otázka č. 1: Co bylo příčinou Vaší migrace do Česka?

Tato otázka byla otevřená. To znamená, že respondenti neměli předem dané možnosti, ale odpověď sami vypisovali. Z daných odpovědí jsem si vytvořila společné kategorie, které jsou zobrazeny v grafu 16. Z odpovědí vyplývá, že téměř všichni respondenti přišli do Česka z pracovních důvodů. Nejvíce – 46 % respondentů odpovědělo, že důvodem jejich příchodu do Česka byla práce, ale i další důvody související se zaměstnáním. Důvody migrace jsou nezaměstnanost a výše mezd na Slovensku. Pouze jeden respondent neuvedl jako příčinu příchodu do Česka nové zaměstnání, ale politickou situaci na Slovensku.

Otázka č. 2: Proč jste se rozhodl/a odejít právě do Česka a ne do jiné země?

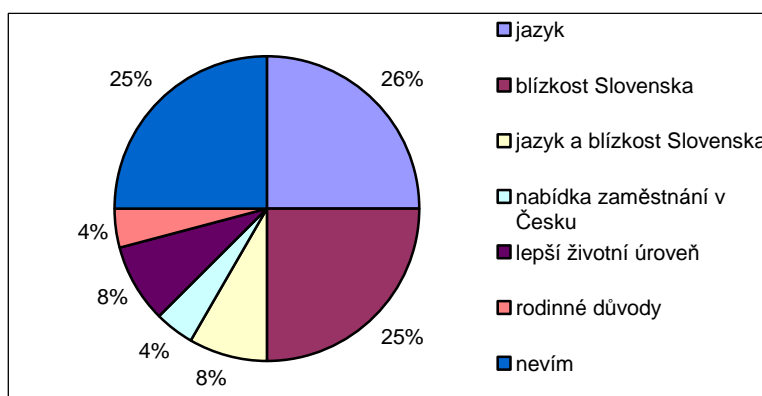
Ve druhé otázce jsem se ptala, proč se migrant rozhodl odejít právě do Česka a ne do nějaké jiné země. Vzhledem k tomu, že respondenty byli občané Slovenska, tak odpovědi nejsou nikterak překvapivé (viz graf 17). 26 % respondentů uvedlo jako důvod výběru Česka jazykovou příbuznost. Stejný počet respondentů uvedlo malou vzdálenost ze Slovenska do Česka. Také část respondentů (25 %) na tuto otázku neodpověděla vůbec.

Graf 16: Příčina migrace cizinců do Česka

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf 17: Důvod výběru Česka jako cílové země migrace

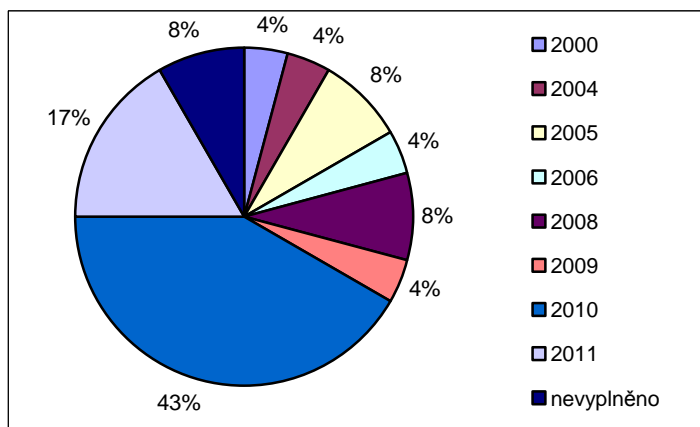

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 3: Kdy začal Váš poslední pobyt v Česku?

Původním záměrem tohoto dotazníkového šetření bylo zařadit do výzkumu pouze cizince, kteří byli v době ekonomické krize v Česku. Ovšem podle zaměstnance firmy, která zprostředkovává ubytování cizinců v Mladé Boleslavi, by bylo těžké získat nějaké vyplněné dotazníky od cizinců, kteří byli v Mladé Boleslavi v období ekonomické krize. Jelikož podle jeho zkušeností, většina cizinců tu nezůstává tak dlouho (tedy v případě ekonomické krize alespoň od poloviny roku 2008). Proto jsem do dotazníkového šetření zařadila tuto otázku. Výsledky jsou zobrazeny v grafu 18. Nejvíce respondentů uvedlo, že jsou v Česku od roku 2010.

Graf 18: Počátek posledního pobytu cizinců v Česku

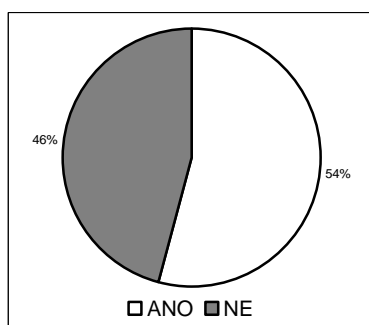

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Otázka č. 4: Měl/a jste před Vaším posledním příchodem do Česka již předem domluvené zaměstnání?

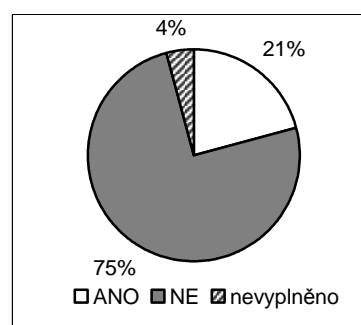
Otázka č. 5: Zajistil/a jste si při posledním příchodu do Česka práci sám/sama?

Graf 19: Předem zajištěné zaměstnání v Česku

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Graf 20: Zařizování zaměstnání cizincem

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

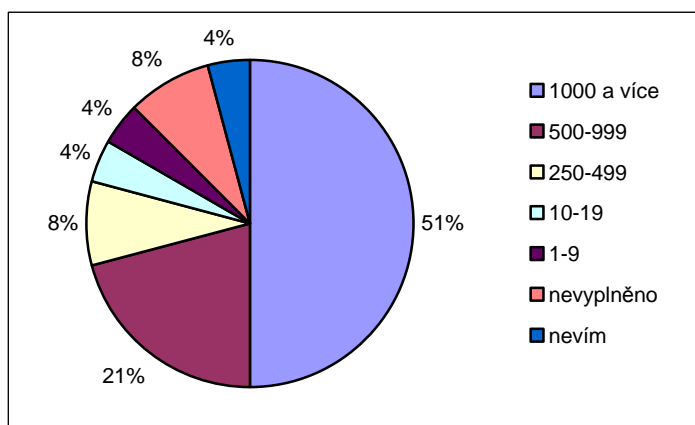
Odpovědi na otázku č. 4 jsou zobrazeny v grafu 19. 46 % respondentů mělo již před svým současným příchodem do Česka předem domluvené zaměstnání a 54 % jich zaměstnání řešilo až po příchodu do Česka. Otázka č. 5 se ptala, zda si cizinec zajišťoval zaměstnání sám. Z odpovědí respondentů vyplývá, že většina (75 % respondentů) si zaměstnání samo nezařizovalo. Otázka č. 6 se pak ptala, kdo jim s zařizováním práce pomáhal. Všechny těchto 75 % respondentů využilo služeb personální agentury. Poslední otázka č. 7 se ptala na to, zda byli cizinci v průběhu výzkumu zaměstnáni či ne. Pouze jeden z dotazovaných respondentů uvedl, že v současné době nemá žádné zaměstnání.

II. Zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav v roce 2011

V této části jsem zjišťovala, u jak velkých firem z hlediska počtu zaměstnanců jsou cizinci zaměstnáni, jak dlouho jsou u současného zaměstnavatele zaměstnáni, v jakém ekonomickém sektoru firma působí a na jaké pracovní pozici jsou cizinci zaměstnáni.

Otázka č 8: Jaký je přibližný celkový počet zaměstnanců firmy, u které v současné době pracujete?

Graf 21: Firmy podle počtu zaměstnanců

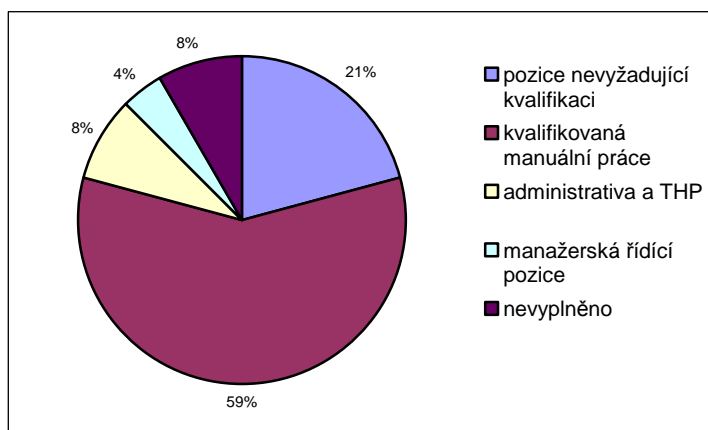
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Nejvíce respondentů pracuje ve firmě s 1000 a více zaměstnanci (51 % respondentů). Druhou největší skupinou jsou respondenti pracující u firmy, která má 500 – 999 zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že všichni dotazovaní respondenti uvedli, že jejich působí v průmyslu, bude velmi pravděpodobné, že nejvíce respondentů je zaměstnáno ve Škoda Auto a.s. a ve firmách, které dodávají součástky pro automobilový průmysl. Tyto výsledky mohou být zavádějící, protože ne všichni cizinci mají přehled o tom, kolik zaměstnanců firma ve které působí zaměstnává, obzvláště pokud jsou zaměstnáni pouze krátce. Problémem této otázky je také fakt, že pokud jsou cizinci zaměstnáni přes personální agenturu, tak mohli uvádět počet zaměstnanců agentury. Jelikož v takovém případě je jejich zaměstnavatelem agentura.

Z oslovených respondentů pracuje u současného zaměstnavatele 8 cizinců méně než jeden rok a 8 v rozmezí 1 – 2 let. 3 roky pracují u současného zaměstnavatele 3 respondenti a 1 je na současném pracovním místě 5 let.

59 % respondentů uvedlo, že v současné době zastává kvalifikovanou manuální práci. 21 % zastává pozici, která nevyžaduje žádnou kvalifikaci. Pouze jeden respondent uvedl, že v současné době zastává manažerskou či řídící funkci.

Graf 22: Současná pracovní pozice respondentů

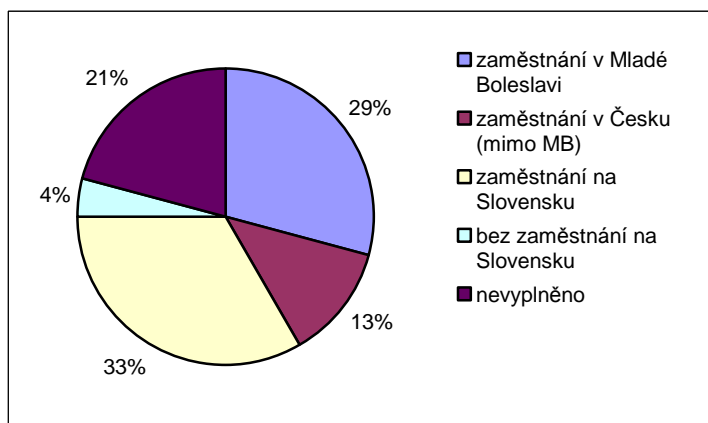
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

III. Vliv ekonomické krize na zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav

V této části dotazníku jsem zjišťovala, kde byli respondenti zaměstnáni od počátku roku 2008 a zda jejich zaměstnání, jak na Slovensku, tak v Česku nějak ovlivnila ekonomická krize. Ekonomickou krizi v Česku jsem pro lepší názornost časově ohraničila od září 2008 do poloviny roku 2010.

Otázka č.13: Byl/a jste v období od září 2008 do poloviny roku 2010 zaměstnán/a v Česku?

Graf 23: Místo zaměstnání cizinců v období od září 2008 do poloviny roku 2010

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Z celkového počtu respondentů bylo alespoň v části definovaného období ekonomické krize v Mladé Boleslavi zaměstnáno 29 % respondentů a jinde v Česku 13 %. Všechny 7 respondentů, kteří byli v období ekonomické krize zaměstnáni v Mladé Boleslavi, uvedlo, že jejich firma, zavedla některá z úsporných opatření, která se jich osobně týkala.

Respondenti měli vybírat z dané nabídky. Nejvíce jich označilo možnost – změny v oblasti peněžního odměňování. Kromě této možnosti, kterou označilo 5 respondentů, se objevila i možnost zkrácení pracovní doby a přesun na jinou pracovní pozici. Ze tří respondentů, kteří byli zaměstnáni v období ekonomické krize v Česku (Vrchlabí, Plzeň, Frenštát pod Radhoštěm), uvedli dva, že se jich dotkla nějaká úsporná opatření zavedená v důsledku ekonomické krize. Jednalo se také o změny v oblasti peněžního odměňování a také o zavedení neplaceného volna. 33 % respondentů uvedlo, že bylo v tomto období zaměstnáno na Slovensku. Pouze jeden do dotazníku uvedl, že byl v tomto období na Slovensku bez zaměstnání.

Následující otázkou jsem se ptala, zda respondenti zaměstnaní v Česku v období od září 2008 do poloviny roku 2010 byli ze svého zaměstnání propuštěni. Z 10 respondentů, kteří ve zmiňovaném období byli v Česku zaměstnáni, uvedli 2, že v tomto období ztratili v Česku zaměstnání. Jeden z takto postižených respondentů se poté vrátil domů na Slovensko. Zanedlouho se však opět vrátil do Česka. Druhý respondent se nechtěl vracet zpět, ale svoji situaci řešil prostřednictvím úřadu práce.

IV. Vliv ekonomické krize na migrační strategie migrantů

V této části jsem se ptala, zda cizinci během svého pobytu v Česku navštěvují Slovensko, zda se frekvence těchto návštěv nějak od začátku jejich pobytu změnila a zda s nimi v Česku žijí nějakí jejich příbuzní či známí nebo zda jsou jejich rodiny na Slovensku.

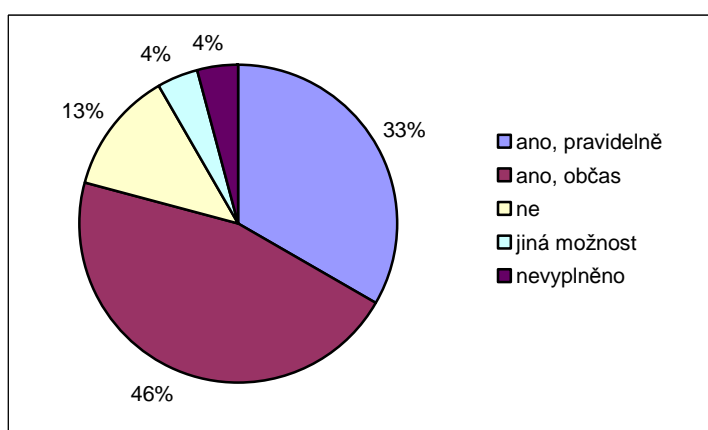
Otázka č. 18: Navštěvujete během Vašeho současného pracovního pobytu v Česku zemi svého původu?

Z grafu 24 je patrné, že návštěvy na Slovensko během svého pobytu v Česku vykonává 79 % respondentů. 33 % zvolilo možnost pravidelně a 46 % respondentů uvedlo, že návštěvy na Slovensku vykonávají občas. Na Slovensko se nevrací pouze 13 % oslovených respondentů. Nabídku jiné možnosti vybral pouze jeden respondent, který uvedl, že je zde zatím příliš krátce a zatím domov ještě nenavštívil, ale plánuje to.

Zajímalo mě, zda se nějak od počátku pobytu cizinců v Česku změnila nějak frekvence návštěv Slovenska. Pokud ano, čím to bylo způsobeno. Předpokládala jsem, že by i v tomto mohla hrát roli ekonomická krize. Toto se však nepotvrdilo. Pouze dva respondenti uvedli, že se frekvence návštěv Slovenska od počátku jejich pobytu změnila, ale ovšem již neuvedli jak.

S návštěvami v zemi původu také souvisí i fakt, zda je cizinec v Česku sám nebo s celou rodinou či dalšími příbuznými nebo známými. Polovina respondentů odpověděla, že do Česka přišla sama a rodiny mají na Slovensku. Ovšem i ti, co zde mají nějaké příbuzné, odpověděli, že jezdí na Slovensko za některými dalšími příbuznými či známými. Někteří naopak uvedli, že tu žádné příbuzné nemají, a přesto nejezdí na návštěvy na Slovensko.

Graf 24: Návštěvy v zemi původu cizinců

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

V. Vliv ekonomické krize na zasílání remitencí

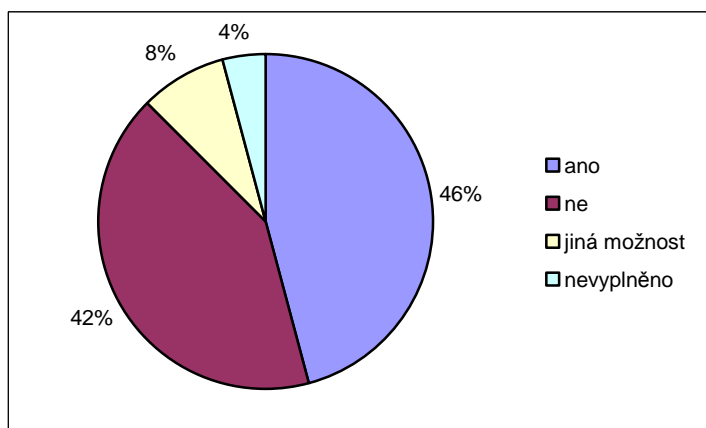
V této části jsem se zajímala o to, zda respondenti posílají část své vydělané mzdy domů, a také jakou roli v tomto sehrála ekonomická krize.

Otázka č. 21: Posíláte v současné době Vaší rodině do země svého původu část Vaší mzdy vydělané v Česku?

V grafu 25 je zobrazeno, že 46 % respondentů uvedlo, že v současné době posílá domů část vydělané mzdy. Téměř stejný počet respondentů (42 %) domů žádnou finanční částku neposílá. 8 % zvolilo z nabídky jinou možnost a dopsalo, že zatím jsou tu krátce, ale že se chystají posílat domů část své mzdy. Kromě této otázky jsem také zjišťovala, zda respondenti, kteří v Česku pracovali od září 2008 do poloviny roku

2010, posílali část své mzdy rodině. Z jedenácti respondentů, kteří odpověděli, že v tomto období byli v Česku zaměstnáni, pouze tři uvedli, že posílali remittance. Z toho pouze jeden respondent odpověděl, že v tomto období posílal remittance pravidelně a ostatní dva občas. 8 respondentů odpovědělo, že v tomto období remittance domů neposílalo.

Graf 25: Posílání remitencí na Slovensko

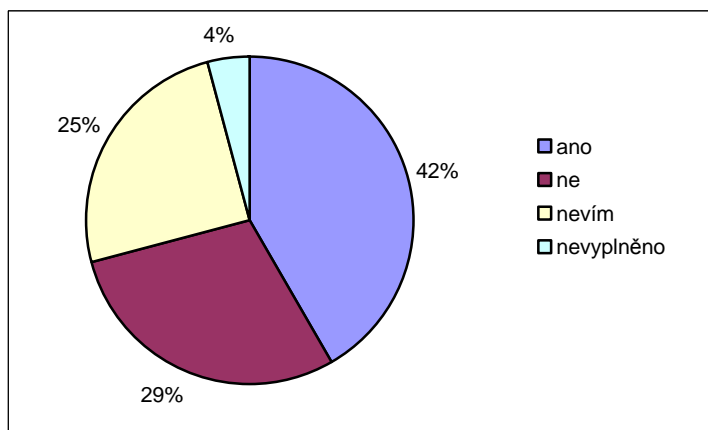
Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

Na otázku, zda se nějak změnila výše zasílání finanční částky odpovědělo pouze 7 dotazovaných. Na tuto otázku měli odpovídat pouze ti, kteří uvedli, že posílají remittance v současné době i v období ekonomicko krize. 3 respondenti uvedli, že v současné době posílají vyšší částku než v minulém období (od září 2008 do poloviny roku 2010). Jeden respondent uvedl, že v současné době zasílá domů nižší finanční částku a zbylí tři odpověděli, že se výše zasílané finanční částky nijak nezměnila.

Otázka č. 24: Myslíte si, že je Vaše současná ekonomická situace lepší oproti roku 2009?

Ani z této otázky není příliš patrné, že by si respondenti mysleli, že v současné době je jejich ekonomická situace výrazně lepší než v roce 2009, tedy v roce, kdy se v Česku projevila ekonomická krize. 42 % respondentů si myslí, že jejich ekonomická situace je lepší než v roce 2009. 29 % respondentů odpovědělo, že jejich ekonomická situace v současné době není nijak lepší ve srovnání s rokem 2009 (viz graf 26).

Graf 26: Lepší ekonomická situace v současné době oproti roku 2009

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

VI. Vliv ekonomické krize na budoucí plány migrantů na pobyt v Česku

Posledním tématem dotazníku byl vliv ekonomické krize na budoucí plány cizinců ohledně jejich pobytu v Česku a toho, zda ekonomická krize nějak ovlivnila jejich plány.

Otázka č. 25: Jak dlouhý pobyt od data Vašeho posledního příchodu do Česka plánujete?

Z odpovědí respondentů vyplývá, že Slováci, kteří v současné době pracují v okrese Mladá Boleslav preferují spíše delší pobyt v Česku (viz graf 27). Jeden rok od data jejich posledního příchodu do Česka jich chce zůstat 25 %. Ten samý počet oslovených respondentů chce zůstat v Česku déle než jeden rok. 29 % respondentů nakonec uvedlo, že by chtěli usilovat o trvalý pobyt a v Česku zůstat.

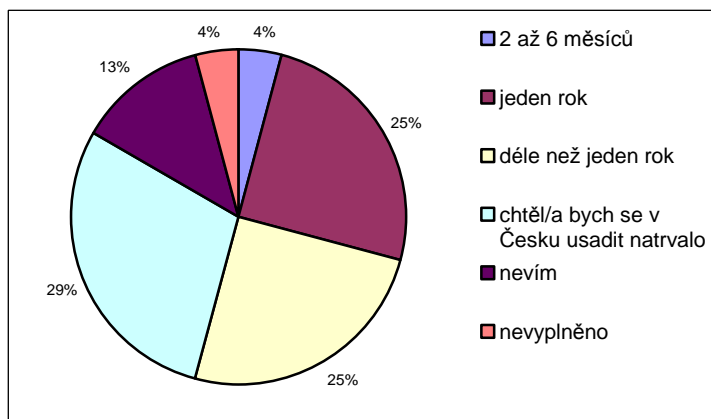
Kromě předpokládané délky pobytu jsem se respondentů ptala, zda uvažovali v období od září 2008 do poloviny roku 2010 o tom, že se vrátí do země svého původu. Pouze jeden z dotazovaných, který v tomto období pracoval v Česku, odpověděl, že o této variantě uvažoval poté, co v tomto období v Česku ztratil zaměstnání. Nakonec se rozhodl vrátit na Slovensko, ale zanedlouho opět přišel za prací do Česka.

Otázka č. 27: Jak prosím sám/sama vnímáte dopady globální ekonomické krize do Vašeho života? Co se hlavně změnilo či stále mění?

Toto byla poslední otázka v dotazníku. Na tuto otázku však odpovědělo pouze 5 respondentů. Dva z respondentů odpověděli, že v důsledku ekonomické krize vydělávají méně peněz. Krize se do jejich života promítla také tím, že pocítili menší nabídku

pracovních příležitostí. Jeden z respondentů uvedl, že v důsledku krize odešel do Česka a změnil zaměstnání.

Graf 27: Délka plánovaného pobytu cizinců v Česku

Zdroj: Vlastní dotazníkové šetření

5.4.2 Rozhovory se zahraničními pracovníky

V této části práce budu rozebírat rozhovory se zahraničními pracovníky. Rozhovory jsem se snažila vést tak, abych s respondentem probrala všechny tématické bloky. Tato témata se shodovala s tématickými bloky předchozího dotazníkového šetření, proto mohu získané výsledky dotazníkového šetření a rozhovorů porovnat, resp. informaci z dotazníků rozšířit a prohloubit o poznatky z interview.

5.4.2.1 Stručná charakteristika jednotlivých respondentů – zahraniční pracovníci

V následující tabulce (Tab. 5) uvedu základní charakteristiku jednotlivých respondentů, se kterými byl proveden polostrukturovaný rozhovor. V rámci zachování anonymity budu respondenty označovat písmeny abecedy, podle pořadí uskutečnění jednotlivých rozhovorů. Uvedeno bude pohlaví respondentů, jejich věk, státní občanství a také délka pobytu v Česku.

Dále byly provedeny dva rozhovory se zaměstnanci firmy, která zajišťuje v Mladé Boleslavi ubytování zahraničních pracovníků. V průběhu výzkumu jich měla v Mladé Boleslavi ubytovaných cca 800. Ubytovaní zajišťovala jak v ubytovnách, tak v bytech v Mladé Boleslavi a okolí.

Tab. 5: Charakteristika respondentů

Označení respondenta	Pohlaví	Věk	Země původu	Délka pobytu
Respondent A	muž	36	Slovensko	12 let
Respondent B	muž	20	Slovensko	1 rok
Respondent C	muž	35	Polsko	2 roky, v MB pracuje 8 měsíců (předtím Plzeň, Pardubice)
Respondent D	muž	32	Slovensko	v Česku pobývá s přestávkami 6 let, v MB je 8 měsíců
Respondent E	muž	29	Slovensko	od dubna 2010
Respondent F	muž	26	Slovensko	od začátku roku 2010
Respondent G	muž	29	Polsko	od konce roku 2010
Respondent H	muž	22	Slovensko	od června 2010

5.4.2.2 Vliv ekonomické krize na zahraniční pracovníky

Situace v zemi původu migranta a příčina migrace do Česka

Respondentů jsem se ptala, proč si vybrali za cílovou zemi migrace právě Česko, jak dlouho jsou již v Česku a jak si zajišťovali svoje zaměstnání.

Respondent A pobývá v Česku s krátkými přestávkami již 12 let, tedy od roku 1999. Důvodem jeho migrace do Česka byla snaha o nalezení lepšího zaměstnání a vyšší výdělek. Již od svého prvního příchodu do Česka pobýval v Mladé Boleslavi. Důvodem jeho odchodu právě do Česka byla jazyková podobnost. Jelikož neumí příliš jiný cizí jazyk, rozhodl se pro Česko.

Česko je jako cílová země migrace pro Slováky výhodné svou blízkostí a téměř žádnou jazykovou bariérou. Tyto dva důvody se objevovaly u výpovědí téměř všech respondentů ze Slovenska. Jsou tedy hlavním důvodem výběru Česka jako místa cíle jejich migrace. Ke stejnému závěru jsem došla také při dotazníkovém šetření.

Podobné důvody měl i *respondent C*, který pochází z Polska. Hlavní příčinou jeho příchodu do Česka byl nedostatek pracovních příležitostí v Polsku. Jazyková podobnost v tomto případě již nehraje tak velkou roli jako u respondentů ze Slovenska. I když *respondent C* uměl česky celkem dobře, proto jsem neměla s vedením rozhovoru žádný větší problém. Tento respondent pobývá v Mladé Boleslavi od konce roku 2010, ale v Česku je již od poloviny roku 2009. Předtím pracoval jako dělník v továrnách v Plzni a Pardubicích.

Téměř všichni respondenti, kromě jednoho, měli současnou práci zprostředkovanou přes personální agenturu. Jelikož zprostředkovatel rozhovorů byl spolupracovník personální agentury, který má na starosti ubytování zahraničních pracovníků. Pouze *respondent E* přes agenturu zaměstnání nezískal, ale dozvěděl se o pracovní příležitosti prostřednictvím svých známých na Slovensku, kteří již v Česku

pracovali. V Mladé Boleslavi je od dubna 2010. Příčinou jeho odchodu za Slovenska byly kromě lepšího platu také rodinné důvody. Jak sám říkal, je rozvedený a nechtěl dále zůstat ve městě, kde žil spolu s manželkou. Když se mu naskytla příležitost odejít do Česka za lepší prací, tak příliš neváhal a šel.

Ne všichni respondenti měli před svým příchodem do Česka předem domluvené zaměstnání. *Respondent B*, který v Česku pobývá jeden rok, uvedl, že si práci v Česku zajišťoval přes zprostředkovatelskou agenturu, na kterou se obrátil až na místě. Sám se ale dopředu zajímal, jak to v daném regionu, kam se chtěl vypravit za prací, vypadá. Do oblasti, kde je málo pracovních příležitostí, by podle svých slov zbytečně nešel.

„Chtěl jsem jít za prací do Čech, u nás jsem nic nemohl najít, pak jsem se dozvěděl o Boleslavi od jednoho kamaráda. Tak jsem sem přišel a sháněl práci prostřednictvím agentury. Sice je ta práce náročná, ale pořád lepší než být doma nezaměstnaný“ (respondent B).

I respondent D získal práci v Česku prostřednictvím zprostředkovatelské agentury. V Mladé Boleslavi pracuje 8 měsíců, ale předtím pracoval pět let v Pardubicích. O práci v Mladé Boleslavi se dozvěděl od svých známých, kteří pracovali taktéž v Pardubicích. Přestože byl v Pardubicích ze svého zaměstnání propuštěn, rozhodl se, že odejde za prací do jiného města. Nechtěl se vracet domů na Slovensko, kde by podle svých slov musel hledat práci velmi dlouho.

Příčinou migrace do Česka, jak u cizinců, kteří vyplňovali dotazník, tak těch se kterými jsem vedla rozhovory, byly převážně ekonomické důvody. Snahou zahraničních pracovníků je získat v Česku lépe placené zaměstnání, než jaké by měli ve své mateřské zemi (tedy na Slovensku a Polsku). Při hledání zaměstnání využívají oslovení respondenti převážně služeb zprostředkovatelských agentur. Někteří zahraniční pracovníci nejsou v Česku poprvé, ale s krátkými přestávkami tu pobývají již několik let.

Vliv ekonomické krize na zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav

Všichni respondenti, se kterými jsem vedla rozhovor, byli v tomto období zaměstnání. Nejdelší dobu strávil v Česku *respondent A*, který před 12 lety přišel do Mladé Boleslavi. Téměř deset let pracoval u montážní linky jako dělník. Postupně se mu podařilo dostat i na vyšší pracovní pozici, takže vedl několik dalších zaměstnanců. Před třemi lety však toto místo sám opustil a v současné době je zaměstnán jako správce na ubytovně pro zahraniční pracovníky. Podle jeho názoru ho ekonomická krize nijak

neovlivnila. Sám žádná úsporná opatření ve firmě, kde dříve pracoval nezaznamenal. Avšak je nutné podotknout, že toto místo opustil v polovině roku 2008, takže jeho ekonomická krize v předchozím zaměstnání ještě nepostihla. Ani v současném zaměstnání nemá pocit, že by ho nějak ovlivnila ekonomická krize. Dozvěděla jsem se od něj, že od svých známých ví, že ve firmě, kde dříve pracoval, byli na nějaký čas v roce 2009 zavedeny ve výrobě volné pátky, ale netrvalo to příliš dlouho. Jinak nějaká jiná úsporná opatření firem od svých známých nezaznamenal.

Podobně vliv ekonomické krize hodnotí i *respondent B*. Ten je v Mladé Boleslavi zaměstnán pouze rok. Pracuje jako dělník ve výrobě. Toto je jeho první zaměstnání, jelikož minulý rok dokončil střední školu. Podle jeho názoru se ekonomická krize projevila více na Slovensku než v Česku. Po skončení školy nemohl na Slovensku najít zaměstnání, které by bylo finančně ohodnoceno alespoň trochu podle jeho představ, proto se rozhodl odejít za prací do Česka. Sám žádná úsporná opatření, ve firmě, kde je v současné době zaměstnán, nezaznamenal.

Podobně byl na tom také *respondent H*: „*Po škole jsem si u nás našel práci na stavbě, ale pak přišla krize, my mladý jsme šli jako první. Řekli nám, že my nebudeme mít problém s hledáním nové práce... Nezaměstnaný jsem byl tři měsíce, pak jsem našel nabídku práce v Boleslavi a tak jsem sem přišel*“.

Tento respondent byl v Boleslavi nejprve jako agenturní zaměstnanec, ale v současné době se již pod agenturou nepracuje a pracuje již jako kmenový zaměstnanec. Ptala jsem se ho, zda by mohl srovnat výhody a nevýhody obou dvou možností. „*Ted' už nedostávám od agentury příspěvek na ubytování, ale můžu říct, že jsem si celkově finančně polepšil*“. Od pracovníka ubytovávajícího cizince jsem se dozvěděla, že sám zatím příliš neví, jaké výhody jako kmenový zaměstnanec má. Ale od firmy má jako kmenový zaměstnanec různé bonusy, a hlavně nemůže být jako agenturní zaměstnanec kdykoliv propuštěn.

Jiná situace byla u *respondenta C*, který je zaměstnán v Mladé Boleslavi u současného zaměstnavatele 8 měsíců. Podle jeho názoru právě ekonomická krize způsobila, že přišel do Česka za prací. Bylo to v polovině roku 2009, tedy vlastně v období, kdy se v Česku již ekonomická krize projevila. Tento respondent uvedl, že v Polsku pracoval celkem ve třech firmách, ale vždy byl po nějakém čase propuštěn. Myslí si, že byl propuštěn z důvodu ekonomické krizi, jelikož firmy ve kterých pracoval v Polsku, buď úplně zanikly nebo propouštěli část svých zaměstnanců.

„V Polsku byla situace špatná, hodně se propouštělo. Firma, kde jsem pracoval naposledy propustila skoro polovinu zaměstnanců. Pak jsem se rozhodl jít za prací do Česka, myslel jsem, že tady bude situace trochu lepší. Ale taky jsem tu dlouho na jednom místě nezůstal, ale zpátky se mi nechtělo, tam bych zůstal bez práce. Tady se mi vždycky práce podařila najít“ (respondent C).

V roce 2009 se mu dlouho nedařilo nalézt v Polsku zaměstnání, proto se rozhodl odejít do Česka. V Česku byl nejprve zaměstnán v Pardubicích, poté v Plzni a nakonec skončil v Mladé Boleslavi. Tento respondent stejně jako ten předchozí uvedl, že si myslí, že ekonomická krize se neprojevila v Česku tolik jako v Polsku. Kdyby se mu podařilo sehnat v Polsku zaměstnání v blízkosti svého bydliště, tak by do Česka za prací nešel. Také ale nechtěl cestovat do zaměstnání někam daleko. Takto to má do Mladé Boleslavi z místa svého bydliště celkem blízko. Proto také může navštěvovat svoji rodinu dvakrát za měsíc.

Respondent D pracuje u současného zaměstnavatele 8 měsíců. V Česku však pracuje s několika přestávkami již 6 let. Ve svém předchozím zaměstnání zaznamenal po určitou dobu zkrácení pracovní doby. Také byla část zaměstnanců ve firmě propuštěna, ale jeho osobně se toto propouštění netýkalo. Ze svého zaměstnání byl propuštěn až v září 2010. Jak ale sám uvedl, nebylo to z důvodu ekonomické krize. Avšak samotný důvod propuštění uvést nechtěl.

Respondent E v současné době pracuje ve stavebním průmyslu v menší firmě. Je vyučeným zedníkem. V Česku žije více než rok. Toto zaměstnání je v Česku jeho první. Dozvěděl se o něm prostřednictvím svých známých. Sice v té době byl zaměstnán na Slovensku, ale již delší dobu uvažoval o odchodu někam do zahraničí, proto když se objevila příležitost pracovat v Česku, téměř se nerozmýšlel. Ale sám naznačil, že uvažuje i o zaměstnání někde v jiné zemi než pouze v Česku. Zde má sice vyšší plat než na Slovensku, ale nějaký výrazný rozdíl v něm nevidí. Časem by chtěl zkusit hledat si zaměstnání i v jiné zemi Evropské unie, nejspíše v Německu. Sám žádný vliv ekonomické krize nepocítil ani ve svém předchozím zaměstnání na Slovensku ani na Mladoboleslavsku.

Respondent F v Česku pobývá od počátku roku 2010. Pracuje v Mladé Boleslavi jako dělník. Myslí si, že z důvodu ekonomické krize přišel ke konci roku 2009 o zaměstnání na Slovensku. Pracoval jako žurnalista v jednom slovenském časopise, avšak z důvodů snižování stavu zaměstnanců byl propuštěn. Proto odešel do Česka

hledat nové zaměstnání. U svého současného zaměstnavatele se s nějakými úspornými opatřeními z důvodů ekonomické krize nesetkal.

Respondentem G byl Polák, který se znal s respondentem C z jejich posledního zaměstnání v Polsku. Tento respondent však nebyl ze svého zaměstnání v Polsku propuštěn ve stejném období jako respondent C (oba pracovali ve stejné firmě), ale pracoval v Polsku až téměř do konce roku 2010. Od svého známého (respondenta C) se dozvěděl o jeho současné práci a taktéž se rozhodl odejít za prací do Česka. Jak sám respondent přiznává, tak jeho odchod nebyl způsoben ekonomickou krizí, ale lepšími platovými podmínkami v Česku, proto se rozhodl změnit zaměstnání a odejít do Česka. Zde se s vlivem ekonomické krize nesetkal. V Polsku byla podle něj situace horší než v Česku. V jeho posledním zaměstnání, kde pracoval se z důvodů úspor propouštělo a propuštěno bylo také několik jeho známých spolupracovníků včetně respondenta C.

Celkově lze říci, že respondenti spíše tvrdili, že podle jejich názoru se ekonomická krize projevila spíše v zemích jejich původu (Slovensko a Polsko). Někteří se proto, buď kvůli ztrátě zaměstnání nebo kvůli lepším platovým podmínkám, rozhodli odejít za prací do Česka. Sami se setkali s úspornými opatřeními zavedenými ve firmách z důvodu ekonomické krize spíše v zemích svého původu než v současné době v Česku. Tedy s propouštěním části zaměstnanců nebo dočasným zkrácením pracovní doby. Pět respondentů je v Česku až od roku 2010, kdy už byla ekonomická krize spíše na ústupu, takže žádná úsporná opatření z důvodu krize nezaznamenali. Respondentů jsem se přímo neptala u jaké firmy v současné době pracují a to především z důvodu zachování anonymity respondentů. Vzhledem k tomu, že jsem měla rozhovory domluvené přes spolupracovníka personální agentury, která jako jediná v současné době zajišťuje pro Škoda Auto a. s. agenturní zaměstnance, předpokládám, že moji respondenti pracují právě ve Škoda Auto a. s.

Zde se trochu odlišují výsledky rozhovorů a dotazníkového šetření. V dotazníku zaškrtnuli všichni respondenti, kteří byli v období ekonomické krize zaměstnání na Mladoboleslavsku, že se jich nějaká úsporná opatření osobně týkala. Zatímco respondenti, se kterými jsem vedla rozhovory, uvedli, že úsporná opatření ve firmách nezaznamenali.

Vliv ekonomické krize na migrační strategie migrantů

V této tématické části jsem se respondentů ptala, jak je již zmíněno výše u dotazníkového šetření, jak často a zda vůbec navštěvují zahraniční pracovníci během

pobytu v Česku zemi svého původu a zda ekonomická krize změnila frekvenci návštěv země jejich původu. S těmito návštěvami také souvisí i to, zda zahraniční migranti žijí v Česku se svou rodinou, či zda přišli do Česka sami.

V tomto směru nelze nějak obecně říci, jak často respondenti navštěvují zemi svého původu. Všichni respondenti (kromě jednoho) se alespoň občas do země svého původu vrací, ale frekvence jejich návštěv je různá. Z výpovědí respondentů jsem získala pocit, že to, jak často respondenti navštěvovali zemi svého původu, neovlivnila ekonomická krize. Spíše záleží na tom, zda mají respondenti v zemi svého původu rodinu nebo přátele, které chtějí navštěvovat.

Respondent A, navštěvuje Slovensko jednou za rok. Ptala jsem se ho, zda se postupně s přibývajícím časem stráveným v Česku nějak změnila frekvence jeho návštěv. Ale odpověděl, že již od počátku svého pobytu jezdil na Slovensko pouze jednou za rok. V současné době žije v Česku s přítelkyní, také Slovenkou, která taktéž pracuje v Mladé Boleslavi. Pouze *respondent F* uvedl, že na Slovensku od počátku svého pobytu v Česku ještě nebyl a ani se zpátky nechystá.

Nejdelší frekvence návštěv je již zmíněný jeden rok u respondenta *A*. *Respondent B* vypověděl, že na Slovensko jezdí jednou za půl roku. Od počátku svého pobytu byl na Slovensku pouze jednou a nyní se chystá podruhé během letní dovolené.

Jak už jsem uvedla výše, nejčastěji se vrací za svojí rodinou *respondent C*, který jezdí domů jednou za čtrnáct dní. V Polsku má manželku a dvě děti. Od počátku svého pobytu v Česku se snaží návštěvy jednou za čtrnáct dní dodržovat. Někdy to úplně nevyjde, jelikož má občas pracovní dobu i během víkendu. Pak musí jezdit domů i ve všední dny, když zrovna nemusí do práce. Říká, že bez rodiny by dlouho nevydržel a rád se pokaždé vrací domů. Ekonomická krize tedy frekvenci jeho návštěv nijak neovlivnila. Spíše má na jeho návštěvy vliv pracovní doba.

„Jezdím domů tak jednou za čtrnáct dní. Ale někdy mám směny i o víkendu, takže pak jedu domů, když mám zrovna volno. Slíbil jsem doma, že budu pravidelně jezdit domů, jinak by mě sem asi ani nepustili“ (respondent C).

Respondent D má svoji rodinu taktéž na Slovensku. Když přišel do Česka, tak tu nikoho neznal, ale teď už tu několik přátel má. Rodinu navštěvuje celkem nepravidelně. Domů jezdí v rozmezí jednoho měsíce až půl roku. V době rozhovorů se již těšil na letní dovolenou, kterou stráví s rodinou.

Respondent E vypověděl, že na Slovensko jezdí pouze příležitostně. Je rozvedený, ale snaží se občas navštěvovat svoji malou dceru. Z rozhovoru na toto téma

vyplývalo, že se se mnou na toto téma nechce příliš bavit, tak jsem raději téma návštěvy domova a rodiny opustila.

Poslední, kterého jsem ještě nezmínila, je *respondent G*. Ten je zatím v Česku pouze krátce. V Polsku byl zatím jen jednou. Plánuje ale rodinu navštěvovat tak jednou za dva měsíce. Sice to má domů stejně daleko jako *respondent C*, ale uvedl, že nemá v Polsku ani manželku nebo přítelkyni, takže občas navštěvuje své rodiče nebo bratra a když už je doma, tak se někdy sejde i se svými známými. Myslí si, že pokud tu zůstane déle, tak již v budoucnu nebude jezdit do Polska tak často jako v současné době a bude spíše šetřit peníze, než aby je utratil za cestu domů zpět.

Vliv ekonomické krize na zasílání remitencí

U tohoto tématu jsem se obávala, že se se mnou *respondenti* nebudou příliš chtít bavit, jelikož mi téma remitencí přijde jako příliš osobní informace. Ale kupodivu jim nevadilo, když jsem se ptala na to, zda posílají část vydělaných peněz svým rodinám, které zůstaly v zemi původu. Neptala jsem se na konkrétní hodnotu zasílané částky, ale pouze na to, zda nějakou částku domů posílají a zda se výše zasílané částky nějak od počátku jejich pobytu v Česku změnila.

Z tohoto hlediska bych rozdělila *respondenty* do dvou skupin. Jedni neposílají domů nic a druzí ano. Např. *respondent A* domů žádné peníze od počátku svého pobytu v Česku neposílal. Jak sám říká, jeho rodina (tím myslel své rodiče) je dostatečně finančně zabezpečená a nepotřebuje od něj dostávat nějakou finanční částku. „*Domů nic posílat nemusím, nejsme na tom tak špatně. Rodina by si teď ani ode mě nic nevzala. Třeba se to někdy změní*“ (*respondent A*). V podobné situaci je i *respondent H*.

Kromě tohoto *respondenta* nezasílají remittance ani *respondenti B a G*. Jedná se o *respondenty*, kteří nemají vlastní rodinu (partnera/ partnerku, manžela/manželku a děti) v zemi svého původu, ale mají svou rodinu v Česku. Jak sami uvedli, jejich rodiče či další příbuzní nepotřebují posílat část jejich vydělaných peněz.

Jiná situace je u *respondenta C*, který má svoji rodinu v Polsku a posílá jí část vydělaných peněz. *Respondentova* manželka je v současné době na mateřské dovolené, takže posílá domů velkou část své mzdy. Od počátku svého pobytu posílá zhruba stejnou výši finanční částky. Výše platu, kterou vydělává v Česku se podle jeho výpovědi příliš nezměnila a to i přesto, že v Česku vystřídal již tři zaměstnavatele. Podobná je situace i u *respondenta D*. Ten je v Česku již téměř šest let, ale jeho rodina zůstává na Slovenku. Pravidelně posílá své rodině remittance. Podle jeho slov se výše

zasílané částky během jeho pobytu v Česku příliš nezměnila. Taktéž *respondent G* má rodinu v Polsku. Zatím je tu pouze krátce, ale rodině část vydělaných peněz posílá. *Respondent E* je sice rozvedený, ale domů posílá část svého platu jako alimenty pro své dítě. Částku posílá pravidelně od svého příchodu do Česka stále ve stejné výši.

Z výpovědi respondentů vyplývá, že výše zasílaných remitencí nebyla nijak ovlivněna ekonomickou krizí. Spíše posílání remitencí závisí na tom, zda má zahraniční pracovník v Česku svoji rodinu. Pokud mají respondenti svoji rodinu na Slovensku nebo v Polsku, tak remittance domů posílají.

Vliv ekonomické krize na budoucí plány migrantů na pobyt v Česku

Oslovení respondenti chtějí v Česku zůstat spíše delší dobu než pouze krátkodobě - tedy zhruba do jednoho roku. Celkem dost oslovených respondentů chce získat v Česku trvalý pobyt a zůstat zde i se svojí rodinou.

Respondent A, který je v Česku 12 let, již trvalý pobyt získal a v Česku chce i nadále zůstat. Usadit se v Česku natrvalo chtějí i *respondenti D a E*. Z nich má rodinu na Slovensku pouze *respondent D*, který se tu chce usadit s celou svou rodinou.

Naopak zbylí respondenti uvedli, že chtějí v Česku zůstat ještě několik let a pak se chtějí vrátit zpátky do své mateřské země. Pouze *respondent G* tu chce zůstat tak maximálně jeden rok a pak se vrátit zpět do Polska.

Kromě toho jak dlouhou dobu tu plánují respondenti zůstat, jsem se jich ptala i na to, zda v průběhu jejich pobytu v Česku uvažovali o tom, že se vrátí předčasně zpět domů. O předčasném návratu uvažoval pouze *respondent C*. Poté co byl propuštěn ze svého prvního zaměstnání v Pardubicích, uvažoval o tom, že se vrátí zpátky do Polska. Pak se mu však podařilo nalézt jiné zaměstnání v Plzni, takže od svého úmyslu vrátit se domů upustil. „*Když mě propustili, tak jsem nevěděl, co mám dělat, moc lidí jsem tu neznal, ale pak jsem se dozvěděl od svých bývalých spolupracovníků, že si zkoušejí hledat práci v Plzni, tak jsem to zkusil také*“ (*respondent C*).

Na délce pobytu oslovených respondentů se ekonomická krize také nijak neprojevila. Spíše preferují delší pobyt a někteří se tu chtějí dokonce usadit natrvalo. Ekonomická krize tedy spíše způsobila příchod respondentů za prací do Mladé Boleslavi, než aby nějak ovlivnila jejich plány o délce jejich pobytu.

5.4.3 Rozhovory se zaměstnanci firmy, která ubytovává cizince

Při domlouvání rozhovorů s cizinci se mi podařilo provést rozhovory se dvěma zaměstnanci firmy, která ubytovává v Mladé Boleslavi cizince. Tato firma má na starosti cca 800 cizinců. Ti jsou ubytováni buď na ubytovnách nebo v pronajatých bytech, ve kterých jich bydlí většinou více pohromadě. Podle jednoho ze zaměstnanců je tato práce celkem náročná, jelikož se musí o některé cizince neustále starat. Lepší situace je podle něj u těch cizinců, kteří bydlí v bytech než u těch, kteří bydlí na ubytovnách.

Práce správce na ubytovně prý také není nic jednoduchého. Stalo se mu, že přijal na toto místo zaměstnance, ale ten po týdnu sám odešel. Někteří cizinci, které ubytoval, toho sebou často moc nemají a někdy, jak říkal, přijdou pouze s igelitkou svých osobních věcí a v některých případech ani s tou ne.

Podle jeho slov by rozdělil cizince do dvou skupin. Jedni, se kterými nejsou nějaké velké problémy, si přijeli do Česka vydělat nějaké peníze, ti mají často rodinu v zemi jejich původu. Druhou skupinu tvoří cizinci, kteří sice taktéž přijeli do Česka za prací, ale sami si vydělané peníze nenaspoří a většinu hned po výplatě utratí. Ti prý dlouho na jednom místě nevydrží a střídají různá zaměstnání i místa pobytu.

S druhým zaměstnancem této firmy jsem se bavila o tom, zda se nějak projevila ekonomická krize na počtu ubytovaných cizinců. Podle tohoto zaměstnance měla tato firma v období před ekonomickou krizí všechny ubytovací kapacity zaplněné. Ale s propouštěním agenturních zaměstnanců ubytovaných cizinců v Mladé Boleslavi a okolí výrazně ubylo. V současné době jich zde stále není tolik jako před ekonomickou krizí, i když počty ubytovaných cizinců v Mladé Boleslavi a okolí se v současné době stále postupně zvyšují.

5.4.4 Rozhovory se zástupci firem zaměstnávající cizince

Rozbor těchto rozhovorů představuje určité doplnění pohledu na vnímání ekonomické krize zahraničními pracovníky. Jde o reflexi této problematiky i ze strany firem zaměstnávajících zahraniční pracovníky. Respondenty se v tomto případě stali zástupci firem, které v okrese Mladá Boleslav zaměstnávají cizince.

5.4.4.1 Stručná charakteristika jednotlivých respondentů – firmy v okrese Mladá Boleslav

▣ **Firma 1 – Škoda Auto a. s.**

- v současné době firma zaměstnává cca 20 000 zaměstnanců (přesný počet zahraničních pracovníků jsem se nedozvěděla, počet agenturních zaměstnanců cca 2 500)
- činnost firmy: výroba osobních a lehkých užitných automobilů a náhradních dílů
- respondent: zaměstnanec z oddělení Lidské zdroje-mezinárodní vztahy, nábor a marketing

▣ **Firma 2**

- v současné době firma zaměstnává 100–199 zaměstnanců (z toho 9 zahraničních pracovníků – Slováků)
- zahraniční pracovníky firma zaměstnává od roku 2005
- činnost firmy: výroba ostatních dílů a příslušenství pro motorová vozidla, kromě motocyklů
- respondent: vedoucí personálního oddělení

▣ **Firma 3**

- v současné době firma zaměstnává 10–19 zaměstnanců (z toho 10 zahraničních pracovníků – Poláků)
- zahraniční pracovníky firma zaměstnává od roku 2006
- činnost firmy: stavební práce
- respondent: ředitel firmy

5.4.4.2 Vliv ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovníků

I. Vliv ekonomické krize na počet a strukturu zahraničních pracovníků

Podle zástupce *Škoda Auto a. s.* neměla ekonomická krize výrazný vliv na celkový počet zahraničních zaměstnanců ve firmě. To se však týká pouze kmenových zaměstnanců. Ti ve velkém měřítku propouštění nebyli. Spíše byla snaha ze strany firmy si kmenové zaměstnance udržet, jelikož by potom firma musela nabírat nové nezaškolené zaměstnance, což by bylo finančně náročnější. V současné době firma spíše nabírá nové zaměstnance, jelikož hodlá do roku 2018 rozšířit roční výrobu nových automobilů.

Nejvíce zahraničních pracovníků této firmy jsou občané Slovenska a Polska. Celkem firma zaměstnává pracovníky cca 25 různých občanství. Zaměstnává také

zaměstnance ze třetích zemí a ne pouze ze zemí Evropské unie. Zaměstnává zaměstnance i např. z Číny nebo Jižní Koreje, ale to jsou pouze jednotlivci.

Firma 2 zaměstnává v současné době 9 zahraničních pracovníků ze Slovenska na pracovních pozicích, které buď nevyžadují žádnou kvalifikaci nebo jsou zařazeny do kategorie kvalifikovaná manuální práce. Během ekonomické krize nedošlo v této firmě k nějaké výrazné změně z hlediska počtu zahraničních pracovníků. Jejich počet se pohyboval od roku 2006 do současnosti vždy v rozmezí 8 – 14 zahraničních pracovníků. Dříve firma zaměstnávala zahraničního pracovníka i na manažerské pozici, ale v současné době již ne.

Firma 3 v současné době zaměstnává 10 zahraničních pracovníků z Polska, 4 na pozici stavební dělník a 6 na pozici zedník. Ekonomická krize nijak počet zahraničních pracovníků v této firmě neovlivnila. Od roku 2008 jsou u nich zaměstnání současní zahraniční pracovníci.

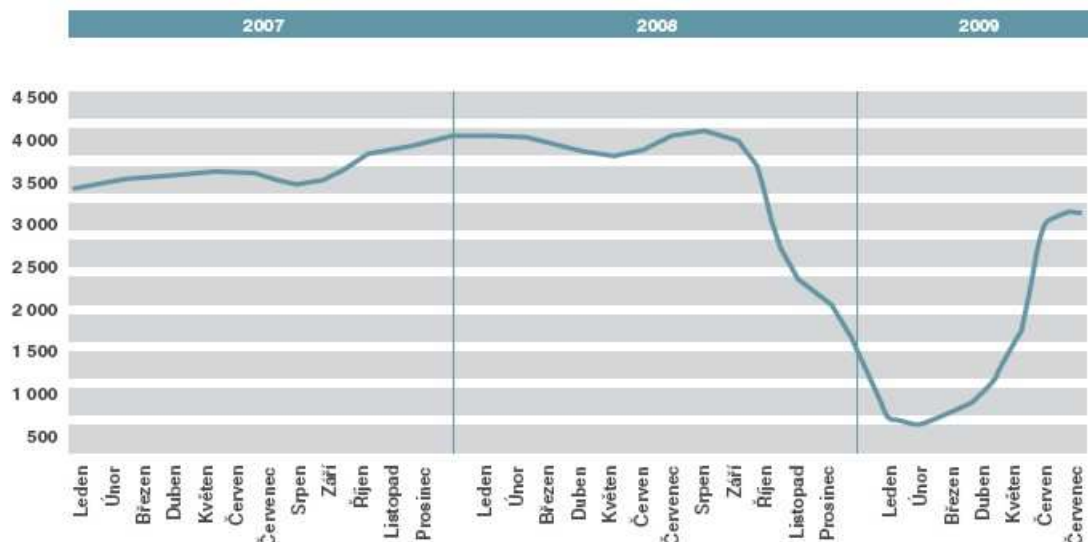
II. Vliv ekonomické krize na nábor zahraničních pracovníků prostřednictvím zprostředkovatelských agentur

Pokud mluvíme o agenturních pracovnících ve *Škoda Auto a. s.*, zde byla situace zcela odlišná. Před ekonomickou krizí na počátku roku 2008 se počet agenturních zaměstnanců pohyboval kolem počtu 4000. V následujícím období ekonomické krize (v roce 2009) jejich počet klesl pod 1000 agenturních zaměstnanců. V současné době se počet agenturních zaměstnanců pohybuje kolem hodnoty 2500. Jejich propouštění nebylo způsobeno pouze vlivem ekonomické krize, jak tvrdil zástupce firmy, ale také částečně tím, že části zahraničních pracovníků v tomto období končila pracovní smlouva a zahraniční zaměstnanci se vraceli do zemí svého původu (např. zahraniční pracovníci z Vietnamu). V současné době již tolik agenturních zaměstnanců firma nezaměstnává a podle slov zástupce firmy si teď firma lépe vybírá, jaké agenturní zaměstnance bude přijímat. Nyní využívá firma při náboru zahraničních pracovníků pouze jedné personální agentury. V období před ekonomickou krizí využívala služeb více agentur.

Nepodařilo se mi získat nějakou podrobnější statistiku počtu zaměstnaných agenturních zaměstnanců v této firmě, proto jsem ji převzala z výzkumu Pavla Friče a Jany Remenárové, který byl prováděn v Mladé Boleslavi v roce 2009 (Frič, Remenárová et al. 2009). V tomto grafu 28 je zachycen stav agenturního personálu v této firmě od roku 2007 do poloviny roku 2009. Z grafu je patrné, že od září roku

2008 až do února 2009 došlo k strmému úbytku počtu agenturních zaměstnanců, což potvrzuje slova zástupce této firmy.

Graf 28: Stav agenturních zaměstnanců od roku 2007 do července 2009 ve Škoda Auto a.s.

Zdroj: Převzato ze studie Frič, Remenárová a kol. (2009)

Firma 2 používá při náboru zahraničních pracovníků personální agenturu působící v Česku, ale jak již bylo naznačeno výše, ekonomická krize nijak neovlivnila ani nábor zahraničních pracovníků prostřednictvím zprostředkovatelské agentury.

Poslední oslovená *firma 3* služeb zprostředkovatelských agentur dosud nepoužívala a nábor svých zaměstnanců si provádí sama.

III. Zavedená úsporná opatření firmy v důsledku ekonomické krize a jejich vliv na zahraniční pracovníky

Podle zástupce *Škoda Auto a. s.* výrazná úsporná opatření, která by se týkala kmenových zaměstnanců ve firmě nebyla zavedena. Firma se snažila zachovat pro své zaměstnance určitý standard. Výraznějším opatřením bylo zavedení některých volných pátků ve výrobě. Z hlediska kmenových zaměstnanců to byla kumulace pracovních činností či přesun zaměstnanců na jiné pracovní pozice. Jak bylo již výše zmíněno, tak byla propouštěna značná část agenturních zaměstnanců.

Firma 2 některá úsporná opatření z důvodů ekonomické krize zavedla. Ve firmě byl na nějakou dobu pozastaven nábor nových zaměstnanců. Firma v důsledku ekonomické krize velký počet zaměstnanců nepropouštěla. Zástupkyně firmy uvedla, že

byli propuštěni pouze čtyři zaměstnanci. Na čas také firma u pracovníků, kteří vykonávali kvalifikovanou manuální práci či práci nevyžadující žádnou kvalifikaci, zavedla zkrácení pracovní doby zhruba o 15 hodin týdně. Z hlediska úsporných opatření byla organizována pouze zákonná a předepsaná školení, pozastaveno bylo organizování jazykových kursů a také byl vydán zákaz objednávání ostatních vzdělávacích aktivit. Pro zaměstnance této firmy byl také zrušen příplatek na dopravu do zaměstnání.

Firma 3 v důsledku ekonomické krize své zaměstnance nepropouštěla, ale musela zavést některá úsporná opatření. Zaměstnancům byl zrušen 13. a 14 plat a také byl zrušen příplatek na dovolenou. Po určitou dobu došlo k částečnému zkrácení pracovní doby. Firma také v zimním období roku 2008 byla nucena dočasně pozastavit svoji činnost.

IV. Vliv ekonomické krize na plány firem ohledně zaměstnávání zahraničních pracovníků

Ekonomická krize nějak výrazně budoucí plány *Škoda Auto a s.* neovlivnila. Spíše firma plánuje do budoucna přibírat nové pracovníky a tedy i cizince. Zejména bude mít zájem přijímat zaměstnance na pozice v zemích jako Indie, Čína nebo Rusko.

Ani u *firmy 2* ekonomická krize nějak neovlivnila budoucí plány na zaměstnávání zahraničních pracovníků. Zástupkyně firmy uvedla, že firma se při náboru nových pracovníků nezabývá zvlášť otázkou, zda bude zaměstnávat zahraniční pracovníky. Pokud se firma rozhodne nabírat nové zaměstnanci a profil uchazeče bude odpovídat jejich požadavkům, nerozlišuje, zda se jedná o zahraničního nebo českého uchazeče.

I *firma 3* plánuje v nejbližších letech zaměstnávat zahraniční pracovníky. Jak uvedl zástupce firmy, důvodem zaměstnávání zahraničních pracovníků je především nedostatek kvalifikovaných českých dělníků. Ekonomická krize tedy neměla na budoucí plány ohledně zaměstnávání zahraničních pracovníků žádný vliv.

6. DISKUZE A ZÁVĚR

Současná světová globální finanční a ekonomická krize, která začala ve Spojených státech amerických v roce 2007, se v Česku začala projevovat ve třetí čtvrtině roku 2008. Krize měla vliv také na migrační pohyb obyvatelstva a životní podmínky samotných migrantů (Drbohlav et al. 2010b). Jak už bylo zmíněno v teoretické části této práce, vliv ekonomické krize na migranty můžeme rozdělit do několika oblastí – vliv na migrační toky, na samotné migranty, na obyvatele zemí přijímající migranty a pracovní trh cílových zemí, na země vysílající migranty a vliv na migrační a integrační politiky jednotlivých zemí (Somerville, Sumption 2009b).

Tématem vlivu ekonomické krize na migraci a migranty v cílových zemích se v současné době zabývají některé, v této práci již citované, studie např. Fix et al. (2009), Papademetriou, Terrazas (2009b), Papademetriou, Sumption, Somerville (2009). V Česku se vlivem ekonomické krize na migranty zabýval např. výzkum organizace La Strada (Krebs 2010), který se koncentroval na analýzu agenturních zaměstnanců – Vietnamců v období ekonomické krize v roce 2009. Konkrétně situací cizinců v Mladé Boleslavi se zabývala studie autorů Frič, Remenárová et al. (2009), která řeší otázku cizinců v Mladé Boleslavi z hlediska jejich integrace.

První část práce se věnovala teoretickým konceptům migrace a také detailnímu rozboru literatury, která se zabývá vlivem ekonomické krize na migraci. Současná globální ekonomická krize zpomalila pohyb ekonomických migrantů do hlavních oblastí, které přijímají migranty (Fix et al. 2009). Vliv na migraci měly i ekonomické krize v průběhu 20. století, ale podle autorů studie (Fix et al. 2009) měla současná krize globální dopad na migraci více než jiná ekonomická krize v období od druhé světové války. V některých zemích Evropské unie (např. Španělsko, Velká Británie, Itálie) imigrace v reakci na hospodářskou krizi zpomalila (Koehler et al. 2010). Zpomalení imigračních toků je také patrné ve Spojených státech amerických (Papademetriou et al. 2010).

V důsledku ekonomické krize došlo také k výraznému úbytku pracovních míst a tím k zvýšení nezaměstnanosti (Skeldon 2010). Mnohem více došlo k nárůstu nezaměstnanosti u migrantů než u ostatních skupin obyvatelstva. (Eurostat 2011a). To

je způsobeno tím, že mnozí imigranti jsou zaměstnáni v odvětvích (např. stavebnictví), která náchylnější k dopadům krize (Koehler et al. 2010).

Ekonomická krize neovlivnila jen migranty v cílových zemích, ale také obyvatele zdrojových zemí migrace. Nejvýrazněji to je patrné na remitencích, které v některých státech tvoří významný podíl na HDP. Celosvětově se objem remitencí v roce 2009 snížil o 6,1 % (World Bank 2010a). I toky remitencí mají svoje regionální specifika. Obecně lze říci, že v roce 2009 remittance v Asii stále rostly a v Evropě a Latinské Americe se jejich objem snížil (Fix et al. 2009).

Ve většině cílových zemích migrantů, ve kterých se v důsledku ekonomické krize snižovala poptávka po pracovní síle migrantů, nedošlo k velkému odlivu migrantů do zemí jejich původu. Cílem mnohých migrantů bylo zůstat v cílové zemi migrace a spoléhat se na vlastní úspory nebo podporu přátel nebo rodin (Arslan et al. 2009). V některých zemích se objevily obavy z toho, že nezaměstnaní imigranti jsou přítěží pro stát nebo jsou konkurencí na pracovním trhu pro domácí obyvatelstvo. V reakci na to vznikly v některých zemích programy zpětné migrace. Obecně však tyto programy nebyly příliš úspěšné (Papademetriou et al. 2010).

Empirické šetření²¹, které bylo součástí této diplomové práce se primárně zabývalo vlivem ekonomické krize na zahraniční pracovníky zaměstnané v okrese Mladá Boleslav. „Právě cizinci, kteří často pracují na nekvalifikovaných místech a v odvětvích náchylných na podobné otřesy (např. zpracovatelský průmysl, stavebnictví či služby), patří i z mnoha dalších důvodů mezi nejvíce ohrožené ztrátou zaměstnání“ (Drbohlav et al. 2010b: 149). V období ekonomické krize je rozhodnutí o migraci ještě silněji spojeno s ekonomickými podmínkami v cílové zemi. Migranti se stěhují do cílové země proto, aby zlepšili životní úroveň svoji, tak své rodiny (Somerville, Sumption 2009b).

Na základě vlastního empirického šetření jsem dospěla k závěrům, které však není možné zobecňovat na všechny zahraniční pracovníky v okrese Mladá Boleslav, ale pouze na vzorek mých respondentů. Oslovení zahraniční pracovníci byli převážně ze Slovenska a pouze výjimečně z Polska. Důvodem tohoto výběru byla jazyková

²¹ Empirické šetření probíhalo v okrese Mladá Boleslav v období od března do července 2011. Respondenty byli primárně zahraniční pracovníci - Slováci a Poláci. Kromě nich jsem oslovila také tři zástupce firem zaměstnávající cizince a dva zaměstnance firmy, která v Mladé Boleslavi ubytovává cizince. Výzkumnou metodou bylo dotazníkové šetření (24 vyplněných dotazníků) a semistrukturovaná interview (6 Slováků a 2 Poláci).

příbuznost a možnost vyplnění dotazníků nebo uskutečnění rozhovorů bez tlumočníka. Výzkumem jsem se snažila zodpovědět na dvě základní výzkumné otázky formulované v úvodní části této práce.

Jedním z cílů bylo zjistit, jak ovlivnila ekonomická krize zahraniční pracovní migranty v okrese Mladá Boleslav. Vliv ekonomické krize na život migrantů může být patrný v různých oblastech. Výzkum se zabýval vlivem ekonomické krize na rozhodnutí o migraci, na zaměstnanost migrantů, na jejich migrační strategie, na zasílání remitencí a na budoucí plány ohledně pobytu v Česku.

Oslovení respondenti v rámci mého empirického šetření spíše kvůli důsledkům ekonomické krize v zemích jejich původu odcházeli do Česka, než aby se kvůli ekonomické krizi vraceli do zemí svého původu. Tento závěr je však způsoben tím, že respondenti přišli do Česka většinou až po skončení krize během roku 2010. Ti, co ekonomickou krizi v Česku zažili, se do mateřské země spíše nevraceli, ale zůstali v Česku. V případě ztráty zaměstnání se snažili najít nějaké jiné, a to i za cenu změny místa pobytu v Česku.

V práci jsem se také zabývala teoretickými koncepty migrace. Vybrala jsem takové koncepty, které se zabývají faktory, které mohou být ovlivněny ekonomickou krizí. Konkrétními „push“ faktory, které nutí respondenty odcházet ze zemí jejich původu (Slovenska a Polska), jsou vysoká nezaměstnanost v některých regionech na Slovensku a malá nabídka pracovních příležitostí. Naopak mezi „pull“ faktory, které je do Česka přitahují patří jazyková příbuznost, relativně malá vzdálenost do jejich mateřské země, lepší nabídka pracovních příležitostí a lepší platové podmínky. K podobným závěrům dospěla také studie autorů Frič, Remenárová et al. (2009), jejichž výzkum probíhal mezi cizinci v Mladé Boleslavi v období od října 2008 do července 2009, tedy v období, kdy se v Česku nejvíce projevovala ekonomická krize.

Podle teorie dvojího pracovního trhu není imigrace zapříčiněna vypuzujícími „push“ faktory ve zdrojových zemích, ale přitahujícími „pull“ faktory v cílových zemích migrace, tímto faktorem je nevyhnutelná potřeba zahraniční pracovní síly v bohatších ekonomikách (Massey et al. 1993). Hlavním důvodem této poptávky je schopnost imigrační pracovní síly zaplnit nejméně atraktivní a nejméně placená zaměstnání (Drbohlav et al. 2008).

Ovšem závěry z mého výzkumu opodstatňují tvrzení, že pokud by oslovení respondenti našli na Slovenku či v Polsku zaměstnání, které by odpovídalo jejich

kvalifikaci a bylo by dobře finančně ohodnoceno, tak by alespoň někteří do Česka za prací neodešli. Takže si v tomto směru dovolím alespoň z části s touto teorií nesouhlasit a jako důležité označit i „push“ faktory jako např. vysoká nezaměstnanost, nižší mzdy nebo omezená nabídka pracovních příležitostí.

Teorie migračních sítí doplňuje model „push - pull“ faktorů, protože ho obohacuje o další dimenzi, a to o dimenzi efektu účelových vazeb mezi samotnými migranty (Drbohlav, Uherek 2007). Důležitým „pull“ faktorem jsou pro migranty migrační sítě. Ty jsou založeny na vzájemných vazbách, které propojují nové migranty s migranty, kteří jsou v dané zemi pobývají již po určitou dobu (Massey et al. 1993). Většina mých respondentů znala v Česku nebo konkrétně v Mladé Boleslavi někoho, kdo mu práci doporučil nebo někoho, kdo mu alespoň doporučil hledat si v Mladé Boleslavi práci přes zprostředkovatelskou agenturu, která se pak starala o všechny záležitosti spojené s pobytem v Česku, včetně ubytování.

Hlavním tématem rozhovorů byl vliv ekonomické krize na dané respondenty. Jak jsem již uvedla výše, většina respondentů během rozhovorů říkala, že přišla do Česka z ekonomických důvodů - kvůli zaměstnání. Někteří uváděli, že příčinou jejich příchodu byla ekonomická krize a její vliv na země jejich původu, tedy na Slovensko a Polsko. Pouze dva respondenti, se kterými jsem vedla rozhovor tvrdili, že je ekonomická krize nijak nezasáhla, a že do Česka nepřišli kvůli ekonomické krizi, ale vyššímu výdělku.

Respondenti se překvapivě shodovali v tom, že ekonomická krize zasáhla spíše jejich mateřské země než Česko. Ve svých mateřských zemích byli buď sami zasaženi propouštěním nebo zaregistrovali propouštění ve svém okolí. Pokud byli propuštěni, těžko se jim shánělo v jejich mateřské zemi zaměstnání. V důsledku ekonomické krize došlo podle jejich názoru k výraznému snížení nabídky pracovních příležitostí v zemích jejich původu.

Tématem rozhovorů byla také v důsledku krize zavedená úsporná opatření u firem v Česku a v okrese Mladá Boleslav, ve kterých respondenti v současné době pracují nebo dříve pracovali. Respondenti, kteří v Česku pobývali již delší dobu, se během ekonomické krize setkali s propouštěním nebo dočasným zkrácením pracovní doby. Většina respondentů pracovala v Mladé Boleslavi až od roku 2010. Ti se shodují, že v Mladé Boleslavi již žádná úsporná opatření kvůli ekonomické krizi nezaznamenali.

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti, kteří byli v období ekonomické krize zaměstnáni v Mladé Boleslavi, zaznamenali v důsledku ekonomické krize změny v oblasti peněžního odměňování, dočasné zkrácení pracovní doby nebo přesun na jinou pracovní pozici.

Tématem výzkumu bylo také to, zda ekonomická krize nějak ovlivnila frekvenci návštěv zahraničních pracovníků v zemi jejich původu. Pokud shrneme odpovědi všech respondentů, tak zjistíme, že spíše neovlivnila. Frekvence návštěv v zemi původu nezávisí ani tak na tom, zda ekonomická krize ovlivnila nebo neovlivnila respondenta, ale spíše na tom, zda má v zemi původu koho navštěvovat. Někteří navštěvují zemi svého původu jednou za rok, jiní jezdí domů téměř každých čtrnáct dní. Pokud respondenti zanechali v zemi svého původu rodiny, tak spíše jezdí domů častěji než ti, kteří mají své rodiny v Česku, ale ani toto nebývá pravidlem.

Vliv ekonomické krize na remittance byl také jednou z kladených výzkumných otázek. Respondenty ze Slovenska nebo z Polska však ekonomická krize v tomto směru podle výsledků empirického šetření neovlivnila. Někteří neposílají domů žádnou finanční částku. Ti, co remittance do země svého původu posílají, tvrdili, že výše této částky se v důsledku ekonomické krize nijak nezměnila. Důvody, které respondenty vedou k tomu, že domů posílají část výdělku, jsou spíše spojené s jejich rodinou situací, stejně jako v případě jejich návštěv mateřských zemí. Pokud mají respondenti v zemi svého původu rodinu, tak většinou část svého výdělku zasílají, buď pravidelně nebo pouze občas.

Většina oslovených respondentů chce v Česku zůstat spíše delší dobu – více jak jeden rok. Ekonomická krize spíše nijak neovlivnila plány migrantů na délku pobytu v Česku. Do Mladé Boleslavi totiž většinou přišli právě kvůli vlivu ekonomické krize v zemi svého původu. Sice v Česku někteří respondenti také zaznamenali vliv ekonomické krize, ale shodují se na tom, že v Česku byla situace v tomto směru lepší než na Slovensku nebo v Polsku.

Plány migrantů na delší pobyt v Česku však trochu odporují tomu, co jsem se dozvěděla od pracovníka firmy, která ubytovává v Mladé Boleslavi cizince. Podle jeho zkušeností na jednom místě někteří zahraniční pracovníci dlouho nevydrží, jelikož jako agenturní zaměstnanci nemají jistotu stálého dlouhodobého zaměstnání. Pokud jsou zaměstnáni přes agenturu, tak mohou kdykoliv ztratit zaměstnání a pak většinou hledají práci někde jinde nebo odcházejí zpátky do země původu.

Doplňující výzkumnou otázkou byl vliv ekonomické krize na zaměstnavatele zahraničních pracovníků v okrese Mladá Boleslav. Jde o reflexi zkoumané problematiky ze strany firem zaměstnávající zahraniční pracovníky. Zajímal mě vliv ekonomické krize na strukturu zahraničních pracovníků, na nábor prostřednictvím zprostředkovatelských agentur, na budoucí plány firem ohledně zaměstnávání zahraničních pracovníků a také to, zda byla v důsledku ekonomické krize ve firmě zavedena nějaká úsporná opatření.

Osloveny byly celkem tři firmy, Škoda Auto a. s. a také dvě menší firmy, které zaměstnávají cizince. Podle zástupce Škoda Auto a.s. firma žádná výrazná opatření týkající se kmenových zaměstnanců nezavedla. Nejvíce ekonomická krize ovlivnila agenturní zaměstnance ve Škoda Auto a. s. (a tedy i některé zahraniční pracovníky). V období od září 2008 do února 2009 firma propustila značnou část agenturních zaměstnanců. Před počátkem ekonomické krize se jejich počet pohyboval kolem 4000. Postupně bylo propuštěno více než 3000 agenturních zaměstnanců. Ostatní dvě oslovené firmy ekonomická krize z hlediska počtu zahraničních pracovníků nijak neovlivnila. Jejich počet zůstal i v období ekonomické krize zhruba stejný.

Všechny tři firmy zavedly kvůli ekonomické krizi některá úsporná opatření. Škoda Auto a.s. kromě propouštění agenturních zaměstnanců omezila pracovní dobu ve výrobě (volné pátky), také ve firmě došlo ke kumulaci pracovních činností nebo přesunu zaměstnanců na jiné pracovní činnosti. Další dvě oslovené firmy byly nuceny v důsledku ekonomické krize zavést také některá úsporná opatření např. dočasné zkrácení pracovní doby či zrušení některých příplatků (např. na dovolenou, na dopravu do zaměstnání).

Všechny firmy se shodli na tom, že ekonomická krize neovlivnila jejich plány na zaměstnávání zahraničních pracovníků. Škoda Auto a.s. plánuje do budoucna spíše nové zaměstnance přijímat. Ani dvě menší firmy se přijímání zahraničních pracovníků nijak nebrání.

Ekonomická krize ovlivnila jak oslovené zahraniční pracovníky pracující v okrese Mladá Boleslav, tak oslovené firmy zaměstnávající zahraniční pracovníky. Nejvíce ekonomická krize ovlivnila agenturní zaměstnance ve Škoda Auto a.s., kterých bylo v období ekonomické krize propuštěno značné množství. To se také projevilo i u firmy, která ubytovává v Mladé Boleslavi zahraniční pracovníky. Od zástupce této firmy jsem se dozvěděla, že počet ubytovaných zahraničních pracovníků v této době

výrazně poklesl a ani do současné doby se ještě nedostal na počet, který byl před počátkem ekonomické krize. Oslovení respondenti se shodli na tom, že podle jejich názoru se ekonomická krize výrazněji projevila v zemích jejich původu (Slovenko, Polsko) než v Česku. Mnozí také v důsledku nižší nabídky pracovních příležitostí, kterou způsobila ekonomická krize, přišli za prací právě do Česka.

Otázkou zůstává, jak se bude situace z hlediska zahraničních pracovníků vyvíjet do budoucna, zda bude zahraničních pracovníků v okrese Mladá Boleslav přibývat, zda budou jejich počty stagnovat nebo se dokonce snižovat. Respondenti empirického šetření byli převážně ze Slovenska. Bylo by určité zajímavé porovnat závěry, které vyšly v tomto výzkumu se závěry, pokud by respondenty empirického šetření byly např. Ukrajinci nebo Vietnamci pracující v okrese Mladá Boleslav.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:

ABELLA, Manolo, **DUCANES**, Geoffrey. (2009): The Effect of the Global Economic Crisis on Asian Migrant Workers and Governments' Responses. *The United Nations Institute for Training and Research (UNITAR)* [online]. 2009, [cit. 2011-01-19].

Dostupný z WWW:

<<http://www.unitar.org/ny/sites/unitar.org.ny/files/Abella%20and%20Ducanes%20Economic%20Crisis%20and%20Labour%20Migration%20in%20Asia.pdf>>.

ARSLAN, J., et al. (2009): International Labor Migration and Remittances Beyond the Crisis: Towards Development-friendly Migration Policies. *Kiel Institute for the World Economy, Kiel Policy Brief* [online]. October 2009, No. 10, [cit. 2011-02-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ifw-kiel.de/wirtschaftspolitik/politikberatung/kiel-policy-brief/kiel_policy_brief_10.pdf>.

BARŠOVÁ, Andrea, **BARŠA**, Pavel. (2005): *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2005. 308 s.

BERRY, J. W. (1992): *Acculturation and Adaptation in a New Society*. International Migration, vol. 30, June 1992, s. 69-85.

BLACK, Richard, **COLLYER**, Michael, **SOMERVILLE**, Will. (2011): Pay-to-go Schemes and Other Noncoercive Return Programs: Is Scale Possible? *Migration Policy Institute* [online]. April 2011, [cit. 2011-06-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationpolicy.org/pubs/pay-to-goprograms.pdf>>

BLAZQUEZ, Jorge; **SEBASTIAN**, Miguel. (2004): The impact of the argentine crisis on the spanish economy. *Real Instituto Elcano* [online]. 2004, n. 32, [cit. 2011-01-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.se2.isn.ch/serviceengine/Files/ESDP/13695/.../en/WP+32,+2004.pdf>>.

CASTLES, Stephen; **VEZZOLI**, Simona. (2009): The global economic crisis and migration: Temporary interruption or structural change?. *Paradigmes* [online]. June 2009, Issue no. 2, [cit. 2010-12-19]. Dostupný z WWW: <http://www.gencat.cat/diue/doc/doc_86200114_3.pdf>.

CARLING, J. (2005): *Migration Remittances and Development Cooperation*. Oslo: International Peace Research Institute, 2005.

COLLETT, Elizabeth. (2011): Immigrant Integration in Europe in a Time of Austerity. *Migration Policy Institute* [online]. March 2011, [cit. 2011-03-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationpolicy.org/pubs/TCM-integration.pdf>>.

CORNELIUS, Wayne A., et al. (2008): Controlling Unauthorized Immigration from Mexico: The Failure of „Prevention through Deterrence“ and the Need for Comprehensive Reform. *Immigration Policy Center* [online]. June 2008, [cit. 2011-05-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.immigrationforum.org/images/uploads/CCISbriefing061008.pdf>>.

Česká republika (1999): Zákon ze dne 30. listopadu 1999 o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů (326/1999 Sb.). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1999. Dostupný také z WWW: <http://www.unhcr.cz/dokumenty/zakon_o_pobytu_cizincu.pdf>.

ČSÚ (2010): *Cizinci v České republice 2010*. Praha: Český statistický úřad, 2010. 246 s.

DOBSON, Janet; LATHAM, Alan; SALT, John. (2009): On the move? Labour migration in times of recession : What can we learn from the past?. *Policy Network* [online]. July 2009, [cit. 2011-01-17]. Dostupný z WWW: <<http://www.policy-network.net/uploadedFiles/Publications/Publications/On%20the%20move%20-%20Labour%20migration%20in%20times%20of%20recession.pdf>>.

DICKENS, William T, LANG, Kevin. (1985): A Test of Dual Labor Market Theory. *American Economic Review*, September 1985, vol. 75, no. 4, s. 792-805. Dostupný také z WWW: <http://www.nber.org/papers/w1314.pdf?new_window=1>.

DOWNS, Roger M., et al. (2006): *Almanach geografie*. 1. vyd. Praha: Samona Magazines Praha, 2006. 496 s.

DRBOHLAV, Dušan. (2010): *Přínos a potenciál vědeckého výzkumu v oblasti migrace*. Praha : Ministerstvo vnitra ČR (Evropská migrační síť), 2010. Geografické migrační centrum (GEOMIGRACE) a aktivity jeho členů na poli migračního výzkumu, 124 s.

DRBOHLAV, Dušan, et al. (2010): *Migrace a (i)migranti v Česku: „Kdo jsme, odkud přicházíme a kam jdeme“*. Praha 2010. 209 s.

DRBOHLAV, Dušan (ed.). (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2008. 311 s.

DRBOHLAV, Dušan. (1999): Evropa a proces mezinárodní migrace (se zvláštním důrazem na země Evropské unie a Evropského společenství volného obchodu). *Institut pro evropskou politiku Europeum* [online]. [cit. 2011-03-24]. Dostupný z WWW: <http://zabolotiv.net/index.php?option=com_content&view=article&id=660:evropa-a-proces-mezinarodni-migrace-se-zvlstnim-drazem-na-zem-evropske-unie-a-evropskeho-spoleenstvi-volneho-obchodu&catid=24:integrace--6&Itemid=17&lang=en>

DRBOHLAV, Dušan.; UHEREK, Zdeněk. (2007): *Reflexe migračních teorií*. Geografie – Sborník České geografické společnosti, 2007, vol. 112, no. 2, s. 125-137.

Eurostat, OBLAK FLANDER, Apolonija. (2011): Immigration to EU Member States down by 6 % and emigration up by 13 % in 2008. *Eurostat, Population and social conditions* [online]. January 2011, [cit. 2011-03-27]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-001/EN/KS-SF-11-001-EN.PDF>.

Eurostat (2011a): Unemployment rates by sex, age groups and nationality (%). *Eurostat* [online]. 2011, [cit. 2011-06-25]. Dostupný z WWW: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_urban&lang=en>.

FASSMAN, Martin, et al. (2008): Nebezpečí světové ekonomické krize a její dopad na Českou republiku. *Českomoravská konfederace OS, oddělení makroekonomických analýz a prognóz* [online]. 2008, [cit. 2011-03-26]. Dostupný z WWW: <http://www.cmkos.cz/data/articles/down_1383.pdf>.

FIX, Michael, et al. (2009): Migration and the Global Recession. *Migration Policy Institute* [online]. September 2009, [cit. 2011-03-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationpolicy.org/pubs/MPI-BBCreport-Sept09.pdf>>.

FRIČ, Pavol, REMENÁROVÁ, Jana, et al. (2009): Etnické klima v Mladé Boleslavi: Komplexní zpráva o kvalitě života v multikulturním prostředí Mladé Boleslavi. *Rada pro mezinárodní vztahy* [online]. 2009, [cit. 2011-05-20]. Dostupný z WWW: <http://www.rmv.cz/docs/2e_komplexni_zprava_nahled.pdf>.

Frontex. (2008): General Report 2008. *Frontex* [online]. 2008, [cit. 2011-03-29]. Dostupný z WWW: <http://www.frontex.europa.eu/gfx/frontex/files/justyna/frontex_general_report_2008.pdf>.

German Marshall Fund. (2008): Transatlantic Trends. Immigration. Key Findings. *German Marshall Fund* [online]. 2008, [cit. 2011-02-14]. Dostupný z WWW: <http://trends.gmfus.org/immigration/doc/TTI_2008_Final.pdf>.

GHOSH, Bimal. (2006): Migrants' remittances and development. Myths, rhetoric and realities. *Geneva: International Organization for Migration* [online]. 2006, [cit. 2011-05-26]. Dostupný z WWW: <http://www.ssrc.org/workspace/images/crm/new_publication_3/%7Bd2915556-f851-de11-afac-001cc477ec70%7D.pdf>.

Global Detention Project (2010): Global Detention Project: Programme for the Study of Global Migration (Spain Country Profile). *Geneva: The Graduate Institute* [online]. December 2010, [cit. 2011-06-25]. Dostupný z WWW: <<http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/spain/introduction.html>>.

GREEN, Tim; WINTERS, Alan. (2010): Economic crises and migration : Learning from the past and the present. *Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty* [online]. March 2010, [cit. 2011-01-14]. Dostupný z WWW: <http://www.migrationdrc.org/publications/working_papers/WP-T31.pdf>.

HENDL, Jan. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s.

HORÁKOVÁ, Milada, MACOUNOVÁ, Ivana. (2010): Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 24. *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.* [online]. 2010, [cit. 2011-06-25]. Dostupný z WWW: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/696/Bulletin_24_CJ.pdf>.

ILO (2010): *International labour migration: A rights-based approach*. Geneva: International Labour Organization [online]. 2010, [cit. 2011-04-01]. Dostupný z WWW: <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/rights_based_approach.pdf>.

IOM (2010): World Migration report 2010: The Future of Migration: Building Capacities for Change. *International Organization for Migration* [online]. 2010, [cit. 2011-04-02]. Dostupný z WWW: <http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf>.

IOM (2003): *World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the Move*. Geneva: International Organization for Migration, 2003.

JANDOUREK, Jan. (2001): *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s.

KADLECOVÁ, Markéta. (2009): Cizinci: zrcadlo španělského hospodářství. Migraceonline.cz [online]. 2009, [cit. 2011-06-25]. Dostupný z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/MKadlecova_CizinciZrcadloSpanelskehoHospodarstvi_2.pdf>.

KNOWLES, James C.; PERNIA, Ernesto M.; RACELIS, Mary. (1999): Social consequences of the financial crisis in Asia. *Asian Development Bank* [online]. November 1999, [cit. 2011-01-18]. Dostupný z WWW: <http://www.adb.org/Documents/EDRC/Staff_Papers/ESP060.pdf>.

KOEHLER, Jobst, et al. (2010): Migration and the economic crisis in the European Union: Implications for policy. *IOM Thematic study* [online]. 2010, [cit. 2011-03-03]. Dostupný z WWW: <http://publications.iom.int/bookstore/free/Migration_and_the_Economic_Crisis.pdf>.

KOSER, Khalid. (2009): The impact of financial crises on : Lessons learned. *IOM Migration Research Series* [online]. 2009, No. 37, [cit. 2011-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/published_docs/serial_publications/mrs_37_en.pdf>.

KREBS, Michal. (ed.).(2010): Analýza procesu agenturního zaměstnávání Vietnamců a Vietnamek v ČR. *Praha: La Strada ČR, o.p.s.* [online]. 2010, [cit. 2011-07-20]. Dostupný z WWW: <http://www.strada.cz/images/stories/Publikace/analyza_procesu_agenturniho_zamestnavani.pdf>.

LEE, Everett S. (1966): A Theory of Migration. *Demography*. vol. 3, no. 1. 1966, s. 47-57. Dostupný z WWW: <<http://www.students.uni-mainz.de/jkissel/Skripte/Lee.pdf>>

LEVITT, Peggy, SØRENSEN, Ninna N. (2004): The transnational turn in migration studies. *Global Migration Perspectives*, No. 6. October 2004. Global Commission on

International Migration. Dostupný z WWW:
<<http://www.gcim.org/gmp/Global%20Migration%20Perspectives%20No%206.pdf>>.

LIGHT, Ivan, **BHACHU**, Parminder, **KARAGEORGIS**, Stavros. (1989): Migration Networks and Immigrant Entrepreneurship. In: *California Immigrants in World Perspective: The Conference Papers.*, Paper 1. Institute for Social Research, University of California, Los Angeles. Dostupný z WWW:
<<http://escholarship.org/uc/item/50g990sk#page-1>>

MARTIN, Philip. (2009): The Recession and Migration : Alternative Scenarios. *International Migration Institute* [online]. 2009, Paper 13, [cit. 2011-01-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/imi-working-papers/wp13-martin>>.

MASSEY, Douglas. S., et al. (2005): *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the end of the Millenium*. Oxford: Clarendon Press, 2005. ISBN 0-19-829442-5. Částečně také dostupný z WWW:
<<http://www.google.com/books?hl=cs&lr=&id=HTxf4BsATiYC&oi=fnd&pg=PR13&dq=MASSEY,+D.+Worlds+in+Motion:+Understanding+International+Migration+at+the+end+of+the&ots=rwCRqfcPVI&sig=n9JQn72pb7w2T6o3t6qO7nVCgNk#v=onepage&q&f=false>>

MASSEY, Douglas. S., et al. (1993): Theories of International Migration: Review and Appraisal. *Population and Development Review*, vol. 19, no. 3, September 1993, s. 431-466.

McCABE, Kristen, **MEISSNER**, Doris. (2010): Immigration and the United States: Recession Affects Flows, Prospects for Reform. *Migration Policy Institute* [online]. January 2010, [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW:
<<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=766#top>>.

MEJSTRÍK, Michal; **CHVALKOVSKÁ**, Jana. (2009): Migration, European Social Models and social security systems: Lessons learned from Great Depression for the current financial crisis. *Conference on Strengthening EU Competitiveness – Potential of Migrant Workers on the Labour Market* [online]. February 26, 2009, Prague, , [cit. 2010-11-20]. Dostupný z WWW:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6352/Michal_Mejstrik_and_Jana_Chvalkovska.pdf>

MERTON, Robert K. (1987): *Three fragments from a Sociologist's Notebook: establishing the phenomenon, specifed ignorance, and strategic research materials*. *Annual Review of Sociology*, vol. 13, 1987, s. 1–28.

MV ČR (2008): Fenomén migrace obecně. *Ministerstvo vnitra, Odbor azylové a migrační politiky* [online]. 2008, [cit. 2011-04-01]. Dostupný z WWW:
<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/azyl/migrace.html#fenomen>>.

MV ČR (2010): Slovník nejčastěji používaných termínů v oblasti azylu a migrace (Terminologický slovník). *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2010, [cit. 2011-04-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>>.

OECD (2009): International migration and the economic crisis : Understanding the links and shaping policy responses. *International Migration Outlook 2009* [online]. 2009, [cit. 2011-01-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.oecd.org/dataoecd/45/18/46292981.pdf>>.

PAPADEMETRIOU, G. Demetrios, et al. (2010): Migration and Immigrants Two Years after the Financial Collapse: Where Do We Stand? *Migration Policy Institute* [online]. 2010, [cit. 2010-11-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationpolicy.org/pubs/MPI-BBCreport-2010.pdf>>.

PAPADEMETRIOU, G. Demetrios, SUMPTION, Madeleine, SOMERVILLE, Will. (2009): Migration and the Economic Downturn: What to Expect in the European Union. *Migration Policy Institute* [online]. January 2009, [cit. 2010-09-15]. Dostupný z WWW: <http://www.migrationpolicy.org/transatlantic/EU_Recession_backgrounder.pdf>.

PAPADEMETRIOU, G. Demetrios, SUMPTION, Madeleine, TERRAZAS, Aaron. (2011): *Migration and the Great Recession: The Transatlantic Experience*. Washington DC: Migration Policy Institute, 2011. 216 s.

PAPADEMETRIOU, G. Demetrios, TERRAZAS, Aaron. (2009a): Immigrants and the Current Economic Crisis: Research Evidence, Policy Challenges, and Implications. *Migration Policy Institute* [online]. January 2009, [cit. 2010-10-06]. Dostupný z WWW: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/lmi_recessionJan09.pdf>.

PAPADEMETRIOU, G. Demetrios, TERRAZAS, Aaron. (2009b): Immigrants in the United States and the Current Economic Crisis. *Migration Policy Institute* [online]. April 2009, [cit. 2011-05-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.migrationinformation.org/usfocus/display.cfm?ID=723#top>>.

PORTES, Alejandro, GUARNIZO, Luis E., LANDOLT, Patricia. (1999): *The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of an Emergent Research Field*. *Ethnic and Racial Studies*, vol. 22, no. 2, March 1999, s. 217-237.

POŘÍZKOVÁ, Hana.(2008): Analýza zahraniční zaměstnanosti v České republice; postavení cizinců na trhu práce a podmínky jejich ekonomické integrace. *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.* [online]. 2008, [cit. 2010-11-15]. Dostupný z WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_251.pdf>. 76 s.

RÁKOCZYOVÁ, Miroslava, et al. (2007): Zaměstnavatelé zahraničních pracovníků v České republice a jejich role v procesu sociální integrace (Analýza poptávky po zahraniční pracovní síle). *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.* [online]. 2007, [cit. 2011-05-12]. Dostupný z WWW: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_255.pdf>.

RATHA, Dilip. (2003): Worker's Remittances: An important and stable source of external Finance, In International Bank for Reconstruction and Development/World Bank, *Global Development Finance: Striving for Stability in Development Finance*. Washington, DC: World Bank, s. 157-175. Dostupný z WWW: <<http://siteresources.worldbank.org/INTRGDF/Resources/GDF2003-Chapter7.pdf>>.

RATHA, Dilip, MOHAPATRA, Sanket, SOLWAL, Ani. (2009): Migration and Remittance Trends 2009: A better-than-expected outcome so far, but significant risks ahead. *World Bank, Migration and Development Brief 11* [online]. November 2009, [cit. 2011-03-02]. Dostupný z WWW:

<<http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/MigrationAndDevelopmentBrief11.pdf>>

REJŠKOVÁ, Tereza, et al. (2009): Remittance zasílané z České republiky a jejich rozvojový dopad. *Migraceonline.cz* [online]. 2011, [cit. 2011-06-02]. Dostupný z WWW:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/TRejskova_a_kol_RozvojovyDopadRemitenci.pdf>.

SARKISYAN, Inna. (2007): Významné finanční krize 90. let – Jihovýchodní Asie. *DůmFinancí.cz* [online]. 2007, [cit. 2011-01-18]. Dostupný z WWW:

<<http://dumfinanci.cz/ekonomika/vyznamne-financni-krize-90-let-jihovychodni-asie>>.

SAVAGE, Kevin, HARVEY Paul. (2007): Remittances During Crises: Implications for Humanitarian Response. *London: Overseas Development Institute* [online], June 2007, [cit. 2011-06-02]. Dostupný z WWW:

<<http://www.odi.org.uk/resources/download/228.pdf>>.

SCHOORL, Jeannette et al. (2000): Push and pull factors of international migration: A comparative report. Luxembourg: *Office for Official Publications of the European Communities* [online]. 2000, [cit. 2011-04-06]. Dostupný z WWW:

<<http://www.nidi.nl/Content/NIDI/output/2000/eurostat-2000-theme1-pushpull.pdf>>.

SKELDON, Ronald. (2010): The Current Global Economic Crisis and Migration: Policies and Practice in Origin and Destination. *Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty* [online]. 2010, [cit. 2010-11-11]. Dostupný z WWW: <http://www.migrationdrc.org/publications/working_papers/WP-T32.pdf>.

SOMERVILLE, Will, SUMPTION, Madeleine. (2009a): Immigration and the labour market: Theory, evidence and policy. *Migration Policy Institute* [online]. 2009, [cit. 2011-03-06]. Dostupný z WWW:

<http://www.equalityhumanrights.com/uploaded_files/raceinbritain/immigration_and_the_labour_market_-_theory_evidence_policy.pdf>.

SOMERVILLE, Will, SUMPTION, Madeleine. (2009b): Immigration in the United Kingdom: The Recession and beyond. *Migration Policy Institute* [online]. March 2009, [cit. 2011-03-06]. Dostupný z WWW:

<<http://www.migrationpolicy.org/pubs/Immigration-in-the-UK-The-Recession-and-Beyond.pdf>>.

STOJANOV, Robert, et al. (2008): *Development, Environment and Migration: Analysis of Linkages and Consequences*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008. 221 s.

STOJANOV, Robert, et al. (2006): Migrace jako globální fenomén. *Mezinárodní politika* [online]. 2006, č. 10 [cit. 2011-03-24], s. 15-17. Dostupný z WWW:

<http://projekty.osu.cz/igeography/docs/MP_Migrace_jako_globalni_fenomen-final.pdf>.

STRAUBHAAR, Thomas. (2001): Migration Policies and EU Enlargement. *Intereconomics*, [online] July/August 2001 [cit. 2011-04-10], s. 167-170. Dostupný z WWW: <<http://www.intereconomics.eu/archiv/jahr/2001/4/>>.

SZALÓ, Csaba. (2007): *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 175 s.

ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). (2001): *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s.

Transatlantic Trends (2009): Transatlantic Trends: Immigration 2009 (Key Findings). *German Marshall Fund* [online]. 2009, [cit. 2011-02-19]. Dostupný z WWW: <http://trends.gmfus.org/immigration/doc/TTI_2009_Key.pdf>

Transatlantic Trends (2010): Transatlantic Trends: Immigration 2010 (Key Findings). *German Marshall Fund* [online]. 2010, [cit. 2011-05-31]. Dostupný z WWW: <http://trends.gmfus.org/immigration/doc/TTI2010_English_Key.pdf>

VOJTKOVÁ, Michaela. (2007): *Teorie mezinárodní migrace* [online]. [cit. 2007-11-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst=113>>

WERBNER, Pnina. (2004): Theorising Complex Diasporas: Purity and Hybridity in the South Asian Public Sphere in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies* [online], vol. 30, no. 5, September 2004 [cit. 2011-04-20], s. 895-911. Dostupný z WWW: <<http://www.nabilechchaibi.com/resources/Theorizing%20diaspora.pdf>>.

WICKRAMASEKERA, Piyasiri. (2000): Asian labour migration : Issues and challenges in an era of globalization. *International Migration Programme* [online]. 2000, [cit. 2011-01-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.ilo.int/public/english/protection/migrant/download/imp/imp57e.pdf>>.

World Bank (2001): Russia's August crisis changes migration patterns. *Beyond Transition Newsletter* [online]. 2001, [cit. 2011-01-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.worldbank.org/html/prddr/trans/julaug99/pg10box.htm>>.

World Bank (2010): Global Economic Prospects 2010: Crisis, Finance, and Growth [online]. *Washington, D.C. : World Bank*, 2010, [cit. 2011-04-05]. Dostupné z WWW: <<http://siteresources.worldbank.org/INTGEP2010/Resources/GEP2010-Full-Report.pdf>>.

World Bank (2010a): Remittances to developing countries resilient in the recent crisis. [online]. 2010, [cit. 2011-06-05]. Dostupné z WWW: <<http://data.worldbank.org/news/remittances-resilient-in-recent-crisis>>.

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A MAP

Tabulky

Tab. 1	Tempo růstu remitencí do světových regionů (%).....	50
Tab. 2	Toky remitencí do světových regionů (bilion \$)	50
Tab. 3	Meziroční změna (2008-2009) výše remitencí zasílaných do hlavních zemí přijímajících remittance a hlavní cílové země emigrace	51
Tab. 4	Počet migrantů zapojených do programů dobrovolných návratů ve vybraných evropských zemích v roce 2009 organizovaných IOM	53
Tab. 5	Charakteristika respondentů	77

Grafy

Graf 1	Snížení vybraných imigračních toků do vybraných zemí a podle vybraných imigračních typů mezi lety 2008 a 2009	38
Graf 2	Roční odliv pracovních migrantů z vybraných zemí v letech 1991–2008	42
Graf 3	Míra nezaměstnanosti (%) v EU a USA podle čtvrtletí (od Q1 1988 do Q2 2010)	44
Graf 4	Nezaměstnanost cizinců ve vybraných evropských státech v letech 2008 – 2009	45
Graf 5	Nezaměstnanost státních občanů a cizinců ve vybraných evropských státech v letech 2008 – 2009	46
Graf 6	Země s největším podílem migranty zasílaných remitencí na HDP státu v roce 2008	49
Graf 7	Berou imigranti domácímu obyvatelstvu práci nebo jsou příčinou snižování mezd?	55
Graf 8	Preference trvalé oproti dočasné pracovní migraci v letech 2008 a 2009	56
Graf 9	Vnímání imigrace více jako problému než příležitosti pro danou zemi	56
Graf 10	Okresy s nejvyšším počtem zaměstnaných cizinců (k 31.12. 2009)	58
Graf 11	Podíl cizinců evidovaných na úřadech práce na pracovní síle okresu (k 31.12. 2009)	59
Graf 12	Cizinci evidovaní na úřadu práce v okrese Mladá Boleslav v letech 2002 – 2009	59
Graf 13	Počet cizinců v okrese Mladá Boleslav podle 5 nejčastějších státních občanství v roce 2008 a 2009	60
Graf 14	Věková struktura respondentů	66
Graf 15	Struktura respondentů podle nejvyššího dosaženého vzdělání.....	67
Graf 16	Příčina migrace cizinců do Česka.....	68
Graf 17	Důvod výběru Česka jako cílové země migrace.....	68

Graf 18	Počátek posledního pobytu cizinců v Česku.....	69
Graf 19	Předem zajištěné zaměstnání v Česku	69
Graf 20	Zařizování zaměstnání cizincem.....	69
Graf 21	Firmy podle počtu zaměstnanců	70
Graf 22	Současná pracovní pozice respondentů	71
Graf 23	Místo zaměstnání cizinců v období od září 2008 do poloviny roku 2010.....	71
Graf 24	Návštěvy v zemi původu cizinců	73
Graf 25	Posílání remitencí na Slovensko	74
Graf 26	Lepší ekonomická situace v současné době oproti roku 2009.....	75
Graf 27	Délka plánovaného pobytu cizinců v Česku.....	76
Graf 28	Stav agenturních zaměstnanců od roku 2007 do července 2009 ve Škoda Auto a.s.	88

Obrázky

Obr. 1	Faktory migrace zdrojové a cílové země a koncept překážek	19
--------	---	----

Mapy

Mapa 1	Okres Mladá Boleslav.....	57
--------	---------------------------	----

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník pro zahraniční pracovníky

Vliv současné globální ekonomické krize na zahraniční pracovníky v okrese Mladá Boleslav

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: +420-221951389

Dobrý den,

jmenuji se Jana Beránková, jsem studentkou Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Chtěla bych Vás požádat o vyplnění tohoto dotazníku, který je součástí diplomové práce na téma: Podmíněnost mezinárodní migrace současnou globální ekonomickou krizí (Se speciálním zaměřením na Česko a Mladoboleslavsko).

Dotazník je určen zahraničním pracovníkům, kteří jsou zaměstnáni a pobývají v Česku okrese Mladá Boleslav. Poskytnutá data budou zpracována tak, že bude zaručena jejich naprostá anonymizace a budou použita pouze pro výzkumné účely této diplomové práce.

Při jeho vyplňování, prosím, postupujte otázku po otázce a při tom se řiďte instrukcemi, které jsou psané kurzívou. Pokud u dané otázky není žádná instrukce, zvolte prosím jednu z nabízených variant nebo napište odpověď do volných řádků.

I. Situace v zemi původu migranta a příčina migrace do Česka

1. Co bylo příčinou Vaší migrace do Česka?

.....
.....

2. Proč jste se rozhodl/a odejít právě do Česka a ne do jiné země?

.....
.....

3. Kdy začal Váš poslední pobyt v Česku? (napište prosím rok a měsíc).....

4. Měl/a jste před Vaším posledním příchodem do Česka již předem domluvené zaměstnání?

- a) ano
- b) ne
- c) jiná možnost (napište prosím jaká?)

5. Zajistil/a jste si při Vašem posledním příchodu do Česka práci sám/sama?

- a) ano (přejděte prosím k otázce č. 7)
- b) ne
- c) jiná možnost (napište prosím jaká a přejděte k otázce č. 7).....

6. Kdo Vám při Vašem posledním příchodu do Česka zprostředkoval práci?

- a) personální agentura
- b) samostatný zprostředkovatel
- c) jiná možnost (napište prosím jaká?)

7. Jste v současné době v Česku zaměstnán?

- a) ano
- b) ne (přejděte prosím k otázce č. 12)
- c) jiná možnost (napište prosím jaká?)

II. Zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav v roce 2011

8. Jaký je přibližný celkový počet zaměstnanců firmy, u které v současné době pracujete?

a) 1 – 9	d) 50 – 99	g) 250 - 499
b) 10 – 19	e) 100 – 199	h) 500 - 999
c) 20 – 49	f) 200 – 249	i) 1000 a více

9. Jak dlouho pracujete během Vašeho současného pobytu v Česku u Vašeho zaměstnavatele?

.....

10. Jaká je Vaše současná pracovní pozice?

- a) pozice nevyžadující kvalifikaci
- b) kvalifikovaná manuální práce
- c) nižší řídicí činnost (mistr apod.)
- d) administrativa a technicko-hospodářský pracovník
- e) kvalifikovaná odborná pozice (podmíněná vyšším vzděláním)
- f) manažerské a řídicí pozice

11. V jakém ekonomickém sektoru působí firma u které jste v současné době zaměstnán?

a) zemědělství	c) služby
b) průmysl	d) věda a výzkum

III. Vliv ekonomické krize na zaměstnanost migrantů v okrese Mladá Boleslav

12. Uveďte do následující tabulky místo Vašeho pobytu (stát a obec/město) a vykonávané zaměstnání v jednotlivých letech:

Rok	Stát	Obec/město	Vykonávané zaměstnání
2008			
2009			
2010			
2011			

13. Byl/a jste v období od září 2008 do poloviny roku 2010 zaměstnán/a v Česku?

- a) ano
- b) ne (přejděte prosím k otázce č. 18)

14. Zavedla firma, u které jste byl v Česku zaměstnán (od září 2008 do poloviny roku 2010) nějaká z následujících opatření, která se Vás osobně týkala? (můžete zvolit více variant)

- a) změny v oblasti peněžního odměňování (např. snížení mzdy, zrušení 13. a 14. platu atd.)
(napište prosím jaká?).....
- b) přesun na jinou pracovní pozici
- c) zkrácení pracovní doby
- d) zrušení či omezení školení nebo vzdělávání
- e) zrušení či omezení příspěvků na dopravu
- f) zrušení či omezení stravenek či příspěvků na obědy
- g) neplacené volno
- h) dočasné pozastavení činnosti firmy
- jiná opatření (napište prosím jaká?)

15. Byl/a jste v období od září roku 2008 do poloviny roku 2010 propuštěn/a z Vašeho tehdejšího zaměstnání v Česku?

- a) ano
- b) ne (přejděte prosím k otázce č. 18)

16. Co bylo důvodem Vašeho propuštění ze zaměstnání od září roku 2008 do poloviny roku 2010?

.....
.....

17. Jak jste situaci ztráty zaměstnání řešil/a?

.....
.....

IV. Vliv ekonomické krize na migrační strategie migrantů

18. Navštěvujete během Vašeho současného pracovního pobytu v Česku zemi svého původu?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, občas
- c) ne (*přejděte prosím k otázce č. 20*)
- d) jiná možnost (*napište prosím jaká a přejděte prosím k otázce č. 20*).....

19. Změnila se nějak frekvence Vašich návštěv v zemi Vašeho původu od počátku Vašeho současného pobytu v Česku do současnosti?

- a) ano (*napište prosím jak?*).....
- b) ne
- c) nevím

20. Žijí s Vámi v Česku nějakí příbuzní či blízcí ze země Vašeho původu? (*můžete zvolit více variant*)

- a) ano (manžel/manželka, partner/partnerka, děti)
- b) ano (ostatní příbuzní - rodiče, sourozenci atd.)
- c) ano (přátelé a známí)
- d) ne do Česka jsem přišel/a sám/sama

V. Vliv ekonomické krize na zasílání remitencí

21. Posíláte v současné době Vaší rodině do země svého původu část Vaší mzdy vydělané v Česku?

- a) ano
- b) ne
- c) jiná možnost (*napište prosím jaká?*)

22. Pokud jste byl/a zaměstnán/a v Česku v období od září 2008 do poloviny roku 2010, posílal/a jste část své mzdy Vaší rodině?

- a) ano, posílal/a jsem pravidelně
- b) ano, posílal jsem, ale jenom příležitostně
- c) ne, neposílal/a
- d) v tomto období jsem v Česku zaměstnána nebyl/a
- e) jiná možnost (*napište prosím jaká?*)

Na otázku č. 23 odpovídejte pouze v případě, že jste zvolil/a na otázky 21. a 22. odpověď a), pokud jste odpověděl/a jinak, přejděte prosím k otázce číslo 24.

23. Změnila se nějak výše Vámi zasílané části mzdy Vaší rodině od září roku 2008 do současnosti?

- a) ano, v současné době posílám vyšší částku
- b) ano, v současné době posílám nižší částku
- c) ne, nezměnila
- d) nevím
- e) jiná možnost (*napište prosím jaká?*)

24. Myslíte si, že je Vaše současná ekonomická situace lepší oproti roku 2009?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

VI. Vliv ekonomické krize na budoucí plány migrantů na pobyt v Česku

25. Jak dlouhý pobyt od data Vašeho posledního příchodu do Česka plánujete?

- a) méně než 2 měsíce
- b) 2 až 6 měsíců
- c) jeden rok
- d) déle než jeden rok
- e) chtěl/a bych se v Česku usadit natrvalo

26. Uvažoval/a jste v období od září roku 2008 do poloviny roku 2010 o tom, že se vrátíte do země svého původu?

- d) ano (*napište prosím proč?*)
- e) ne
- f) nevím
- g) v tomto období jsem v Česku nepobýval/a

27. Jak prosím sám/sama vnímáte dopady globální ekonomické krize do Vašeho života? Co se hlavně změnilo či stále mění?

.....

.....

.....

.....

.....

Osobní údaje:

Pohlaví: a) muž b) žena

Věk:

Občanství:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

a) bez vzdělání	d) střední s maturitou
b) základní	e) vyšší odborné
c) střední bez maturity	f) vysokoškolské

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku.